

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

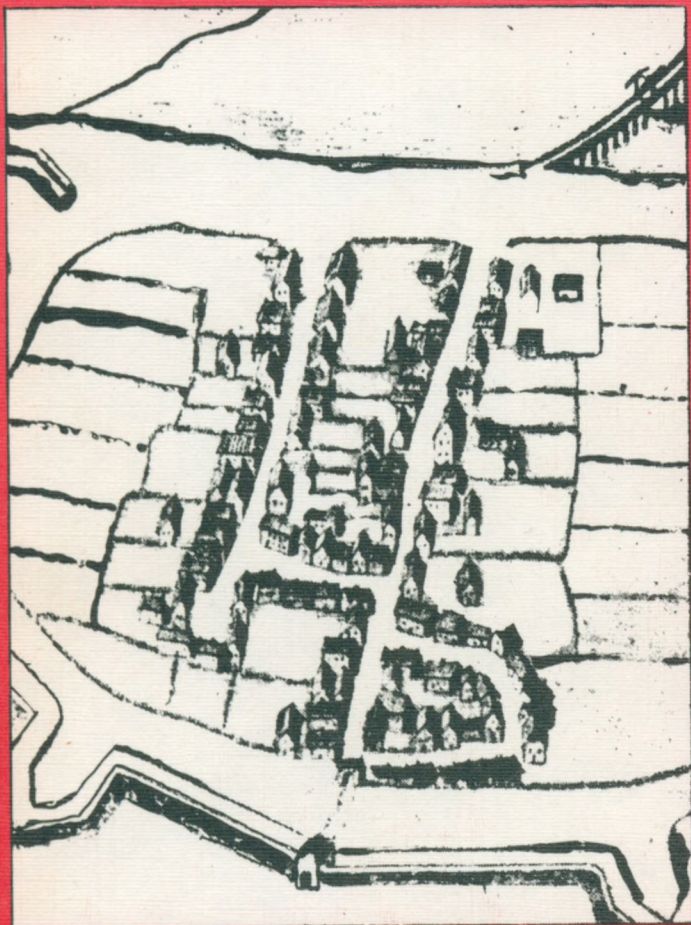
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

En byhistorie

SKANDERBORG

ved århundredskiftet

Thorsgaard

DANSKE BYER OG DERES MÆND

XXX

SKANDERBORG BY

**»En byhistorie –
Skanderborg ved århundredeskiftet«**

**Udgivet første gang i 1919 i serien
»Danske Byer og deres Mænd«**

**Genudgivet i 1983 af
Forlaget Thorsgaard ApS
3600 Frederikssund**

ISBN: 87-88165-09-4

DANSKE BYER OG DERES MÆND
REDAKTØR: ANDR. K. JENSEN

XXX

SKANDERBORG BY

UNDER MEDVIRKNING

AF

KOMMUNELÆRER *L. THANE*

I KOMMISSION HOS:

P. H. RAAE

BOGHADELEN - SKANDERBORG

1919 — DANSKE BYER OG DERES MÆND — 1919

INDHOLD

Skanderborg Slot	5
Skanderborg i Slottets Tid	23
Skanderborg fra 1767-1848	35
Skanderborg i Krigsaarene	43
Skanderborg i vore Dage	48
Offentlige Bygninger og Kontorer	51
Politik og Presse	87
Erhvervslivet og dets Mænd	93

SKANDERBORG SLOT

I. SCHANDTHORPBORG

ALLEREDE i Stenalderens Tid har den sø- og skovrige Egn omkring *Skanderborg* været befolket. Sikkert har jo baade *Eskebæk-Moserne*, *Ballevasen* med Lavningen om *Skanderup Bæk* og det mægtige Engdrag nord for Banelinien (*Mjesing Enge* m. m.) været Sø i Oldtiden, saa at *Skanderborgsøerne* ogsaa fra Nordsiden og maaske *Stilling Sø* gennem *Illerup Aa* har staaet i Forbindelse med *Mossø*. Øerne og Landet omkring Søerne har været tæt bevokset med Skov, hvor det vrimlede med vilde Dyr (Elsdyr, Urokse, Vildsvin, Vildkat, Bjørn, Ulv o. s. v.). Skovene og de fiske-
rige Søer har givet Føde i Overflod til Stenalderens Folk. Den store Samling af Sten- og Benredskaber, som er opsamlet her i Eggen vidner om, at der den Gang har boet mange Mennesker omkring Søerne.

Da Oldtidsfolkene senere lærte at tilvirke deres Redskaber af Metal, fik man Bugt med nogle af de sammengroede Skovstrækninger og kunde holde Husdyr og dyrke Korn. De opdyrkede Strækninger gik i Arv fra

Slægt til Slægt. Man fik faste Bopladser. Her i Egnen findes en Mængde Bynavne, der ender paa „ing“, „lev“ og „rup“ (*Stilling, Mjesing, Qesing, Vis-sing — Fregerslev, Adslev, Foerlev — Skanderup, Skaarup, Illerup, Bjedstrup, Svejstrup* o. s. v.). Disse Endelser paa Bynavne betragtes af Videnskabsmændene som Bevis for, at de paagældende Steder hører til de ældste faste Bopladser i vort Land.

Med Kristendommen kom Munke- og Klostervæsen til Landet. Munkene havde Sans for landskabelig Skønhed. Skanderborgegnens herlige Natur tiltrak sig deres Opmærksomhed. Navne som *Kalvø, Ringkloster, Fruering, Venge, gl. og ny Vissing Kloster*, og fremfor alt *Øm Kloster* fortæller om Virksomhed for Udvikling og aandeligt Liv her i Egnen. Munkene var nemlig fra først af til megen Velsignelse. De lærte Befolkningen ny og bedre Maader at dyrke Jorden paa. Mange Steder findes vildtvoksende Arter af de Planter, som fra Klosterhaverne indplantedes i Omegnens Urtegaarde. Forskellige Haandværk, megen Oplysning og Guds frygt spredtes fra Klosterne ud i de omliggende Egne.

Den lange Række af Søer dannede et naturligt Forsvarsbælte mod indtrængende Fjender. Det er derfor ikke underligt, at Kongerne meget tidligt fandt paa at anlægge en Borgfæstning midt i Søbæltet. Paa en lille Ø i *Schandthorp* (= Skanderup, nu Skanderborg) Sø var der særlig gode Betingelser til Stede for et saadant Anlæg. Øen var af Naturen tildels høj og stejl. Den laa tæt ved Land med dybt, fiskerigt Vand paa alle Sider og kranset af store, jagtrige Skove. Disse ejendommelige Naturforhold gjorde Stedet velskikket til Opførelse af en fast Kongeborg. Herfra kunde Besætnin-

gen tillige nemt gøre Udfald mod Jyderne, der blev betragtet som den uroligste Del af den danske Befolkning.

Præsten *Hans Lønborg* i Fruering udgav 1727 en kort „Beretning om Skauderborrig Slot“. Det hedder deri:

„Der haver været to Slotte, som haver været bygt i hver andre, allerhøjest paa Øen, (der er som eet temmelig Bierg).

Skanderborg Slot paa Frederik IVs Tid.

Det gamle Slot, som vende mod Diur-Haugen, haver Valdemar I. ladet bygge og begyndtes der paa 1171.“

Det er muligt, at *Valdemar den Store* (I) har ladet opføre Tilbygninger og Ringmure i Aaret 1171 til det endnu ældre Forsvarstaarn. Historen ved intet om, hvornaar dette Taarn er opført. Men det maa være ældre end fra Valdemar d. Stores Tid. Taarnet var nemlig opført af Kalkkvadersten, der ofte anvendtes som Bygningsmateriale, før man kendte Brugen af brændte, røde

Mursten. Saadanne Kalkkvadersten findes endnu i de ældste Dele af flere Kirker i Omegnen (Skanderup, Frue-ring, Blegind og Venge). Men paa Valdemar d. Stores Tid begyndte man netop at bruge brændte Mursten (de saakaldte Munkesten).

„Taarnet, i hvilket Klokkerne henge, er saa konstig bygget, udi een firkandt, at naar mand staar paa et vist Sted, uden for Byen, kand mand se alle 4-re Hjørner, i forige Tider haver der været nogen Fortification, efter de Tidens Manere, og som Tilstanden det haver udfordret,“ siger Hans Lønborg.

Denne Uregelmæssighed i Formen og den uhyre Murtykkelse — over 3 Meter — vidner noksom om Taarnets Ælde.

Temmelig højt oppe paa Muren sad Indgangsdøren. Den var utilgængelig for enhver, der ikke raadede over en Stige. Døren førte ind til de faa og smaa Rum, som var fordelt i flere Stokværk. Ud til de stejle Brinker har „Fortifikationen“ strakt sig. Her har Blider og alle Slags Kastemaskiner staaet opstillet, omgivet af store Stabler af „Kampsten“. Baade paa Borgholmens Nord- og Vestside har Vindebroer været anbragt med Porttaarne, hvor Kuren stod og blæste i sit Horn, naar fremmede nærmede sig. *Schandthorpborg* har sikkert haft sin Betydning i Ufredstiderne og under Borgerkrigene i første Halvdel af 1100-Tallet.

Dette Taarn — det firkantede Taarn, Klokketaarnet, Fangetaarnet, det hvide Taarn — indgik som Led i alle de senere Tilbygninger og ødelagdes først 1767. Var det blevet bevaret, vilde det have været Landets ældste Bygning i sin Art. Det vilde have været en Seværdighed af Rang. Endnu i 1833 fandtes store Ruiner af

Taarnet paa Slotsbakken. De forsvandt vel først helt, da Pladsen skulde reguleres til Anbringelsen af Mindestøtten for *Frederik d. Sjette* (1845). Antagelig vilde man ved Udgravninger kunne afdække hele det vældige Fundament.

II. SKANDERUPBORG

VALDEMARERNES KONGEBORG — KÆMPEVISERNES SKANDERBORG

Paa en Kongeborg fordredes snart mere Plads og større Bekvemmeligheder end dem, „det hvide Taarn“ frembød. Det er forstaaeligt, om *Valdemar d. Store* lod bygge en forsvarlig Ringmur op til Taarnet. Paa Ringmurens Inderside har han opført de forskellige Huse, som Tiden havde Brug for. Tilbygningerne bestod af „Munkesten“ og strakte sig fra Taarnet over mod og langs med den stejle Vestside af Slotsbakken. Taarnet har altsaa ligget yderst i det nordøstlige Hjørne. Sandsynligvis har saa en Ringmur dækket Øst- og Sydskrænten. Hvis denne Opfattelse (*Bering Lisberg*) er rigtig, har Valdemarernes Skanderupborg kun været halvt saa omfangsrig som det senere, mægtige Kongeslot.

Til Valdemarernes Borg knytter der sig mange historiske Minder. Vi kan tænke os, at Valdemar d. Store og de fremragende Mænd, der levede paa hans Tid har opholdt sig paa Borgen, naar Kongen var paa Gæsteri i Jylland. Det rigeste Indblik i det Liv, der rørte sig paa Skanderupborg, faar vi dog gennem Kæmpeviserne. En af dem fortæller om, at *Valdemar Sejr* 1212 opholdt sig her og „legede Guldtavl over Bord“, da den liden

Smaadrenge bragte ham det sørgelige Budskab, at hans Dronning, *Dagmar*, laa for Døden i Ribe.

I den mærkelige, gamle Klosterkrønike fra *Øm* (Emborg) fortælles der, at Dronning *Jutta* opholdt sig paa Borgen, da Kongen, *Erik Plovpenning*, 1247 førte Krig med sin Broder *Abel*. Hun plagede og forurettede Munkene i *Øm* Kloster, frarøvede dem Korn, Kvæg og alt, hvad hun ellers havde Brug for og Lyst til.

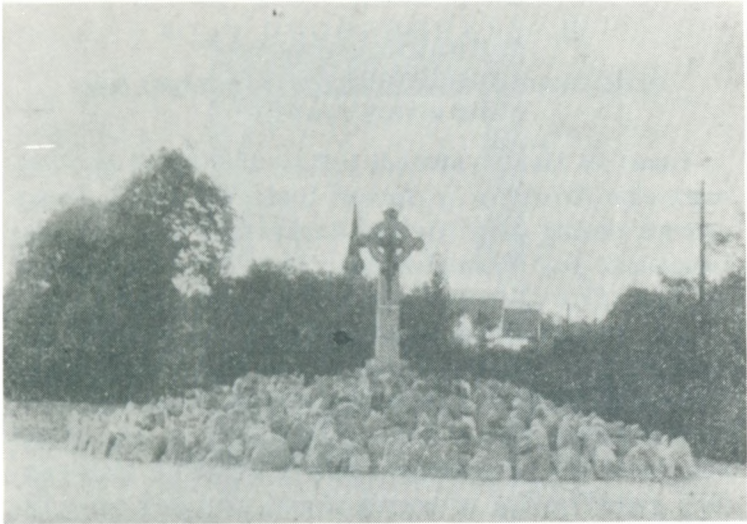
Efter Kæmpeviserne synes det, som om *Erik Glipping*, Dronning *Agnes* og Prinserne i længere Tid har haft fast Ophold paa Skanderborg. Her skal Marsk *Stig* have undsagt Kongen. Efter Mordet i *Finderup Kirkelade* 1286, sagde Marsken til sine medsammensvorner: „Og vi ville ride til Skanderborg, Dronningen ville vi gæste!“

Danmark havde aldrig sørgeligere Kaar end under Erik Menveds Broder, Kong *Kristoffer* (uden Land), der var „svigefuld som Skum paa Havet.“ Til sidst maatte, han afhænde og pantsætte hele Landet til et Par „Grever af Jættekuld i Holsterland“, saa at han kun beholdt *Skanderupborg* og et Par andre Slotte.

Skanderupborg faldt i Holstenernes Hænder. *Niels Ebbesen* vilde befri det. Besætningen fik i al Hemmelighed sendt Bud efter Grev Gerts Søn, *Henrik*, som ilede til Hjælp. Paa Bakkerne mellem *Skanderup Kirke* og *Ladegaardene* stod 1340 det store Slag. Jyderne blev angrebet fra to Sider, idet Borgens Besætning gjorde Udfald, da Niels Ebbesen havde vendt sig mod Grev Henriks Rytterskare. Efter at Niels Ebbesen, hans to Brødre og 2200 Bønder var faldet, maatte Jyderne give tabt og flygte. Antagelig blev de faldne Krigere begravet paa Bakkeskraaningen ved Skanderup Kirke; thi da den nuværende Aarhus Landevej blev stukket gennem

Bakken, fandt man ved Udgravningen en stor Mængde Menneskeknogler tæt uden for Kirkemuren.

Man har senere rejst et lille, smukt Mindesmærke i Nærheden af Skanderup Kirke for „Niels Ebbesen og hans Fætter“.

Niels Ebbesens Minde.

Med Kristoffers Søn, *Valdemar*, blev der „atter Dag“ i Danmark. Der nævnes intet om, hvornaar Kongen fik Skanderupborg; men 1348 var den i hans Besiddelse, idet man har Dokumenter, som Kongen har udfærdiget her. Valdemar Atterdag maatte udskrive store Skatter for at faa de pantsatte Landsdele indløst. Jyderne knurrede og gjorde Oprør. I Forening med Holstenerne belejrede de 1368 Skanderupborg, men det lykkedes dem ikke at indtage Fæstningen.

Formodentlig har Valdemar Atterdag, der ofte var i Pengetrang, senere pantsat Slottet til *Aarhus Bispestol*. Endnu 1424, da Biskop *Boe* døde, var Borgen i hans Værge. Hans Lensmand hed *Palle Jonsson*.

III. SKANDERBORG SLOT

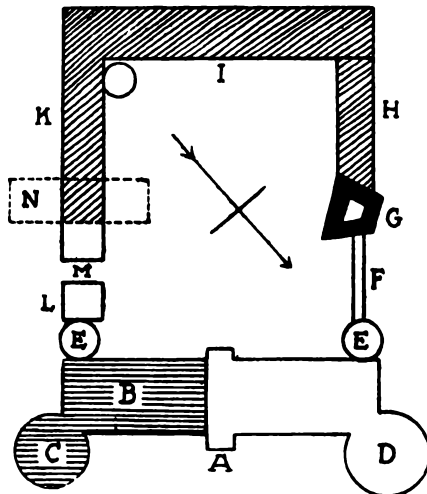
OLDENBORGERNES KONGESLOT — BORGEN MED DE RUNDE TAARNE

Lenet er maaske allerede indløst under *Erik af Pommern* eller *Kristoffer af Bajern*. Under *Kristian d. Første* nævnes nemlig *Otto Nielsen Rosenkrans* som kongelig Lensmand paa *Schanderborg*. Han blev efterfulgt af sin Søn, *Erik Ottosen Rosenkrans* (1456—1503).

Der er Stilhed om Skanderborg Slot i den Tid, det stod under de Aarhus Bisper og under de første oldenborgske Konger — i ca. 200 Aar. Om Kongernes Ophold fortælles der os ikke meget; men de har sikkert alle været her og deltaget baade i Alvor og Gammen; thi i dette Tidsrum er nemlig Slottet med dets store Tiliggende afgivet som Len til Rigshovmesteren. Lenet var saa indbringende, at man havde den Talemaade om en Ødeland, at „det vilde saamænd ikke slaa til for ham, selv om han fik Skanderborg Slot!“

Selv om Valdemarernes Slot med „det hvide Taarn“ endnu stod strunk og knejsende og ikke havde lidt noget under Krigene eller af Tidens Tand, var det dog ikke længere tidssvarende som Fæstning. Efter Krudtets Opfindelse og Skydevaabnernes Udbredelse maatte der træffes Foranstaltninger til at holde en angribende Fjende paa Afstand. Der har derfor i dette Tidsrum hersket en

livlig Byggevirksomhed paa Slotsholmen. De runde Forsvarstaarne blev opført sammen med den østlige Hovedbygning, der var over 53 Meter lang, men dog sikkert kun havde to Stokværk og med en firkantet Udbygning paa Midten. Forsvarstaarnene stod ved hver sit Yderhjørne mod Nord og Syd og hævdede sig frit over Hoved-

Grundplan af Skanderborg Slot ved Aar 1500.

Den skraat skraverede Del er Valdemarernes Kongeborg, som byggedes til det skæve Taarn (G). Det øvrige er Oldenborgernes Tilbygninger. Den vandret skraverede Del er det, som nu er tilbage af Slottet.

A. Hovedfløjen.	G. Det hvide Taarn.
B. Kirken.	H. Kancelli og Borgstue.
C. Kongens Rundel (nu Kirke-taarn).	I. Køkkenfløj.
D. Dronningens Rundel (eller det store Taarn).	K. Gamle Skriverstue.
E. Trappetaarne.	L. Brev- og Drejerkammer.
F. Løngang.	M. Porten.
	N. Fr. IV.s ny Køkkenbygning (1722).

fløjens Tag. Paa Inderhjørnerne opførtes to mindre, runde Taarne (Trappetaarne). Fra det nordlige Trappetaarn førte en høj, muret Vægtergang paa ca. 2 Meters Bredde over til det hvide Taarn, saa at den aflange, firkantede Borggaard var lukket til alle Sider. I Sydfløjen fandtes Porten. Bygningskomplekset omsluttede nu hele Slotsbakkens Top, saa at Ydermurene gik helt ud til de stejle Skrænter.

En af de betydeligste Lensmænd paa den nu saa stolte Kongeborg var *Kristian d. Andens* gode Ven, Rigshovmester *Mogens Gjõe* (fra 1516—1544). Man har endnu Ordlyden af hans Lensbrev. I 1530 var der Opløb i Skanderborg Len, fordi Aarhus-Bispen pinte Almuen og vilde aftvinge den en særlig Afgift, som de kaldte Biskopsgave. Bønderne klagede til Mogens Gjõe og bragte ved samme Lejlighed paa Bane, at der i flere store Herreder kun var 2 eller 3 Præster, og at der i mange Kirker kun blev prædiket 3 eller 4 Søndage om Aaret. Mogens Gjõe bekræftede Klagen og indstillede den til Kongen, som derpaa bød Bispen at afhjælpe slig Mangel og at afholde sig fra ulovlige Paalæg og Udskrivninger.

Da Lybækkerne og Bønderne under Grevens Fejde gjorde stor Fremgang i Landet, sammenkaldte Mogens Gjõe som Rigshovmester Rigsraadet til et Møde i *Rye Kirke* d. 4. Juli 1534, hvor *Hertug Kristian* udraabtes til Konge. Til stor Glæde for Mogens Gjõe erklærede Kristian III Lutherdommen for Statsreligion i Danmark. Meget Klostergods blev inddraget. Saaledes blev baade *Ring, Øm* og *Voer* Klostergods lagt under Skanderborg Len. 1837 var Kongen paa Skanderborg Slot.

IV. SLOTTETS GLANSTID

Ingen af de danske Konger har opholdt sig saa ofte og saa stadigt paa Skanderborg Slot som *Frederik den Anden* (1559—1588). Kongen følte sig hjemme paa den idylliske Plet ved de venlige Søer, og ofte genlød Skovene af Hestehovenes Dundren og Hornets Klang, naar han færdedes her paa sine muntre Jagtture. Paa Slottet samler han den jyske Adel og fejrer lysende Fester. Turneringer, Ringrenden, Maskespil, Fakkeldans, Tavlebord, Dans under Højenloft veksler med et Drikkeri over al Maade, som ogsaa hørte med til brav Ridderfærd i Tiden.

Man forstaar, at Slottet snart maatte synes ham for lille og for indskrænket. Allerede 1561 gav han Lensmanden *Holger Rosenkrans* Ordre til at nedbryde *Emborg Kirke* (den gamle Øms Klosterkirke) med *Søvnhus*, *Omgang* og andre unyttige Huse. Sten, Tømmer m. m. skulde derefter anvendes til Byggeriet paa Skanderborg Slot. 1562 faar alle Murermestre og Kalkslagere i Ribe, Vejle, Horsens og Aarhus Befaling til at begive sig til Skanderborg og arbejde paa Slottet. Samtidig faar Lensmanden paa Silkeborg Bud om at hugge Tømmer, da der vil medgaa meget til Bygningen paa Skanderborg. Lensmændene i Nærheden faar 1563 Besked om at brænde saa mange Mursten som muligt og sende dem pr. Vogn til Skanderborg.

Fra 1563—1570 foraarsager Syvaarskrigen med Sverige en Standsning i Byggeforetagendet. Efter Freden kom der straks Befaling til, at de bestilte Mursten skal leveres. 1571 bestilles en stor Ladning Tagsten. 1573 sluttede Kongen Kontrakt med *Gert Stenhugger* om at lave

Portaler til Slotsporten og Stenværk til en Brønd. De to Portaler kom dog aldrig til Anvendelse her, men blev ført til *Kronborg*, hvor de ses endnu. Derimod fuldførtes her Datidens kostbareste Vandkunst. Fra Hestehaven førtes Vandet i udborede Træledninger til Slotshavens Fontæne og Springvand. 1917 traf man ved Udgravninger paa *Godthaab* paa store Stykker af disse Ledninger.

Slottet havde nu igen forandret Udseende. Der var sat en Etage paa Hovedbygningens to Stokværk og paa de to Sidebygninger, saa de nu kom op i samme Højde som de runde Taarne. I den sydlige Halvdel af Hovedfløjens underste Etage, lod Kongen indrette en lille Kirke, der staar den Dag i Dag i omtrent uforandret Skikkelse.

Et nyt stort Porttaarn blev opført ved Vindebroen ind mod Byen. Over Porten var anbragt en Sten med Frederik II.s Navnetræk, Vaaben og Aarstal et 1571. Denne Sten sidder nu over Indgangsdøren til Kirken.

Skovene omkring Slottet vrimlede af Kron- og Raavildt. Da Vildsvinebestanden paa Grund af altfor stærke Efterstræbelser var i Aftagende, indskrev Fr. II et temmeligt betydeligt Antal fra sin Svigerfader i Mecklenburg. De skulde fredes i tre Aar, men der blev da saa mange, at de blev en ren Plage for Egnen, saa Regeringen efter Kongens Død maatte sende Hoffolk og Jægere herover flere Vintre i Træk for at ødelægge Vildsvinene.

Frederik II interesserede sig personlig for Landeriet, der hørte til selve Slottet. Paa Bakkerne mod Nordøst (Ladegaardsbakkerne) opførte han et Par Aar før sin Død en ny Ladegaard, hvor han havde mange gode Kreaturer.

Kongen havde næsten altid sin Dronning *Sofie* med

hertil. . 1574 fødtes Prinsesse *Anna* her paa Slottet. Hun blev senere gift med *Jacob VI* af Skotland, der ogsaa blev Konge i England (som *Jacob I*).

Skanderborg 1677 (efter Resen).

Da Frederik II var her 1583 skænkede han „Byen der for Slottet“ Købstadsrettigheder.

Som Barn var *Kristian IV* ofte med sine Forældre i længere Tid paa Skanderborg Slot med sin Tugtemester *Hans Mikkelsen*. Da Frederik II døde, lod Formyn-

derregeringen bygge et lille Orlogsskib til den unge Konge. Det skulde udlægges paa Søen til Pynt og Salu-tering. Det er dette, som har givet Anledning til Sagnet om Kristian IV.s Undervisning i Sømandskunsten paa Skanderborg Sø. Men han sejlede aldrig med Skibet.

Efter at Kristian IV var bleven myndig, opholdt han

Den sidste Rest af Skansen.

sig ogsaa ofte paa Skanderborg Slot. Her var det, at han fandt ud af *Kristoffer Rosenkrans'* Bedrageri med det falske Gældsbevis (1609). Rosenkrans blev dømt til Døden. Samme Aar var Dronningen nær bleven dræbt ved et Vaadeskud paa en Jagt i Skoven. Kuglen for gennem hendes Kappe. Flere af Kristian IV.s Børn er født paa Skanderborg. En lille Prinsesse, *Elisabeth*, døde her, og Kisten blev hensat i Slotskirken. Under Kristian IV.s Deltagelse i Trediveaarskrigen (1625—1629)

besatte de kejserlige Tropper Skanderborg By og Slot. — — — og efterdi de kejserlige have spoliert min salig Datters Kiste her i Kirken, og jeg med Guds Hjælp agter at lade samme Kiste istandsætte igen, da skal I (Rentemesteren) med det første lade gøre saadant Beslag færdigt, som de andre Børn haver faaet, og sende det hid“. Ogsaa under Svenskekrigen (1658) blev Prinsessens Kiste plyndret, hvorefter *Frederik III* lod den føre til Roskilde.

Kristian IV havde før sin Deltagelse i Tredivaarskrigen udkastet store Planer til Befæstningsanlæg ved Skanderborg. Byens Nordside skulde dækkes af en Jordvold, og ved Borgen skulde opføres en 5 Alen høj og 3 Sten tyk Mur. I 1619 beskæftiger Kronens Bønder og *Mogens Kaas'* jyske Regiment under Fæstningsingeniør *Abraham de la Haye* sig med dette Arbejde; men det blev aldrig fuldført efter Planen. En Rest af den paa-begyndte „Skanse“ findes endnu i en Have ved Indgangen til Markedspladsen. I forskellige Breve skildrer Kongen, at Slottet under Kejserkrigen blev „ilde tilredt i alle Maader“.

V. SLOTTETS FORFALD

Ogsaa under Svenskekrigen (1657—1660) led Slottet megen Overlast baade af Fjenderne og af de polske og brandenburgske Tropper, som kom os til Hjælp. Efter Enevældens Indførelse (1660) var Slottet ikke længer Sæde for en Lensmand, men for en kgl. Amtmand. Enevoldskongerne kom her ikke, og Amtmændene har uden Tvivl forsømt at holde Bygningerne i tilbørlig Stand.

Fra Aaret 1682 har man en meget interessant Be-

skrivelse af alle Bygningerne paa Slotsholmen i en Synsforretning, der skildrer alt i den elendigste Tilstand.

I Aaret 1692 lod *Kristian V* foretage en omfattende Reparation, men da Amtmændene stadig undlod at sørge for Vedligeholdelse af de Bygninger og Rum, som de ikke selv havde Brug for, forfaldt store Partier snart igen.

Engang saa det ud, som om Slottet skulde gaa en ny Glansperiode i Møde. *Frederik IV* havde forelsket sig i den smukke *Anna Sofie Reventlow* og bortførte hende fra Moderens Gaard *Klausholm* til Skanderborg, hvor han i Kirken samme Aften blev viet til hende ved venstre Haand (1716). Kongen havde fundet Behag i Slottet, men det maatte underkastes en gennemgribende Restauration, før han kunde slaa sig til Ro her. Hele den vestlige Halvdel (Valdemarernes Kongeborg), som var mest forfalden, blev nedrevet 1718—22, og den østlige Del, som var Slottets egentlige Hovedbygning, blev forsvarlig istandsat. Klokketaarnet (det hvide Taarn) blev staaende, og lige overfor, paatværs af den tilbageblevne Del af Sydfløjen, blev opført en ny Køkkenbygning, der dog kun var paa en Etage. Ved denne Forandring indtog Slottet nu kun lidt over Halvdelen af Bakkens Top. Mod Vest var der fri Udsigt fra Borggaarden mod Dyrehaven. Slotsbakkens frie Vestsides blev afskaaret i halvrunde Terrasser, som blev inddraget i Haveanlægget. Slottet beholdt nu denne Form og dette Udseende (se Billedet paa 7. Side), indtil det blev nedrevet.

Frederik IV oprettede en staaende Landeværnshær, som skulde afløse de hvervede Tropper. Det ny Værn blev paa omtrent 15,000 Mand, hvortil snart føjedes 12 Rytterregimenter. Rytterne udskreves paa Krongodserne, som nu fik Navnet Rytterdistrikter. Hertil hørte Skan-

derborg Slot. Store Arealer blev udlagt til de saakaldte „Rytterkobler“ til Græsning for Hestene. I Slottets Stalde og i „Barakkerne“, som blev opført uden for Broen til Slotsholmen ind mod Byen, blev det skanderborgske Rytteri indkvarteret. Dette har vel ikke bidraget til en blidere og nænsommere Behandling af de gamle, ærværdige Slotsbygninger.

Frederik IV kom dog sjældent til Skanderborg. *Kristian VI* var her en eneste Gang (1733). Han spiste til Middag hos Amtmanden, som boede paa Slottet, og sov der om Natten. Siden har ingen Konge opholdt sig paa Skanderborg Slot.

I Begyndelsen af *Kristian VII.s* Regering blev det bestemt, at det skanderborgske Rytterdistrikt skulde nedlægges og Godset sælges for at skaffe Penge i Statskassen.

Slottets Bygninger var atter meget forfaldne, og det ansaas for at være altfor bekosteligt at sætte dem i Stand og besørge den aarlige Vedligeholdelse. De blev derfor solgte paa Auktion til Nedbrydelse med Undtagelse af Slotskirken og det sydligste Taarn, der skænkedes Skanderborg By til Sognekirke.

Auktionen over Slottet (1767) med det store Jordegods indbragte hen imod 1 Mill. Rdl.

Slottets tykke Mure blev bortsprængt med Krudt. Endelig lød det sidste Brag: Røg og Kalkstøv hævede sig mod Himlen; det gamle, prægtige Slot sank i sin Grav. Et vældigt Fryderaab var Dødssangen over det stolte Minde om Fædrenes Kraft. Dværgene trampede paa Kæmpernes Grav!

SKANDERBORG I SLOTTETS TID

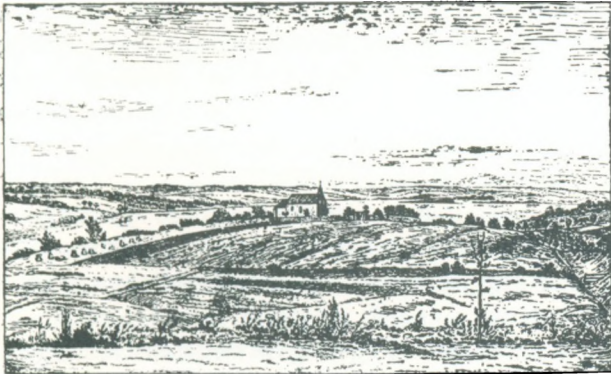
SKANDERBORG ligger i en saare skøn Egn omgivet af store Skove, smukke, fiskerige Søer, høje, grønklædte Bakker og yndige, frodige Dale.

„Byen med de skønne Indgange“ er det Hædersnavn, som fremmede har givet Sanderborg.

Oprindelsen til Byen Skanderborg er at søge i Landsbyen *Skanderup*, hvis Kirke staar endnu, ligesom det til Kirken hørende Sogn endnu benævnes *Skanderup Sogn*. Paa Bakkeskraaningerne rundt om Kirken laa Landsbyen Skanderup. Den nævnes første Gang 1176 i et Gavebrev fra *Valdemar I* til *Esrom* Kloster og kaldes her *Sklandetorp*. I *Valdemar II's* Jordebog kaldes den *Schandthorp* (= torp = drup = rup; Skanderup). En Lavning tæt ved Kirken hed endnu i 1830, da der ingen Bebyggelse fandtes paa Stedet, „*Skanderup Gade*“. Dette Navn er nu bevaret som Gadenavn i den Del af Skanderborg, som senere er opført der. Der er flere Steder fundet gammel Brolægning og Murrester ved Udgravninger i Nærheden af Skanderup Kirke.

Sandsynligvis er Indbyggerne i Landsbyen Skande-

rup for største Delen uddøde under Pesten paa *Valdemar Atterdags* Tid, saa at Byen som saa mange andre Landsbyer i Danmark dengang blev mennesketom og øde. Og da den senere igen blev opbygget, har man fundet det mere hensigtsmæssigt at bygge nærmere ind til Slottet for at have Beskyttelse af dette i Fejdetid. Vist er det i alt Fald, at Skanderup i de senere Tider

Skanderup Kirke i gamle Dage.

har ligget paa det Sted, hvor nu den ældste Del af Skanderborg Købstad ligger; thi endnu længe efter, at den havde faaet Købstadrettigheder, brugtes Navnene Skanderup og Skanderborg i Flæng. I *Frederik III's* Stadfæstelsesbrev paa Byens Friheder hedder det: „Vore og Kronens Undersaatte, som ere boende udi *Skanderup* for Vort Slot *Skanderborg*“.

Frederik II elskede Slottet, som Kong Volmer elskede Gurre, og dette kom ogsaa Byen til gode idet han under sit Ophold her i Efteraaret 1583 overrakte Borgerne i den lille Flække Privilegiebrevet af

28. Oktober 1853, der gjorde *Skanderborg til Købstad*, Byen naaede denne Gang fra Vindebroen ved Slotsholmen til den nuværende Skolegade. Her var et Plankeværk, der dannede Byens Toldgrænse og tvang al Færd-selen gennem „Byporten“, hvor Tolderens Øje vaagede.

Byen havde kun to Gader, der løber langs hinanden *Store- og Lillegade*, som da var lige lange. Husrækkerne laa sjældent i Linie; snart traadte Bygningerne den i Forvejen snævre Gade altfor nær, snart veg de uventet tilbage og gav Plads for et Haveparti eller en Svinefold foran Huset. Gaderne var ubrolagte, opkørte eller gennemrodede af Svin, fulde af Skarndynger og Møddingvand fra Gaardene. Al Slags Affald fra Huset: Aske, gammelt Halm, Aadsler o. s. v. kastedes uden videre ud paa Gaden. Gentagne Gange om Dagen blev Byens Kvæg drevet gennen Gaderne, en Vrimmel af alle Slags Fjerkræ boltrede sig i Snavset og snadrede i Mudderpølene.

Husene vendte i Regelen Gavlene til Gaden. Endnu findes her i Byen et Par saadanne. Bygningerne bestod af Bindingsværk med Egeplanker. Tavlene mellem Tømmeret var lerklinede. Tagbeklædningen bestod af Straa eller Rør fra Søen. Gadedøren var i Almindelighed delt paa tværs i to Halvdøre.

Disk eller udstillede Varer fandtes ikke i „Butikken“. En god Ven eller gammel Kunde maatte nok komme indenfor og tage Krammet nøjere i Øjesyn. For hans Skyld kunde man gerne aabne en Kiste eller to, eller Haandværkeren vise, hvad Arbejde han just havde for; men videre drev man ikke Reklamen. Køberen stod gerne udenfor paa Gaden. Butiksvinduer kendtes ikke; men en nedslaaet Træluge har rimeligvis tjent som Disk.

Naar den lukkedes til, angav den jo meget tydeligt, at „Butikken var lukket“. Bag Boden eller Værkstedet fandtes saa Familiens Beboelsesrum, der ofte kun udgjorde et eneste Værelse, som altsaa paa en Gang var baade Køkken, Spisestue, Sovekammer og Dagligstue.

Selv om en Del af Borgerne i den ny Købstad nu gav sig noget af med Handel og Haandværk, er Landbruget dog i lange Tider vedblevet at være det vigtigste Erhverv. Den største Købmand i de Tider maatte sikkert mangen god Gang sætte sig op paa Møgvognen og finde sig i, at det varede en halv Dag, inden han naaede til Udmarken med de sindige Stude. Jorden var delt i tre Vange, der skiftevis var Rugvang, Bygvang og Græsfællid. Paa den sidste vogtede Byhyrden Byens samlede Kvæg; de andre Vange var delt i Agre, og hver Mand havde Agre her og der — en paa Sandjord, en paa den gode Jord, en nær ved, en langt borte o. s. v. Arbejdet med Pløjning, Saaning o. s. v. foregik samtidigt efter bestemte Regler. Det ejendommelige Bykvarter „*Bakken*“, som endnu tildels ligner en gammel Landsby, har haft en stor aaben Plads paa det Sted, hvor nu „det gl. Sygehus“ (Bakken Nr. 1) ligger; man kan tænke sig, at Majtræet har staaet her. Naar Byhornet lød, samledes de gode Borgere om Træet for at øre Aftaler om Arbejdet paa Bymarkerne, eller hvad andet de havde tilfælles.

Det har været vanskeligt for de handlende at transportere Varer til og fra de to nærmeste Havnestæder, *Aarhus* og *Horsens*; thi Vejene var „onde“. Fordringerne indskrænkede sig til, at det skulde være synligt, hvor Vejen gik, den maatte være bred nok til en Vogn, — mødtes derimod to, maatte den ene køre „af Vejen“,

c: ud paa Marken. Paa Vejen mellem Skanderborg og Horsens maatte man stundom vente to, tre eller flere Dage, før *Hansted Aa* var til at komme over. Der omtales en „*Kongevej*“ mellem Skanderborg og Koldinghus; men denne var aflaaet med Led og Slagbomme, og „ingen maatte sønderbryde Laasene eller køre paa Vejen“.

I Aaret 1600 stadfæstede Kristian IV Skanderborgs Købstadrettigheder. 1618 udnævnte han Hr. *Kr. Jørgen Pedersen Obel* til at være *Slotspræst*.

Den 26. Juli 1620 gav Kristian IV Skøde paa et *Kroeri* i Skanderborg, imod at det blev „opbyggt med Købstad Bygning, hvori kunde herbergeres Kongens Hofsinder“, naar det behøvedes, og hvor ider var Staldrum til 8 Heste med videre.

De kejserlige Tropper besatte Skanderborg under Kristian IVs Deltagelse i Trediveaarskrigen.

„Anno 1628. Dette Aar var et bedrøveligt Aar formedelst de mange Krigsfolk og Fjender, som var Landet mægtig, dog var her godt Køb paa Korn og Feltalje, saa at hvem som havde Penge kunde købe 1 Skp. Rug for 16 S ., 1 Skp. Byg 4 Sk., 1 Skp. Havre 2 Sk., 1 Okse 1 Rdl., og ellers Heste, Svin og andet, som de umilde Mennesker stjal og røvet fra fattige Folk, saa vel som Kobber, Tin, Messing og Klæder kunde købes for ringe Værd.“ — Krig havde aabenbart en anden Virkning paa Handelen end i vore Dage.

Slotspræsten *Jesper Hansen* fik 1647 tilstaaet Hoveriarbejde og Pligtkørsel fra Anneksgaarden i Vrold. Samme Slotspræst var blandt Stændernes Deputerede i København til det ny Kongevalg 1648. Samme Aar stadfæstede Kong *Frederik III* Skanderborgs Købstadprivi-

legium og bevilgede Byens Indvaanere at „bekomme Ildebrand udvist af Kongens Skove, nemlig 200 Skovlæs for sædvanlig Betaling“.

Svenskekrigens Tid har været drøj for de gode Skanderborgensere. Alle offentlige Forretninger var standsede. I en Thingbog er den sidste Dato før Krigen d. 21. Aug. 1657, og først d. 28. Oktbr. 1659 „er efter Øvrighedens Befaling atter holden Ting, eftersom Gud Almægtigste nogen Rolighed efter den Ufredstid haver os forundt og benaadet“.

Da Rigsdagen afholdtes i København 1660, var Magister *Jesper Hansen* fra Skanderborg tilligemed *Kristen Pedersen* i Østbirk Repræsentanter for Stiftets Gejstlighed, ligesom Lensmanden paa Slottet, *Gunde Rosenkrans*, var Adelsrepræsentant. Gunde Rosenkrans, som var en meget lærd Mand, blev efter 1660 Assessor i *Højesteret*. Han var derfor stadig borte fra sit Len. Slotsskriveren *Clemen Clemensen*, der tillige var Ridefoged, blev da udnævnt til „Kongl. Majestæts *Forvalter* over Skanderborg Len“.

Clemen Clemensen, har sandsynligvis ikke kunnet passe det hele. Han udnævnte derfor Magister *Jesper Hansen* til Konsumtionsforvalter. *Præsten* skulde altsaa føre Tilsyn med Bytolden, „Sisen“ eller Akcisen. Af alle Konsumtionsartikler (Forbrugsvarer), som fra Landet blev ført gennem Byporten ind i Byen, forlangtes der en Afgift. Slagtede man en Okse til eget Brug kostede det 6 Mark i Sise, var det derimod til Salg, maatte der erlægges 15 Mark i Told. Især var Borgerne forbitrede over Formalingsafgiften for Korn. De sejlede om Natten over Søen til *Skvæt* og *Vestermølle* og fik Korn malet, saa de i Mulm og Mørke kunde bringe det hjem,

uden at Konsumtionsbetjentene opdagede det. Der blev udlovet $\frac{1}{4}$ af Bøderne til Angivere af Konsumtionssvig, men det hjalp ikke; thi naar alle besveg Betjentene, var der jo ingen, som kunde være Angiver. Senere blev Konsumtionen ligefrem forpagtet ud for dog at give nogen Indtægt. Forpagteren maatte føre en haard Kamp og mangen langvarig Proces med Borgerne for dog at tjene noget paa den forhadte „Sise“, som alle vilde snyde sig fra.

Efter Enevældens Indførelse blev Kronens Len inddraget, hvorved Indtægterne steg til det femdobbelte. De Forretninger, som Lensmændene hidtil havde varetaget, blev nu overdraget til fast lønnede *Amtmænd*. Slotsskriveren blev erstattet af en *Amtsskriver* (nu Amtsforvalter). Baade Amtmanden og Amtsskriveren for Skanderborg Amt fik anvist Bolig paa Slottet.

Byen har udvidet og forbedret sig godt, siden den blev Købstad. „*Storegade*“ eller *Adelgade* har forlænget sig helt op til „*Skansen*“, hvor altsaa „*Porten*“ fandtes — omtrent ud for den Ejendom, der mod Nord støder op til Haandværkerforeningens Bygning. Fra den tidligere Bygrænse, hvor „*Plankeværket*“ stod, udgik to ny Gader: „*Gyden*“ (nuværende Skolegade), som førte fra Storegade til Lillegade, og „*Vestergade*“, der udgik fra det Sted, hvor nu Apoteket ligger. Den fortsatte sig saa i en Bue mod Vest og Nord til „*Skansen*“s sydlige Skraaning, langs hvilken den i østlig Retning atter løb ind til Adelgade, saa at Byen endnu kun havde en Port — „*Nørreport*“. Fra den nuværende Markedsplads kan man endnu paavise denne Gade langs „*Skansen*“. Der har altsaa paa den Tid staaet Bygninger paa de Jordarealer, der nu er udlagt til Have for Apoteket og Haand-

værkerforeningen o. s. v. I Haandværkerforeningens og den mod Nord tilstødende Have staar en halv Snes gamle Lindetræer, som tydelig viser hvilken Retning den gamle Vestergade har haft.

De gamle, lerklinede, straatækte Huse er forsvundet med de krogede, runde Loftsbjælker, der var lagt op, som de var hugget i Skoven. Ny, smukke Bindings-

Bakken Nr. 19.

værksbygninger med Tegltag træder i deres Sted. En Del af disse Bygninger staar endnu paa Lillegade. De ser vel ikke saa imponerende ud i vore Dage, men de er ogsaa over 200 Aar gamle. Der er vel nok sat nyt Murværk ind hist og her mellem Stolperne, naar de har givet sig alt for meget i Sammenføjningerne, og naar en gammel Fyldning er faldet ud, men Tømmeret — det gode, solide Egetømmer — er sikkert det samme. Ny og større Vinduer er ogsaa senere indsat i disse gamle Bygninger.

Gaderne var endnu ikke brolagte. De dejlige Kastanie- og Lindetræer, som Beboerne sagtens har faaet hos Slotsgartneren, var Gadernes største Pryd.

I Jubilæumsaaret 1683 bevilgede *Kristian V*, at St. Søren og Helligkors *Markeder i Ry* (d. 14. Septbr. og 23. Oktbr.) samt det ved *Hads Herreds Ting* holdte Marked første Mandag efter Hellig tre Kongers Dag, saavel som de der afholdte Heste- og Kvægmarkeder maatte flyttes til Skanderborg. Denne Foranstaltning har jo nok bidraget til at give Byen yderligere Opsving. „Bystævnepladsen“ paa Lillegade har antagelig været benyttet som Byens første Markedsplads, hvilket den udmærket egnede sig til.

Til Rytteriets Indkvartering maatte Frederik IV opføre en Del Gaarde i Skanderborg — 218 Fag Barakker. Den gamle, forfaldne Jægergaard — „22 Bindinger Hus med Portrum“ blev sat i god Stand og ligeledes benyttet til Bolig for Rytteriet. Bygningen eksisterer endnu (Adelgade Nr. 4).

Under den store nordiske Krig (1709—1720) blev Folk paalagt saa store Skatter, at hvis de skulde udrede saa meget, havde de intet andet at gøre end „alle krepere eller gribe til Bettelstaven“. Hvert eneste Aar blev der udskrevet Krigsskat blandt Skanderborgenserne, f. Eks. 1711 i „Krigsstyr“ 117 Rdl. 1 Mk. samt en „Kop- og Hesteskate“ paa 262 Rdl. 5 Mk. Selv i det sidste Aar (1720) maatte der udredes 181 Rdl. 80 Sk. i Krigsstyr og 49 Rdl. 32 Sk. i Kopskat (Skat pr. Hoved, 3: paa alle Personer uden Hensyn til deres Formuesforhold). Det var i fredelige Tider svært nok at udrede de almindelige Skatter; thi Agerbruget gav kun et usselt Udbytte: 4—5 Fold Rug og Byg og 3—4 Fold Havre, en naturlig Følge af en ganske forældet, udpinende Drift, ringe Gødningskraft og elendige Markredskaber.

Paa det skandrborgske Rytterdistrikt opførte *Fre-*

derik IV i Aaret 1721 efternævnte 24 Skoler: Skanderup, Stilling, Hørning, Svejstrup, Venge, Virring, Svendstrup, Faarvang, Gern, Linaa, Skovsrod, Toustrup, Tønning, Søndervissing, Aastrup, Overby, Yding, Hylke, Taaning, Grumstrup, Harlev, Hørslevbole, Storning og Sjelle.

Skanderup Skole blev opført lige udenfor Skanderborgs Nørreport. Bygningen staar endnu i noget ombygget Stand (nuv. Nr. 43 paa Hjørnet af Adelgade og Vestergade). Til denne Skole hørte et meget stort Distrikt: Vrold, Foerlev, Ladegaardene, Holtskovgaard, Skvæt Mølle, Vester Mølle, Fruering og Skaarup. Det var jo forfærdelige Vejlængder for de stakkels Børn. De skulde undervises i Læsning og Religion. Skrivning og Regning var frivillige Fag, og Børn, som skulde have Undervisning deri maatte betale 8 Sk. om Maaneden.

Over Yderdøren blev der indmuret en Sandsten, som nu er anbragt i Gavlparket paa den nuværende Kommuneskole paa Torvet. Øverst bærer Stenen Kongens kronede Navneciffer og derunder en latinsk Indskrift, der oversat lyder saaledes: „I Aaret 1721 grundlagde jeg 240 saadanne Skoler i de Distrikter, som jeg har oprettet til at underholde 12 Eskadroner Rytteri“. Derefter følger et Vers, som er forfattet af *Fr. Rostgaard*.

„Halvtredsindstve Aar, GUD, har DU mig opholdet,
 At Sygdom, Krig og Pest mig intet ondt har voldet;
 Thi yder jeg min Tack og breeder ud DIT Navn
 Og bygger Skoler op de Fattige til Gavn.
 GUD, lad i dette Værck DIN Naades Fylde kiende,
 Lad denne min Fundatz bestaa til Verdens Ende,
 Lad altid paa min Stol een findes af min Æt,
 som mener DIG MIN GUD og DISSE SKOLER rett“.

i en Indberetning fra 1739 om Salt og Tobak hedder det bl. a., at Byen har 9 Købmænd, som kunde sælge 55 Tdr. Salt. De handlede ellers baade med Urtekram og Manufaktur. Ved Siden af Handelen dreves Brændevinsbrænderi og Maltgørieri. Forretningen blev drevet af Købmanden og hans egen Familie. Døtrene i Huset maatte op om Morgenens Kl. 3 og bære Malt paa eller af Køllen. Om Dagen maatte de og Husmoderen passe Butikken og om Aftenen spinde. Manden var ude, passede sit Maltgørieri eller Støbningen i Brænderiet. Han lagde sig mest efter det, som er Bondens „Gadding“, som Tømmer, Hør, Hamp, Tjære, Jern, Salt, Sild, Tørfisk, Kalk, Mursten o. s. v. Desuden maatte han og Sønerne tage sig af Avlingen. Der var ogsaa sket stor Tilgang af Haandværkere i Tiden efter Rytteriets Indkvartering i Byen. Her fandtes nu 1 privilegeret Farver, 6 Skræddere, 15 Skomagere, 5 Snedkere, 4 Murerestre, 1 Grovsmed, 1 Klejnsmed, 3 Feldberedere, 2 Vævere, 1 Bødker, 1 Glarmester, 1 Knapmager, 1 Bager, 1 Barber, „som dog ikke har lært Kunsten“, 1 Sadelmager, „der er saa gammel og affældig, at han ikke kan fortjene noget“, og 1 Tobaksspinder.

Krigsraad *Kristen Knudsen Gyberg*, som var Regimentsskriver over det skanderborgske Rytterdistrikt, gav i Aaret 1735 en Klokke til Skanderup Kirke og forærede endvidere Kirken Fløjls Altertøj med „Galuner“, en Messinglysekrone og Døbefonten. Etatsraad *Folsak* opførte 1741 et Taarn med Spir ved Skanderup Kirke og indrettede Pulpitret.

Den 23. April 1746 opkom der en frygtelig Ildebrand, hvorved 17 Gaarde blev ødelagt. Regeringen bevilgede Byen aarlig 300 Rdl. i 3 Aar af Konsumtionen til Bygge-

hjælp. Formodentlig har denne Brand især ødelagt *Vestergade*; thi den blev efter den Tid ikke genopbygget, og der, hvor den udgik fra Adelgade, blev de ny Bygninger rykket noget tilbage fra den øvrige Linie, saa at „*Torvet*“ fremstod. Baade Ildebranden og en skrække-

Skanderup Kirke.

lig Kvægst, som rasede samme Aar, har naturlgvis virket hæmmende paa Skanderborg i lang Tid. Efter en udførlig Beskrivelse af Byen i *Pontoppidans* „*Danske Atlas*“ fra 1767 skal den kun have haft 346 Mennesker over 12 Aar. Regner man saa de mindr. aarige med, naar Tallet vel op mod ca. 500. Dog er Rytterne ikke medregnet i dette Tal.

I Skanderborg var der ogsaa begyndt at blive nogen Fabrikvirksomhed. En Strømpfabrik var anlagt af *Kaufe*.

To andre Mænd, *Kristen Wissing* og *Jens Mortensen*, der begge var oplært hos Kaufe, indrettede i Fællesskab en Fabrik, hvorpaa der ligeledes fabrikeredes Strømper, saa der maa have været god Aftræk paa denne Vare. I *Røde Mølle* anlagde *Frederik V* paa egen Regning en Fabrik for Okkerfarve og Brunrødt (1751). Siden solgte Kongen Værkerne til private Folk der paa Eggen. Produkterne blev afsat baade i Ind- og Udlandet, ligesom der i København blev oprettet et Magasin. Ogsaa ved *Vester Mølle* benyttedes paa samme Maade noget fint, hvidt Ler til gul Okker. I Begyndelsen af 1800erne blev disse Farvemøller nedlagt.

III

SKANDERBORG FRA 1767—1848

VED Auktionen over Slottet 1767 blev der for Byens Regning indkøbt et Areal paa ca. 438 Tdr. Land Agre og Eng af den kgl. Jord. Efter Reskript af 3. Jan. 1794 maa disse Jorder ingen Sinde afhændes fra Byen. Desuden henregnes til Købstadjorderne et Areal paa ca. 163½ Td. Land, som ved samme Lejlighed opkøbtes af forskellige Borgere i Byen, saa at Bymarken havde et samlet Areal paa ca. 600 Tdr. Land.

Den 2. April 1768 paabegyndtes Nedbrydningen af Slottet. Barakkerne blev indrettet til Familiebeboelse. En enkelt staar endnu (Adelg. Nr. 4). Da „Søholm“ (i den gamle Borgmesterhave) blev bygget i Begyndelsen af 1900rne udgravede man baade gammel Brolægning og Fundamenter, som hidrørte fra en af Barakgaardene, som laa der.

Det var en vandalistisk Gerning at nedrive det skønne Skanderborg Slot, og det medførte en Nedgangsperiode for Byen; men med Landboreformernes Tid (Lov af 23. April 1781 om Fællesskabets Ophævelse) skabtes der Betingelser for ny Fremgang; thi Skander-

borg levede jo for en stor Del endnu af Landbrug. Det har sandsynligvis været med et lyst Haab til Fremtiden, at Borgerne 1783 fejrede Byens 200 Aars Jubilæum som Købstad. Den mindste Kirkeklokke i Slotstaarnet bærer Indskriften: „Støbt af Daniel Reimer, Klokgestøber i Randers 1783“. Man tør vel antage, at Tidens Borgere har villet hædre *Frederik den Anden*, Byens Grundlægger, ved at flutte sig med en Gave til hans Kirke.

Den ny Landevej, et Led i det store Landevejsanlæg langs Jyllands Østkyst, bidrog til at bringe Oplandet nærmere til Byen, og de mange rejsende, som kom igennem ad denne Vej, skaffede under deres Opnold ogsaa en Del Næring til Byen. Fra Amt og Herred havde Folk ofte Ærinde til de herværende Embedskontorer, og de slog da en Handel af med Byens Borgere med det samme.

Der var betydelig Handel med Smør, Uld, Huder og Skind m. v. Saaledes opkøbte og udførte Købmand *Jespersen* alene i Juni og Juli 1842 i alt 96 Tdr. Smør. I 1838 udførtes der 662 Lpd. „Huder af stort Kvæg“, desuden forbrugtes der jo mange Lpd. i selve Byen. Af Kalveskind udførtes 246 Lpd. Købmændenes Fragt-vogne gik et Par Gange om Ugen til og fra Aarhus med Varer. Desuden havde Vognmændene — „Foermændene“ — nok at gøre.

De fire aarlige Markeder med Kramvarer og Kvæg var Byens store Dage. Krammarkederne varede i to Dage. Hele Omegnen i flere Miles Afstand, Mænd og Kvinder, Børn, Karle og Piger strømmede paa disse Dage til Byen. Der handlede lige fra den tidlige Morgenstund til Solnedgang. Der var en Skrigen, Raaben,

Latter og Snakken, Brægen og Brølen, saa man kunde blive øredøv deraf. Fra Aarhus, Ry og Horsens mødte Købmænd og Haandværkere med deres Varer. De skanderborgske Forretningsmænd rejste saa til Gengæld ogsaa til Marked i disse Byer. Paa Oktobermarkedet indfandt Bønderne fra Omegnen sig med Havevækster og Frugt til Vinterbrug. Navnlig fra Stensballe mødte der til hver af disse Markeder 20—30 Vogne med Grøntsager og Frugt. Her var ligeledes tilført et Par Hundrede Faar, og Byens Borgere forsynede sig da med Faar til Slagtning. I et almindeligt Haandværkerhjem havde man indtil 7 Faarekroppe i Saltkarret. Naar Markedsgæsterne drog hjem fra Byen, tog de ofte ind i en Smugkro, der fandtes ved den nordlige Ende af Storesø. Et gammelt Hus, som indtil for faa Aar siden laa der, bar Navnet „Slukefter“.

Af Haandværkere fandtes der nu alle Slags i Byen. Her var to Haandværkerlaug med tilsammen 40 Medlemmer og 17 Svende og Drengene. Skomager *Rasmus Hansen* indrettede et Gaveri, som aarlig beredte 25 Skpd. raa Huder og Skind. Ved Garveriet fandtes ogsaa en Barkmølle, der aarlig malede 50 Skpd. Bark, og som blev drevet ved Hestekraft.

I Aaret 1840 anlagde Købmand *Knud Søgaard* en Stampemølle i Forbindelse med en Oliemølle paa sin Parcel i „Skæggeskov“, hvor der fandtes et Par gode Kildevæld.

De prægtige Skove, som i Slottets Velmagtsdage fandtes i Egnen, forsvandt mere og mere. En Mængde Træ blev brugt som Brændsel, uagtet der baade i *Eskebæk* og *Fruerstuen* blev skaaret Tørv til Borgernes Forbrug. En stor Del Træ blev ogsaa brugt til Træ-

vare- og Træskofabrikationen, og det var naturligvis af de bedste Træer. En planløs Hugning, hensynsløs og umættelig Vindesygge er Hovedårsagen til de mange herlige Skovpartiers Ruin. Hestehaven var f. Eks. tidligere stærkt bevokset, og der var ogsaa noget i gamle Dage, der hed Skanderup Skov. Staten maatte tilsidst skride ind og træffe hensigtsmæssige Foranstaltninger til Skovens Vedligeholdelse og Fredning (Forordn. af 27. Septbr. 1805). Dette er vel Grunden til, at vi dog beholdt den dejlige Dyrehave. Her fredes den lille, tarvelige, men dog saa talende „Prins Ferdinands Støtte“. der bærer følgende Indskrift: „Minde om D. K. H. *Fredr. Ferdinands* og *Carolines* Nærværelse i Skanderborg d. 31. Maj 1839 — Oprejst af en taknemmelig Fader“.

Før 1837 stod det til Borgerne selv, hvorvidt de vilde brolægge Gaden udenfor deres Ejendom. Brolægningen var derfor elendig og manglede flere Steder helt. Da Landevejen blev ført gennem Byen, foretog Vejevæsenet og Borgerrepræsentationen i Forening en Omlægning af den største Del af Adelgade. I 1838 vedtog Borgerrepræsentationen at „omlægge Stenbroen paa Gyden mellem Store- og Lillegade, saa at tvende Vogne uden Fare kunde passere hinanden“.

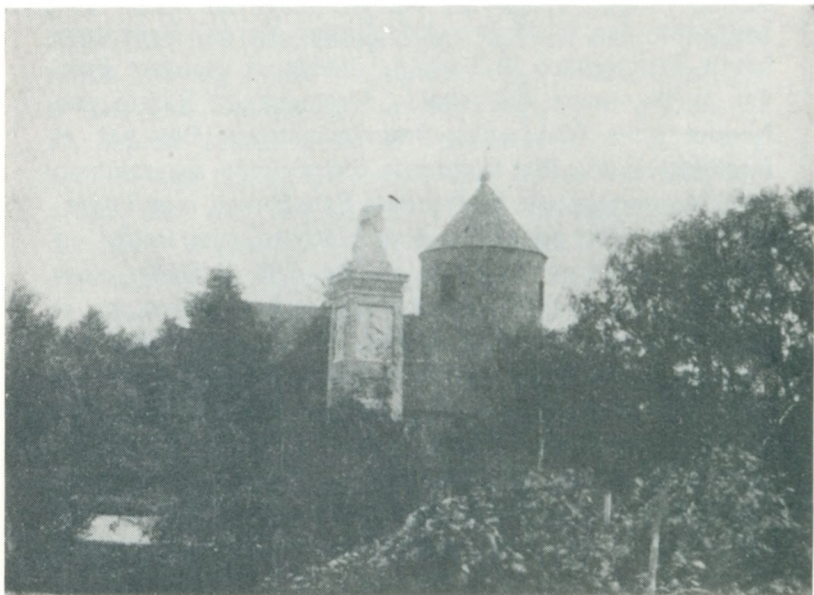
Samme Aar flyttedes Konsumtionsporten „fra *Kristoffer Rasmussens* Skel til Udflytterstedet i Skellet mellem Fuldmægtig *Buemann* og Købmand *Overbys* Agre“. Det vil altsaa sige, at Nørreport kom til at staa i Skellet mellem den nuværende Tømmergaard og Garver *C. Hansens* Ejendom. Maaske stammer „*Smøgen*“ fra den Tid. Her blev Porten staaende, indtil Konsumtionen blev ophævet i Aarene 1850—51. Vesterport laa omtrent ud for Teknisk Skole, og Sønderport stod tæt Syd for Dag-

marbroen. Ved hver Port var ansat et Par Betjente, der afløste hinanden, idet der jo ogsaa skulde holdes Vagt om Natten. Porthusene bestod kun af et Par Rum med Dør og Vindue til Gaden. „Porten“ var en Vippebom, der var slaaet ned indtil Betjenten havde faaet undersøgt, om der medførtes toldpligtige Varer. Betjentene havde Forpligtelse til i visse Tilfælde at assistere Politiet, f. Eks. naar der skulde foretages en Razzie paa Landet efter Bøndernes Brændevinstøjer. Det var et farefuldt Hverv, idet Bønderne ofte rottede sig sammen for at gennemprygge de forhdate Snushaner; men undertiden gav det ogsaa et godt Udbytte, idet Politi- og Toldbetjentene og Vægterne maatte dele de Bøder, som Ejerne af de konfiskerede Redskaber blev idømt.

Byen bestyredes fra 1583—1660 af Lensmændene og Slotsskriverne og fra 1660—1760 af Amtsforvalterne. Den 20. Juni 1760 blev den stedllge Birkedommer (Dr. Muncheberg) tillige Byfoged og Byskriver. 1781 omtales første Gang to „eligerede“ Borgere, der sammen med Byfogeden skulde forestaa Byens Bestyrelse. Skulde ny eligerede udnævnes, foretoges Valget af Byfogden og de fratrædende eligerede. Den 24. Oktober 1837 udkom Kommunalloven for Købstæderne, som overdrog Valgretten til Grundejere og Borgere, der svarede en vis Sum i Næringskat. Borgerrepræsentanterne valgte selv deres Formand.

I 1838 valgtes følgende seks Borgere som Byens Repræsentanter: Bymester *Fr. Møller* (Formand), Vinhandler *L. Bang*, Bager *Gjerndrup*, Avlsbruger *E. Ejlersen*, *And. Th. Thrane* og Købmand *J. H. Overbye*. Af de ca. 850 Indbyggere var de 82 Vælgere, men kun 45 var valgbare.

En Købmand *v. Essen* indgav 1844 et Andragende til Borgerrepræsentationen om at faa Gadebelysning skaffet til Veje; men man fandt ikke Anledning til at imødekomme Henvendelsen. Først i 1850 fik Byen Gade-

Frederik VI's Mindestøtte med Slotskirken i Baggrunden.

belysning, idet Købmand *L. Thomsen* havde testamenteret Byen et Pengebeløb til de første Tranlygter.

I Aaret 1840 dannedes en Komité for at rejse et Mindesmerke for Frederik VI. Der var megen Stemning for at rejse dette paa Himmelbjerget; Oberst Rosenberg, Komitéens Formand og Støttens Bygmester, Brobygger Fr. Møller fik sat igennem, at Mindestøtten blev rejst paa Skanderborg Slotsbakke.

Rundt om i Landet blev der indsamlet 16,000 Rdl., alene i Skanderborg By 375 Rdl. Den før saa øde og med Ruiner opfyldte Slotsbakke formede sig under Rosenbergs Ledelse til et yndigt og smukt Anlæg. I *Tinning* Skov ved Frijsenborg fandt Møller en passende Sten. At læsse og transportere Stenen til Skanderborg tog 13 Dage. Blokvognen var forspændt med 32 Heste, og undertiden maatte 50 Mand hjælpe til at trække i svære Tov. Møller tilhuggede og opstillede Stenen. De store Sokkelsten hentedes fra *Borupgaard* og *Sattrup* Mark. Selve Busten af Frederik VI og de fire Relieffer er modeleret nede i Rom af *Thorvaldsen* og hugget der under hans Ledelse af en af hans Elever, *Holbech*, ciseletteret af *Bissen*. Støttens Facade vender ud mod Landevejen. De tre Relieffer forrestiller Retfærdighedens, Frihedens og Oplysningens Genier, og den fjerde Figur holder en Tavle med Paaskrift: *28. Maj 1831* (Stænderforordningens Dato). Paa den øverste Rand af Monumentets fire Sider læses:

„Sjette Frederik — kærligt mindes;
Folket oprejste -- hans Bautasten“.

Under de fire Relieffer læses følgende Indskrifter, der er forfattet af *Ingemann*:

„Gud og Retfærd
stod i hans Skjold,
om kærligt Retsind
taler hans Gerning“.

„Frihedsgenglen
stod for hans Blik,
og brudt blev Aaget,
Lænkerne knustes“.

„Aandspauluner
rejste hans Haand,
og Aandsnedrifter
lyste fra Norden“.

„Folkeaaanden
Kongen gav Røst;
hans Eftermæle
lever med Folket“.

Støttens Afsløring *d. 31. Juli 1845* blev en Landsfest, som der hverken før eller siden er set Mage til i Skanderborg „Aarhus Stiftstidende“ meddeler, at der var 30,000 Mennesker tilstede. *Kristian VIII*, Kronprins *Frederik*, Prins *Frederik Ferdinand* og Hertug *Carl* af Slesvig—Holsten—Sønderborg—Glücksborg med Følge overværede Højtideligheden. Komponisten *Hartmann* havde skrevet Musik til Kantate og Sange af *Ingemann*, *H. C. Andersen*, *Hejberg* og af en unavngivet *jysk Bonde*, ligesom han ogsaa til denne Lejlighed havde komponeret den berømte, pompøse „*Skanderborg Festmarsch*“. Regimentsmusikken fra *Fredericia* spillede, og Studenter-sangforeningen sang. Baade Komponisten og Forfatterne var indbudt som Æresgæster. Biskop *Brammer* fra Aarhus holdt Afsløringstalen. Kongen udbragte et Leve for *Frederik VI.s* Minde. Kanonsalver drønedes ud over Søerne. Om Aftenen var Byen, Slotspladsen og Dyrehaven oplyst af flere Hundrede Begfakler, og der afbrændtes et vældigt Fyrværkeri. I Dyrehaven var der Beværtningstelte, Karuseller o. s. v. Paa et mægtigt Dansegulv herskede Glæden og Munterheden til den lyse Morgen.

IV

SKANDERBORG I KRIGSAARENE

DER findes en Del skriftlige Optegnelser om Tildragelser i Skanderborg under *Krigsaarene 1848—50**).

I den sidste Uge af Marts 1848 fo'r Rygtet gennem Jylland fra Syd til Nord om, at en Skare paa flere Hundrede Stimænd, som man hurtig gav Navnet: løsladte Slaver fra Rensborg, trængte frem gennem Landet under Plyndring, Brand og Mord. Det aldeles uhjemlede Rygte vakte ogsaa Uro i Skanderborg, og der forefaldt i den Anledning mange interessante Begivenheder.

Under den første slesvigske Krig blev Skanderborg flere Gange besat af Fjenden, som brandskattede Byen eftertrykkeligt — desuden havde den flere Gange Indkvartering af danske Tropper.

Der stod nogle smaa Forpostfægtninger i Eggen, men Krigens blodige Rædsler forskaanedes Byen dog for. Paa Foranledning af en Skanderborgenser blev en Vagtpost paa 13 Mand taget til Fange ved Fuldbro af en dansk Afdeling.

*) Af disse maa vi desværre af Hensyn til Pladsen i denne Bog nøjes med at nævne de vigtigste Begivenheder.

Paa Landet omkring Skanderborg havde Fjenderne huseret slemt. Skanderup Kirke blev helt ødelagt indvendig. Den var forvandlet til en hel Soldaterkaserne. Ikke engang Begravelserne og de døde Ben skaanede de. Der kunde slet ingen Gudstjeneste holdes. I Stilling Kirke slog de Prædikestolen i Stykker. Skanderborg Slotskirke tilføjede de derimod ikke den ringeste Skade. Her holdtes flere Gange baade katolsk og protestantisk Gudstjeneste. En halv Snes tyske Soldater blev begravede paa Kirkegaarden.

Den 25. Juli trak de sidste Fjender sig ud af Byen. I 1864 blev Skanderborg to Gange besat af Fjender.

Østrigerne (ca. 20,000 Mand) under Anførsel af General *Gablentz* trængte General *Hegermann-Lindencrones* meget underlegne Styrke (5—6000 Mand) tilbage fra Vejle og fortsatte Fremrykningen lige til Skanderborg.

Under *Hegermann-Lindencrones* Tilbagetog holdt en Afdeling Vagt ved „Nybrosø“. Her indtraf en Nat (den 11. Marts) den kedelige Begivenhed, at Danskerne skød paa hinanden, idet Vagtholdet mente, at en Styrke, der nærmede sig Syd fra, maatte være Fjender. Den vagthavende Officer trak sig tilbage over Broen, som han lod afbryde, og styrtede med sine Folk til Skanderborg, hvor Hovedstyrken havde lejret sig, dels i Dyrehaven dels i Byen. Mandskabet kom paa Benene, og Borgerne fik Paabud om at stille Lys i Vinduerne, for at Soldaterne kunde se at tage Opstilling til hurtig Udrykning, hvis det gjordes nødvendigt. Da hver Mand nu havde fundet sin Plads, udgik der Ordre til Borgerne om hurtigst muligt at slukke Lysene igen. Alt dette bragte den største Forvirring hos de stakkels Skanderborgensere, som troede, at deres lille, fredelige By skulde blive Skue-

plads for et blodigt Slag. Ingen kom i Seng den Nat. De trætte Soldater lagde sig til Hvile paa Gadens Stenbro. Næste Dag viste det sig, at det var en dansk Afdeling, der havde nærmet sig Nybro, og den blev i højeste Grad bestyrtet ved, at der blev skudt paa den, da den vidste, at Fjenden maatte være længere Syd paa. Den uheldige Officer blev senere stillet for en Krigsret,

Borgergade — den tidligere Lillegade.

der dømte ham til Døden. Men da han havde været syg og overanstrengt, blev han benaadet af Kongen og slap med at blive landsforvist.

Vore Tropper forlod straks Byen om Morgenen. Samme Dag kom østrigske Ryttere sprængende gennem Gaden paa Rekognoscering. Da de fra Højdepunktet ved Møllen fik Øje paa en Del Heste og nogle Dragoner, som stod oppe i Ladegaarde, affyrede de nogle Skud, og i flyvende Fart for de tilbage med Meldingen. De troede sagtens, at hele Hegermann-Lindencrones Styrke var der i Nærheden. I Ladegaarde havde vore Tropper haft De-

pot for syge Heste. Det var disse, som Dragonerne var i Færd med at føre længere mod Nord. Det var maaske paa Grund af Rekognoscerings-Afdelingens Melding, at en Del af den østrigske Hær gik Syd om Søen. Den kom i alt Fald ind i Byen fra den nordlige Side. Hele General Galenz's Hær besatte nu Skanderborg. I tre Dage (fra 12.—14. Marts) varede Indkvarteringen. Det var den rædsomste Tid for Byen under hele Krigen, idet Borgerne formelig blev kvalte under Fjendernes Mængde.

Fra 23. April til 22. Novbr. var Byen stadig belagt med Preussere. En halv Snes Mand blandt de største Skatteydere blev som Fanger ført til Rensborg, da man nægtede at udrede en Krigsskat paa 14,000 preus. Thaler. Det var ikke altid let at tilfredsstille Fjendens Fordringer. Især blev Trykket haardt, da General *Vogel v. Falckenstein* i September befalede, at Tropperne paa Grund af det barske Vejrlig skulde forsynes med Sengekæder, Lys og Varme foruden alt det øvrige, der hørte til Forplejningen. Under den lange Indkvartering lærte næsten alle Byens Indbyggere det tyske Sprog; det blev naturligvis ikke allermest fuldkomment, saa at man endnu den Dag i Dag taler om „Skanderborg-Tysk“.

Vi nærmer os nu vore Dages Skanderborg. Hvis en af de i Krigsaarene hedenfarne Skanderborgensere stod op af sin Grav, vilde han se sig om med Undren. Byens Gader og Huse vilde forekomme ham som noget fuldkomment fremmed. Forgæves vilde han se sig om efter sin gamle Stamknejpe „Knibtangen“ eller „den kløende Kalkun“. Kun *Lillegade* vilde han genkende — dog ikke Navnet, for Nutidens Beboere synes ikke godt om dette og fik det forandret til „*Borgergade*“; men den har be-

holdt sit ejendommelige Præg. Her findes endnu noget af den gamle danske Provinsby: De smaa toppede Brosten, dybe Rendestene, græsbevoksede Fortov og smaa, lave Bindingsværksbygninger med de grønne og blaamalede Vinduer bag hvis smaa Ruder Gyldenlakken og Pelargonien blomstrer.

Det mest talende Minde om Skanderborg i gamle Dage er dog Slotskirken — Skanderborgensernes Stolt-hed. Gribende er det at staa paa Slotsbakken en stille Sommeraften, naar Solen ganger under Lide, og Skov og Sø ligger i stille Fred om den skønne Borgholm, hvor det runde Taarn majestætisk hæver sig over Dyrehavens Træer.

V

SKANDERBORG I VORE DAGE

MED Aaret 1868 begynder den nye Tid for Skanderborg. Gemt bag sine Bakker, ved sine Søer og Skove havde Skanderborg i Aarhundreder ligget i landlig Idyl og været sig selv nok, ikke søgt at efterligne andre. Dette vil dog ikke sige, at Byen har ligget stille. Der har altid været virksomme Borgere, der stedse bar Udviklingen fremad, saa at Byen i 1860 havde 1423 Indbyggere. Men den isolerede Beliggenhed virkede hæmmende paa Fremgangen. Det, der hidførte den mægtige Forandring, var Aabningen af Banestrækningen *Fredericia—Aarhus*, der fandt Sted d. 4. Oktober 1868.

Nu kunde Byen ikke bevare sit gamle Fysiognomi længere. Der aabnedes Samkvem med en Verden, der er større end Byens gode Opland. Ordet Konkurrence sætter Vind i Sejlene. Er der en Efternøler, vækkes han straks ved at høre Bynavne som Aarhus og Horsens. Der var adskillige af de gode, gamle Bypatrioter, der ønskede Banen ad Hækkenfeldt til, saa at de endog gjorde Forsøg paa at faa den lagt syd om Søen over

Torrild, for at den ikke skulde gøre Skaar i Oplandet; man var baade rystet og forfærdet ved Tanken om, hvad nu Banen skulde bringe. I Byens Avis drøftede Borgerne ivrigt, hvad der kunde gøres for at sikre Byens Næringsliv og for at ruste den til Kampen mod de store Søkøbstæder Aarhus og Horsens. Man var klar over, at det vilde have den allerstørste Betydning,

Skanderborg, til venstre Søen.

om Forretningerne blev specialicerede, saa at de ikke vedblivende skulde være Høkerforretninger, hvor man kunde købe alt og dog intet. Endvidere talte man stærkt for Byens Forskønnelse og Anlæg af en Pavillon i Dyrehaven, for Færgefart og Lystsejladss paa Søerne, for Fiskeriets Udvidelse, for Opførelsen af Kornmagasiner og Oplagspladser i Nærheden af Stationen, for Anlæggelsen af Kalkovne, for Opførelsen af Drænrørsfabrikker ligesom for en Fabrik for Agerdykningsredskaber. Det er interessant at se, hvorledes alle disse Projekter efterhaanden er ført ud i Livet. Med Energi og Dygtighed har Byens Borgere arbejdet sig op og

frem fra Tredserne og indtil nu. Statelige Bygninger har rejst sig paa de gamle Bindingsværksbygningers Plads. Alle store Fremskridt ude i den store Verden — Dampmaskiner, Telegraf, Telefon, Gasbelysning, Vandværk, Elektricitet o. s. v. — er ogsaa kommet til Skanderborg og er her blevet individualiseret med Ære.

Skanderborg er nu ikke mere den By, der ængstelig trykker sig saa tæt op Slottet eller til Slotskirken som muligt. Nej, den er den travle, den rastløse, den stadigt voksende By, der sender sine Fangearme mod Jernbanestationen for at faa Del i Udverdenens Kultur og store Fremskridt. Og naar en gammel Spaadom siger, at Skanderup Kirke engang skal komme til at ligge midt i Skanderborg, da er Tiden for dens Opfyldelse næppe fjærn. Skanderborg drømmer dog ikke om Storhed, men vel om Fremgang.

Borgerne lever, arbejder og tænker anderledes end deres Fædre. Alle Kræfter maa rettes paa at tjene det daglige Brød, paa at komme med i Kapløbet. Haandværkeren producerer i Masse uden at have ringeste Aenelse om, for hvem den paagældende Genstand er bestemt. Handelen specialiseres mere og mere, saa at der ikke længere regnes med en lille sluttet Kundekreds, men med hele Byen og Oplandet. Den moderne Konkurrence er Krig paa Kniven; der tages intet Hensyn, det gælder om at faa saa mange Kunder som muligt — alle Steder fra.

Mange dygtige Mænd og Kvinder har i det sidste Par Menneskealdre gjort deres Bedste for at bringe Byen frem til det, den nu er — en driftig, fremadskridende By, der nu, i December 1918, tæller 3852 Indbyggere.

I. OFFENTLIGE BYGNINGER OG KONTORER

EMBEDS-, BESTILLINGS- OG TILLIDSMÆND

1. *Skanderborg Slotskirke* er som tidligere nævnt indrettet af *Frederik II* (1572). Den er nu den eneste Levning af Skanderborg Slot. Slotskirken blev 1767 skænket

Skanderborg Slotskirke.

Byen som Sognekirke. Indbyggerne havde dog søgt den siden 1699. Kirkens Skib og Kor gaar ud i et i Retning Syd—Nord. Ved Sydgavlens østlige Hjørne staar et af Slottets runde Taarne, som nu er Kirkens Vaabenhushus m. m. En skæmmende Træppebygning, med Frederik II.s smukke Portsten fra Vindebroen over Indgangsdøren, og høje Stentræpper fører fra Taarnet ned til Landevejen. Kirkestolene er prydede med Frederik IIs

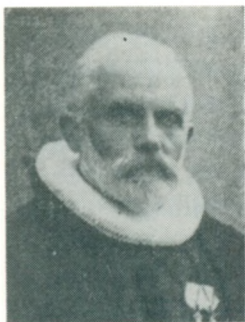
og Dronning Sofias Navnetræk og Danmarks Vaaben, baade helt og dets enkelte Dele særskilt; oven over staar følgende Indskrift: *Meine Hoffnung zu Gott allein. Anno Domini 1572 — Anno MDLXXII. Trau ist Wiltbret.* Prædikestolen bærer ogsaa Aarstallet 1572.

I Aaret 1800 undergik Slotskir en en fuldstændig Forandring i det Indre. Prædikestolen, som før var anbragt ved det øverste østlige Vindue, blev flyttet hen over Alteret. Der blev anbragt fire Pulpiturer i Kirkens fire Hjørner. Et Orgel skænktes Kirken af Familien Pultz.

Alterdækket er 1718 skænket af Kong *Frederik IV.* Det er kostbart, rødt Fløjl med Kongens guldbroderede Navnefræk og Krone, omslynget af et Baand med Indskrift: *Dominus mihi adjutor.* Neden under staar Aarstallet 1718. Her er en gammel Sølvkalk, hvis forgyldte Fod bærer Indskriften: „Trine Kore Jep Henriksens Hustru“. Den er meget gammel. Bægeret er senere tilsat og ikke af nær saa fint Sølv.

En Messing-Lysekrone er forsynet med følgende Indskrift: „Denne Lysekrone er foræret af Kirkevæрге, Køb- og Handelsmand *Hans Friiss* og Hustru *Anne Margrethe Friiss* i Schanderborg Aar 1774“. En anden Lysekrone af Glasprismer er skænket Kirken 1827 af Major *Warnick.*

I 1866 blev Kirken forsynet med en ny Altertavle, der forstiller Kristus som Yperstepræst, malet af *Dalsgaard.* Den forrige Altertavle forestillede Kristi Opstandelse og var meget slet malet. Af Gaver, som Kirken i den nyeste Tid har modtaget, kan nævnes den prægtige Egetræsdør, der fører fra Taarnet ind i Kirken. Den er skænket af afdøde Fabrikant *A. Blom.* Enkefru *Aagaard* har broderet og skænket en ny, smuk Alterdug. Købmand *Simon Sass* bekostede den stilfulde

Th. Sørensen,
Provst.

H. C. Dons,
Stiftamtmand.

Valdemar Givskov,
By- og Herredsfoged.

Alterskranke med Knæfald. De løse Stole i Midtergangen er skænket Kirken af Bygmester *Grumstrup* fra København. Den nuværende Sognepræst, Provst *Th. Sørensen*, har foræret Kirken en pragtfuld, elektrisk Lysekrone. Provsten har sat sig et smukt Minde her i Byen ved at udvirke, at Slotskirkens Indre er blevet overordentlig forskønnet. Den grimme, gule Maling blev taget af Stolene, og Stoledørene fjernet. Vaabenskjoldene blev rensed og bragt tilbage til deres oprindelige, pyntelige Udseende. Det ældgamle Kobberdøbefad kom igen til Hæder og Ære, idet der blev bekostet en prægtig Fod til det. Det er at haabe, det maa lykkes Provsten at faa Resten af Kirken ført tilbage til den gamle Skikkelse. De grimme Pulpiturer burde fjernes, Loftet afdækkes, saa de gamle mægtige Bjælker kom tilsyne. Det vilde sikkert tage sig smukt ud, om Puds og Maling blev fjernet fra Væggene, saa at de store, røde Munkesten med de brede Fuger kunde ses.

Taarnet har foruden Gravkælderer fire Stokværk. Det underste er Kirkens Vaabenhus. I det andet Stok-

værk har Sagfører *Armts* store Samling af Stenredskaber fundet en god Plads. I det øverste er Kirkens to Klokker anbragt. Den største er støbt 1773, og den mindste 1783. Fra Glamhullerne her er der en vid og skøn Udsigt over Byen og Egnen.

Kirkegaarden ligger ved Kirken. Den er anlagt 1773.

Provst *Th. Sørensen* er født d. 23. Aug. 1849 paa *Færøerne*, hvor baade hans Fader og Bedstefader havde været Præster, Student fra Ribe Latinskole og tog teologisk Embedseksamen 1874. Samme Aar blev han Præst paa *Nordstrømø* (Færøerne) og i 1878 Præst paa *Østerø* og Provst paa Færøerne. Han blev her tillige Medlem af Lagtinget, hvor han udførte et stort Arbejde og havde megen Indflydelse. Han var meget afholdt af Øernes Beboere, med hvilke han stadig har vedligeholdt Forbindelse.

Den 8. Oktober 1884 blev han kaldet til Præst for *Skanderborg og Skanderup-Stilling* Menigheder. Han har i den forløbne Menneskealder udfoldet en stor og mangeartet Virksomhed. Med Interesse har han fulgt med og deltaget i Byens forskellige Anliggender. Provsten er en mildt drømmende og fredelskende Mand, der helst vil forlige de modstridende Anskuelser.

Udtil er Provst Sørensen mest kendt for sin Virksomhed for Afholdssagen. Allerede 1878 stiftede han den første Afholdsforening paa Færøerne. Han havde Sæde i den store Ædruelighedskommission, hvis Betænkning han har været med til at udarbejde. I en lang Aarrække har han været Næstformand i Danmarks Afholdsforening, hvis aarlige Kongresafgørelser han har haft en væsentlig Andel i.

Om Kvindesagen, Fredssagen og om sine mange

Udenlandsrejser har Provsten holdt belærende og interessante Foredrag forskellige Steder i Landet.

Provstens utrættelige Arbejde for Skanderborg Børnehjem, for Asylet og Asylbørnene, for Slotskirkenes Forskønnelse m. m. vil sent blive glemmt i Skanderborg.

Provst Sørensen bærer Ridderkorset og Dannebrogordenen.

Pastor *C. M. Christensen* er født i *Enner* 1873, Student fra Horsens Latinscole og blev teologisk Kandidat 1899. Fra 1900—1904 var han Realskolebestyrer i Brædstrup. Den 7. April 1905 blev han Kaldskapellan for Skanderborg og Skanderup-Stilling, fra 4. Febr. 1908 residerende Kapellan for de samme Menigheder. Siden 1905 har han været Medlem af Bestyrelsen for Menighedsforeningen, fra 1908—11 Medlem af Bestyrelsen for den kommunale Hjælpekasse og fra 1911—17 var han Formand for Hjælpekassen. En Tid var han virksomt Medlem af Bestyrelsen for „Arbejdet adler“.

Lærer *M. J. Hansen* blev 1905 ansat som Kordegn ved Slotskirken. Han er født 1870 i Nørre-Jernløse og dimitteret fra *Ranum* 1898. En Tid var han Lærer paa *Ask* Højskole og derefter Andenlærer i *Kirke-Hvalsø*, hvorfra han 1. Decbr. 1903 blev forflyttet til Skander-Kommuneskole. Han er Lærer ved Statens Feriekursus i „Folkeskolens Smaasløjd“, som afholdtes for Lærere og Lærerinder.

I Aaret 1905 blev der oprettet et særligt *Kantor-embede* ved Slotskirken. Det blev tildelt Lærer ved Kommuneskolen, *Fritz Holst*. Han er født i *Sæby* 1868, demitteret fra *Ranum* 1890 og blev 1892 fast ansat ved *Svendborg* Realskole, hvorfra han 1894 blev forflyttet til Skanderborg. Kantor Holst har i en

Aarrække indtaget en ledende Stilling i Byens Musikliv. Med et Orkester paa ca. 30 Mand, sammensat af Musikere fra Skanderborg, Aarhus og Horsens, har han udført den Bedrift at fremføre alle *Beethovens Symfonier* undtagen den 9de her i Byen. Han har selv faaet udgivet nogle Kompositioner, og han har komponeret Musikken til *Harald Bergstedts* Eventyrspil „Fanden i Gammelby“.

Den nuværende Organist ved Slotskirken, Kommune­ lærer *L. Thane*, er født 1865 ved Odder, dimitteret 1885 fra *Skaarup* Seminarium. Samme Aar blev han ansat ved Skolevæsenet i Odder, hvorfra han 1889 forflyttedes til Skanderborg. Han er uddannet i Orgelspil hos Domorganist *Arthur Allin* og paa et 3 Maaneders Statskursus med Prof. *Nebelong* som Lærer.

Fra 1892—1912 var han Medlem af Bestyrelsen for „Skanderborg Haandværkerforening“, først som Kasserer og Sekretær, siden som Næstformand. I 1908 udgav han „*Skanderborgs Historie*“, der indbragte ham det Hjelmsjerne-Rosencroneske Legat paa 400 Kr. Paa hans Initiativ oprettedes 1907 „Skanderborg Haveselskab“, hvis Formand han endnu er. Siden 1913 har han været Formand for Skanderborg Ligningskommission. I en Aarrække har han været Revisor for Skanderborg Amts Skolefond.

Lærer Thanes Hovedinteresse er Sløjdsagen, som han har gjort et omfattende Arbejde for. Han er Næstformand i Landsforeningen „Sløjdforeningen af 1902“. I 1913 fik han Æresdiplom for en Samling paa ca. 200 Sløjdmønstre efter Askov-Naas Systemet paa en Udstilling i Skanderborg.

Kirkebetjent ved Slotskirken er *P. Molbech*, der hører til en gammel Skanderborgslægt.

Graver ved Slotskirken er *A. F. Mørk*.

2. *Byfoged- og Borgmesterkontoret*. I ældre Tider var *Slotsskriverne* og senere *Amtsskriverne* Byens Magistrat. Først i Aaret 1760 blev der udnævnt en særlig Byfoged for Skanderborg. Kontoret var da i Byfogedens private Bolig, indtil Borgmester *Thiele* 1889 ombyggede Ejendommen paa *Adelgade Nr. 1*, hvor han og et Par af de foregaaende Byfogeder havde boet. Ejendommen blev da solgt til Staten og derved bevaret som Bolig og Kontor for Byfogeden i Skanderborg. Bygningen er temmelig uanseelig med Indgang til Kontor og Privatlejlighed fra Gaarden, men den ligger smukt inde i den store „Borgmesterhave“, der gaar ned til Lillesø.

Borgmester, *Valdemar Givskov*, er født i Ribe 1867, fra hvis Latinskole han blev Student i 1886, tog juridisk Embedseksamen 1892, hvorefter han 1894 blev By- og Herredsfuldægtig i Ringkøbing, derpaa i Thisted 1896, hvorfra han 1913 blev forflyttet til Borgmester- og Byfogedembedet i Skanderborg. Klart og sagligt forelægger han de kommunale Sager for Byraadet og giver sit Ord med i Laget under Sagernes Behandling; principmæssigt deltager han derimod aldrig i Afstemningerne, men lader Byraadets valgte Medlemmer tage de afgørende Bestemmelser. Fra April 1919 afgiver han Borgmesterembedet til en folkevalgt Borgmester, men fortsætter da sin Virksomhed som By- og Herredsfoged for Hjemlev og Gern Herreder. Borgmesterkontoret vil da blive flyttet til Kommunens Ejendom paa *Adelgade 44*.

Paa Byfogedkontoret er følgende Fuldmægtige ansat: Cand. jur. *P. Wegener*, cand. jur. *N. R. Aaby* og cand. jur. *Dam Krogh*.

3. *Præstegaarden* ligger paa Adelgade Nr. 9. Den er opført i Aaret 1740 af Provst *Høegh* (1737—1762). Han skænkede hele Ejendommen til „bestandig Bolig“ for sine Eftermænd og har derved rejst sig et varigt Minde i Skanderborg.

4. *Amtsgaarden* ligger paa Adelgade Nr. 19. Det er en statelig, toetages Bygning af Grundmur, der er opført 1804 af Byfoged *Bagger* (1802—1820). Da Porthuset ved Vindebroen omtrent samtidig blev nedbrudt, holdtes der en lang Tid Ting i Byfogedens store, nye Ejendom. I 1825 købte Staten Ejendommen til Amtmandsbolig.

Den nuværende Stiftamtmand, Kammerherre *C. Dons*, R. af Dbg., Dbm., Indehaver af meklenburgske Grif, p. p., er født 1855 paa Anhof, tog Studentereksamen fra Roskilde 1873 og blev cand. jur. 1878. Han har derefter haft følgende Ansættelser: Assistent i Indenrigsministeriet 1881, Fuldmægtig for Sjællands Bispekontor (1888—94), Fuldm. i Indenrigsministeriet 1894, Ekspeditionssekretær i Landbrugsm. 1896, Kontorshof i Min. for off. Arb. 1901, Amtmand i Ringkøbing Amt 1903, Stiftamtmand over Aarhus og Skanderborg Amter 1915. Kammerherrens grundige Uddannelse, overlegne Dygtighed og venlige Imødekommenhed har indbragt ham megen Anerkendelse. Krigssituationen har krævet ikke blot et ofte forceret Arbejde fra Kontorets Side, men ogsaa adskillig Indsigt i vidtforregnede Forhold, og Stiftamtmanden har haft Evner til at handle resolut og forstandigt.

5. *Kommuneskolen*. Byens første Skole var paa Lillegade (Nr. 24) og bestod af 7 Fag Hus. Hvornaar denne Skole er indrettet, ved man ikke.

De færreste af Børnene i det store Distrikt, som hørte

til den tidligere omtalte *Skanderup Skole*, (Fr. IV.s Skole), nu Adelgade Nr. 43, kunde nyde godt af Undervisningen der, da Skolen laa altfor langt fra Byerne.

Skolen paa Lillegade var desuden altfor lille og i en daarlig Tilstand. Byen købte da 1816 Skanderup Skole, som blev indrettet til Førstelærerens Skole. Det „*latin-*

ske Skole-
hus“ (Adelgade 13) benyttedes til Andenlærerens Skole. Ejendommen paa Lillegade blev omdannet til Fattighus.

Den tidligere „Fr. IV Skole“ — nu Musikdirektør Simonsens Ejendom (Algade 43).

Den berømte Biskop *Monrad*, som

var bleven udnævnt til Ministeriets Konsulent i Skolesager, inspicerede ogsaa Skolerne her i Byen (1855). Han var „hvas“ ved denne Lejlighed; men Skolevæsenet trængte ogsaa haardt til Forbedring.

I Aarene 1857—58 blev den ny og efter den Tids Forhold store og prægtige Skolebygning opført paa Torvet.

En betydelig Omordning og Udvidelse af Skolevæsenet fandt Sted 1883—1885. Byraadet holdt lange og bevægede Møder, Borgerne indsendte Adresser. Striden drejede sig om, hvorvidt man skulde føje en Fortsættelsesklasse til Skolen, saa at Børnene efter Konfirmationen kunde tage „Præliminæreksamen“ eller lign.,

eller om man skulde nøjes med kun at forbedre den bestaaende Skole ved Heldagsundervisning gennem alle Klasser. Dette sidste skete, da Flertallet hævdede, at „det ikke var Skolens Opgave at uddanne Embedsmænd“. Derfor blev „det lille Universitet“, som man endog udtrykte sig, ikke til noget. I Stedet for Kateketen blev der nu ansat en Inspektør — *C. Michelsen*. Der var nu fire Lærere og en Lærerinde samt en Haandgerningslærerinde ved Skolen. I 1895 opførtes en Tilbygning, saa at Skolen nu løb langs hele Skolegade. 1909 byggedes en ny, tidssvarende Gymnastiksal med Indretning til Skolebade, og 1916 opførtes en større Tilbygning til Klasseværelser, begge langs Asylgade. Kommuneskolen danner nu et ret imponerende Bygningskompleks. Her undervises ca. 550 Børn, fordelt i 17 Klasser.

Inspektør og Overlærer *N. P. Pedersen* er født 1858 i *Ulse* Sogn, *Præstø* Amt, dimitteret fra *Jelling* 1883. Han fortsatte senere sin Uddannele ved at deltage i Statens Feriekursus, private Kursus i Sprog og Handelsskolefag samt ved at foretage en Studierejse med Stipendium. 1883 kom han til Skanderborg Kommuneskole som Vikar, fik fast Ansættelse i Jan. 1887 og modtog 25. April 1905 kgl. Udnævnelse som Skoleinspektør.

Skoleinspektør Pedersen har i mange Aar været Formand for den lokale Kreds af Danmarks Lærerforening, har i mere end en Snes Aar været Medlem af Bestyrelsen for Skanderborg Børnehjem og stiftede 1899 Folkeuniversitetsforeningen, hvis Formand han siden har været. Han har endvidere siden 1892 været Lærer ved og efter 1894 tillige Forstander for Skanderborg Handelsskole, er Medlem af Provinshandelsforeningens Skoleudvalg og fast Censor ved de jysk-fynske Handelsaften-

skolers Eksamen. Fra 1894—1900 var han Medlem af Ligningskommissionen, hvorefter han indvalgte som Medlem af Byraadet. Han er endvidere Medlem af Værgeraadet. Som Byraadsmedlem beklæder han Formandsstillingen i de vigtigste kommunale Udvalg: Skoleudvalget, Gasværksudvalget, Elektriciteudsudvalget, Alderdomsunderstøttelsesudvalget, Legatudvalget. Der er saaledes i høj Grad lagt Beslag paa hans Arbejdskraft i Kommunens Tjeneste.

6. *Raadhuset* ligger paa Torvet. Tinget holdtes i gamle Dage i de store Værelser, som fandtes i Porthuset ved Vindebroen til Slotsholmen. Her blev ogsaa Arrestanterne anbragt; men ogsaa Porthuset blev brøstfældigt. Man havde ofte den Sorg, at Fangerne undveg fra de skrøbelige Celler. I Begyndelsen af 1800erne blev Porthuset nedbrudt. Tinget holdtes saa i lang Tid i Byfogedens Hus. Arrestanterne kom da til Aarhus og blev ført frem og tilbage fra hvert Forhør. Dette var en bekostelig Historie, og da Byfogedens Ejendom 1825 overtoges af Staten, maatte man tage fat paa at opføre et særligt Raadhus for Skanderborg. En enetages, grundmuret Bygning blev 1830 bygget paa Torvet. Til Gaden fandtes en Tingsal og en civil Arrest, til Gaarden var Fangerummene og i Kælderen Bolig for Arrestforvareren tilligemed et Rum til Byens Brandsprøjter. I Frontespicen blev anbragt et „Sejrværk“, hvorved en stor Mangel blev afhjulpet, „da der tilforn intet offentligt Ur fandtes her“.

Kun i 30 Aar stod denne „Raadstue“. Den 4. Oktober 1860 indviede Amtmand *Bille Brahe* det nuværende smukke og ret anselige Raadhus, hvortil Planen var udkastet af Byraadsmedlem, Snedker *J. C. Madsen*.

Bygningen blev trukket saa langt tilbage, at den kom til at ligge i Linie med den ny Kommuneskoles Gavl. Den er bygget af røde Mursten i to Stokværk med Kamgavl og med et Taarn midt paa Facaden. Den ejes af Amtet med $\frac{5}{6}$ og af Købstaden med $\frac{1}{6}$ og indeholder Tingstue, Byraadssal, Amsraadssal, Lokaler til Aarhus Stiftamts, Byens og Herredskontorets Arkiver samt Arrestforvarerbolig og Plads til 7 Arrestanter.

I Byraadssalen findes en gammel Borgertane med *Frederik V.s* Navnetræk og følgende Inskription:

„Gud og Kongen at trygte og ære,
giver os Lykke, hvor vi monne være.
Schanderborg 1747“.

Ligeledes er der paa Byraadsmedlem, Red. *H. Rasmussens* Initiativ blevet ophængt Billeder af samtlige Borgmestre og Byraadsmedlemmer, som har deltaget i Møderne i denne Bygning. I 1919 vil der ved Norden- den af Raadhuset blive opført en Tilbygning, som er nødvendiggjort i Anledning af den ny Retsordning.

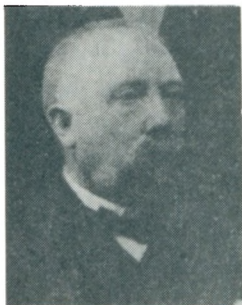
Fra Januar 1900 kom *Byraadet* til at bestaa af 9 valgte Medlemmer i Stedet for 7, ligesom Ligningskommissionens Medlemsantal forhøjedes fra 5 til 7. I Aaret 1909 foretoges første Gang Valg efter *Forholdstalsmaaden*. Efter et Valgrøre, som Byen næppe før har oplevet, valgtes i Marts 1917 følgende seks Kandidater af Antisocialisternes Liste: Gartner *E. Frederiksen*, Skoleinspektør *Pedersen*, Dyrlæge *Thomsen*, Sagfører *Weng*, Fabrikant *Chr. Blom* og Assistent Frk. *Axeline Jensen*. Paa en Splitelsesliste valgtes Red. *Friis*, og paa Socialdemokraternes Liste valgtes Red. *H. Rasmussen* og Købmand *N. Madsen*. Som Sekretær fungerer Byfoged-

fuldmægtig *N. R. Aaby*. Byraadet holder ordinært Møde 2. og 4. Mandag i hver Maaned. En Omtale af de enkelte Medlemmer findes andre Steder i Bogen.

Raadhuset.

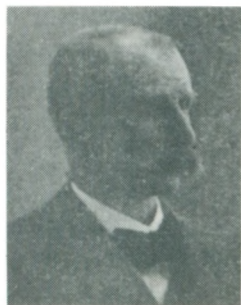
Ligningskommissionen holder sine Møder i Byraads-salen. Den 1. Novbr. 1917 valgtes paa Antisocialister-nes Liste: Lærer *Thane*, Tømrer *Thomsen*, Togbetjent *Juncker Jacobsen* og Sagførerfuldmægtig *A. Rasmussen*;

M. N. Horsted,
Kæmner.

J. Didriksen,
Amtstuefuldmægtig.

E. Frederiksen,
Handelsgartner (Byraadsm.).

paa Socialdemokraternes Liste valgtes Former *Nic. Reher*, Depotarb. *S. M. Rasmussen* og Boelsmd. *Søren Jørgensen*. Som Sekretær fungerer Kæmner *N. M. Horsted*.

Byens Budget for Aaret 1918—19 balancerede med en Sum paa 240,519 Kr. 82 Øre. Deraf skulde Borgerne udrede 149,948 Kr. 55 Øre gennem Kommuneskat.

Skatteydernes virkelige Indtægter beløb sig til 2,150,850 Kr., der svarer til en *Skatteprocent* af 6,9. Efter de af Ligningskommissionen foretagne Nedsættelser og Forhøjelser blev Skatteindtægten 1,575,140 Kr., der gav en *Ligningsprocent* af 9,6. Den Skala, hvorefter der lignes i Skanderborg, hører til de lempeligste, der findes i de danske Købstæder.

7. *Apoteket*, som ogsaa ligger paa Torvet, hører man første Gang Tale om i Aaret 1806, da *Hans Nicol Ris* (f. 1780 i Sverrig) fik Bevilling til at drive Apotek her i Byen. Uvist af hvilken Grund afbenyttede han ikke det ham forundte Privilægium. Grundlæggeren af Skanderborg Apotek blev derfor Aessor pharmacie *David Seidelin* (f. 1784 i Odense), som faar Bevillingen d. 21.

Rudolph Nielsen,
Direktør.

E. Høberg,
Slægteridirektør.

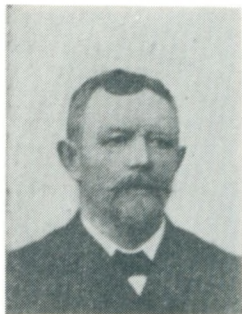

L. P. Hansen,
Direktør.

Nvbr. 1809. Apoteket blev indrettet i en enetages Bygning paa Torvet. Den havde tidligere været Købmandsgaard. Som til alle andre Ejendomme i Byen paa Udstyknings Tid, blev der ogsaa tillagt denne Gaard Jord af Byens Marker. Som et sidste Vedhæng fra den Tid har Apoteket endnu 4 Tdr. Land paa Sønderagre og en Tørvemose i Eskebæk. Allerede i 1822 blev der opført en toetages Bygning til Apoteket. Det var ikke alene Lægemedler, der solgtes paa Apoteket. Man kunde ogsaa faa københavnsk Porcellæn, Karafler, Glas, Kaffe, Sukker, „Gewürze“ og meget mere.

Den nuværende Indehaver af Apoteket, *C. Stub*, er født 1879 og blev cand. pharm. 1901. Han fik derefter Ansættelse hos *Lotze* i Odense og købte 1905 Apoteket i Skanderborg. Han har ladet foretage flere tidssvarende Indretninger og Forandringer med Apoteket. Apotekeren er Formand for den konservative Vælgerforening.

8. *Børneasylet* ligger paa Asylgade bag Kommuneskolen. Før Amtmand, Baron *Bille-Brahe* og Baronessen i 1867 forlod Skanderborg, viste de deres Interesse for

Carl Christensen,
Snedkermester.

L. Guldmann,
Bagermester.

F. C. Schwartz,
Skomagermester.

Byen ved Opførelsen af Børneasylet. Mindetavlen fra den gamle Asybygning fortæller: „Dette Hus, bygget til Ly for Smaabørn, er grundet i Aaret 1867 af Amtmand, Baron Bille-Brahe og Hustru, fornyet i 1879 ved milde Gaver fra Stifterne og Vallø Kloster, indtil denne Dag opretholdt ved manges Mindegaver, Offer og Arbejde.“ Denne Marmortavle er nu anbragt paa Sydsiden af den smukke, nye Asybygning, der blev opført 1906, efter at en gammel Skanderborgenser, Købmand *J. M. Lindberg* af Grenaa, havde testamenteret Asylet ca. 20,000 Kr. I Bygningens Gavlparti som vender ud mod Gaden, er under Byens Vaaben anbragt en Tavle med følgende Inskription: „Legatstifteren *Jens Marius Lindberg* har ved sin betydelige Gave muliggjort dette Asyls Genopførelse og fremtidige Bestaaen“.

9. *Amtstuen* ligger paa Adelgade Nr. 44. Ejendommen havde, før den erhvervedes af Kommunen, været anvendt som Hotel. I det underste Stokværk vil antagelig i 1919 Kommunens *Kæmnerkontor* m. m. blive anbragt.

J. P. Albech er Førstefuldmægtig paa Amtstuen og

er desuden Bestyrelsesmedlem og Kasserer i Skanderborg Haveselskab, som han har været med til at stifte 1907.

Amtstuefuldmægtig *J. Didriksen* er født i Linaa 1870 og har været ansat paa Amtstuen siden 1885 — først som Kontorist, dernæst som Assistent og endelig som Fuldmægtig fra 1897. I 1906 blev han valgt til Medlem

Amtstuen.

af Ligningskommissionen, men udtraadte, da han 1908 blev Skatteraadsmlem. Didriksen var i flere Aar i Bestyrelsen for Haandværkerforeningen.

10. *Haandværkerforeningen* stiftedes d. 22. Aug. 1859. Indtil 1874 havde den Forsamlingslokale i Hotel „Skandinavien“. Den 16. September 1890 vedtog Foreningen at købe afdøde Distriktlæge *Kuhlmanns* Gaard paa Adelgade Nr. 35 med tilhørende store Have. Først i 1895 blev Forhuset indrettet til Forenings- og Restaurationslokaler, en stor Teatersal med en last Scene bygget ud mod Haven. Festsalen er endn Byens største Lo.

kale, hvor der afholdes Borgermøder, politiske Møder, Foreningsfester, Teaterforestillinger o. s. v. Nu kom de bedste Teaterselskaber, som før var kørt Skanderborg forbi, ogsaa hertil. Haandværkerforeningen har i Tidens Løb taget sig af mange Ting foruden de rent selskabsammenkomster. Dels alene og dels sammen med andre Foreninger har den afholdt store Udstillinger, en

Haandværkerforeningen.

Tid raadede den over et temmeligt stort Laanebibliotek, ligesom den har været en Støtte for Byens Sang- og Musikliv. Foreningens aarlige Fastelavnsrevyer vandt Berømmelse langt ud over Byens Grænser.

Et af de smukkeste Resultater af Haandværkerforeningens Virksomhed er Opførelsen af *Alderdomsboligen* paa Møllegaden Nr. 15. Efter at Foreningen i dette Øjemed havde sammensparet 3000 Kr., og der ad Privillighedens Vej for største Delen blandt Medlemmerne var indsamlet andre 3000 Kr., og da Byen skænkede Byggegrunden, blev Alderdomsboligen opført 1877 med

Jens Overgaard,
Købmand.

Frederik Schmidt,
Isenkrammer.

Sophus Sørensen,
Købmand.

8 Lejligheder til Friboliger, der bortgives uden Hensyn til, om vedkommende er eller har været Medlemmer af Foreningen. I 1900 udvidedes Alderdomsboligen yderligere, saa der nu er 11 Lejligheder.

Haandværkerforeningens nuværende Formand, Bryggeriejer *N. I. Aase*, er født 1863 i *Østbirk* ved Horsens og blev uddannet i forskellige praktiske Erhverv, bl. a. ved Bryggerivirksomhed. Gennem et Par Højskoleophold blev han ivrigt interesseret for Gymnastik og Foredragsvirksomhed.

Med anerkendt Dygtighed har Aase i 9 Aar staaet i Spidsen for Ledelsen af Haandværkerforeningen, der i denne Tid har haft betydelig Fremgang. Han er Medlem af Prisreguleringskommissionen og Formand for den radikale Vælgerforening.

11. Ogsaa *Posthuset* har ført en omflakkende Tilværelse her i Byen sammen med Postmestrene, indtil det lykkedes Postmester *A. Rasmussen* at faa Bagermester *M. Sørensen* til at opføre en ny Bygning med Installering af Postkontoret for Øje. Der er nu Udsigt

til, at Posthuset skal faa Blivested her, idet der er indledet Underhandling med Regeringen om, at Bygningen overgaar i Statens Eje. I den sidste Snes Aar har Byens Postvæsen taget et mægtigt Opsving. Det beskæftiger nu 3 Ekspedienter, 2 Medhjælpere, 1 Elev og 8 Postbude.

Den nuværende Postmester er *J. C. L. Hansen*, der

Bagermester P. Sørensens Ejendom med Posthuset og det gamle Bindingværk i Gaarden.

er født 1862 i Grenaa. Uden for Postvæsenet er Postmesteren optaget af sine mange og forskelligartede Interesser. Han er saaledes Grundlægger af Akts. „Aarhus Kioskselskab“, hvori han er Formand, af Akts. „Fotorama“, Aarhus, af Akts. „Dansk Aviatik“ og Akts. „Frederiksbjerg Biografteater“ (Folketeatret, Aarhus). Desuden er han Bestyrelsesmedlem i Dampskibsselskabet „Kisskov“, Aarhus, og i Skanderborg og Aarhus Turistforening.

12. *Teknisk Skole.* Af politiske Grunde udmeldte en Del af Medlemmerne sig i 1871 af „Haandværker-

foreningen" og stiftede „*Industri-Haandværkerforeningen*“ med Malermester *H. C. Aarup* som Formand. Foreningen oprettede en „Tegneskole“, som i lang Tid var til Huse i Kommuneskolen. Da Foreningen i 1896 ejede et Byggefond paa 7000 Kr. foruden en Byggeplads paa Vestergade, og da Staten havde bevilget et Tilskud paa 10,000 Kr. og Byen 1000 Kr., besluttede

Skanderborg Sø.

man at opføre en „Teknisk Skole“, hvortil Overslaget lød paa 30,580 Kr. Indvielsen fandt Sted d. 20. Oktober 1897. Siden har Byens Lærlinge uafbrudt kunnet deltage i Undervisningen der hver Aften i hele Vinterhalvaaret.

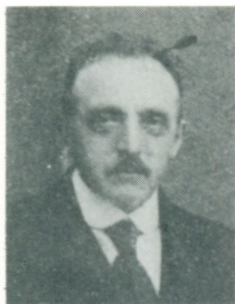
Skolens Forstander er Cyklefabrikant *H. C. Petersen*. Han er født 1879 i Roskilde og uddannet som Mekaniker paa „Roskilde Cyklebørs“. 1902 etablerede han sig sammen med en Svoger i Skanderborg og oprettede Cyklefabriken „Constant“. Han er tillige Formand for „Skanderborg Sejlklub“.

13. Sprøjtehuset ligger ved Siden af Teknisk Skole. I Spidsen for Byens Brandvæsen staar Brandinspektør, Trikotagehandler *N. I. Thomsen*. Han er født 1853 i Kellerup og egentlig uddannet ved Murerfaget, men etablerede sig 1881 som Trikotagehandler i Skanderborg, flyttede 1887 Forretningen til Ejendommen Nr. 47 paa Adelgade, som han købte 1899. Han driver her en tem-

Den gamle Skole i Skanderborg.

melig betydelig Trikotage- og Garnforretning. 1898 udnævntes han til Brandinspektør, efter at han i flere Aar havde gjort Tjeneste som Assistent. Han har faaet Medaille for 25 Aars god Tjeneste ved Brandvæsenet. Der er sket store Fremskridt paa Brandvæsenets Omraade i Thomsens Tid. Tidligere var hele Byens Borgerskab ansat ved Sprøjterne. Det var en hel Folkeforlystelse, naar Sprøjterne skulde prøves en Gang om Aaret. Hele Byen kom i Bevægelse, Trommen purrede ud. Torvet var fuld af jublende Ungdom, der ofte fik sig et forfriskende Bad

N. I. Aase,
Bryggerieier.

N. I. Thomsen,
Brandinspektør, Trikotagehandler.

Carl Schjødt Sørensen,
Købmand.

fra de velrettede Straaler. Alle Byens Heste maatte slæbe Vand i de vejrbidte, rødmaalede Vandtønder. Borgerne asede i deres Ansigts Sved med Pumpestængerne. Naar Materialet saa efter en Times Forløb var prøvet og af de sagkyndige fundet i god Orden, jollede man hjem med Sprøjterne, og de gamle, ærværdige Vandtønder blev igen stillet i pyntlige Rækker langs Husfacaderne.

Men i 1907 fik Byen Vandværk, og snart blev hele Brandvæsenet omordnet. Foruden Brandinspektøren er der nu baade en Over- og Underassistent samt 12 faste Brandsvende — alle med blanke Knapper og Hjælm. Vandværkets Haner yder Erstatning for Vandtønder og Sprøjter.

14. *Gasværket* ligger paa samme Grund som Sprøjtehuset. I Slutningen af 80erne drøftede Byraadet Muligheden af at faa anlagt et kommunalt Gasværk. Adskillige mente, at man her burde springe forbi Gassen og skride til Indførelse af Elektricitet i Stedet. Paa et Borgermøde stemte det overvejende Flertal for Tilvejebringelsen af et Gasværk paa Grundlag af de indhentede Op-

Peter Sørensen,
Skomagermester.

P. H. Raac,
Boghandler.

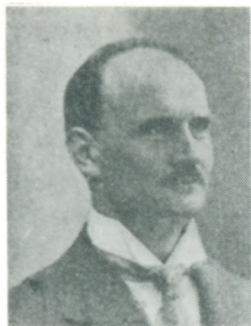

Søren Pedersen,
Købmand.

lysninger. Derpaa toges der fat paa Arbejdet. Den 15. Septbr. 1892 straaede Skanderborg i sin ny Belysning. Atter var et Kulturfremskridt indført i Byen. Alle glædede sig — ikke mindst de gamle, som havde set Gaden henligge i ægyptisk Mørke. Anlægget kostede i alt 87,412 Kr. 30 Øre. En halv Snes Aar efter maatte der foretages Udvidelser. Og i 1908 foranstaltedes yderligere Udvidelser og Forbedring, da Værket ikke var tidssvarende og ikke kunde producere den tilstrækkelige Mængde Gas. Overslagssummen paa denne Udvidelse lød paa 43,000 Kr.

Da Elektricitetsværket „Østjylland“ i Odder blev anlagt, fik Byen Strøm derfra. Ledningsnettet tilhører dog Kommunen, saa den eventuelt kan bygge sit eget Værk eller træde i Forbindelse med den paatænkte Gudenaacentral.

15. *Kæmnerkontoret* er f. T. i Kæmner *Horsteds* Ejendom paa Sygehusvej. Det vil antagelig 1919 blive flyttet til Kommunens Ejendom, Nr. 44 paa Adelgade. *M. N. Horsted*, er født 1859 i Horsted, Højen Sogn. Kort efter,

Kaj Ingbøl,
Amtslæge.

H. Bruun,
Sygehuslæge.

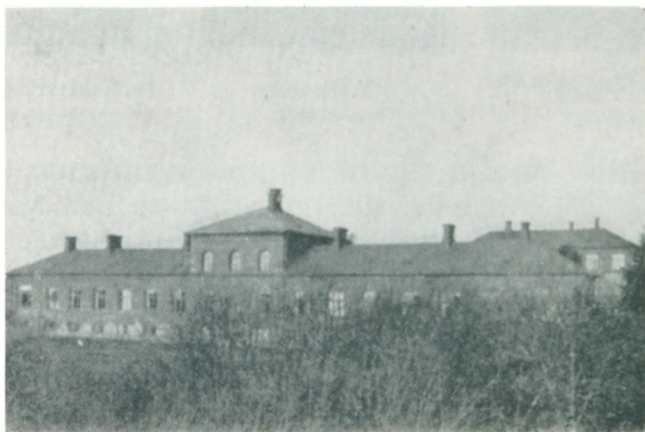

H. Meyer Petersen,
Læge.

at han havde taget Lærereksamen, blev han ansat ved Skanderborg Realskole med Matematik og Naturkundskab som Hovedfag. I ca. 20 Aar vareto han denne Gerning med Interesse og Dygtighed, indtil han overtog Kæmneriet. Her har han udført et stort og omfattende Arbejde, idet han foruden Kæmnervirksomheden tillige er Sekretær for flere af de betydeligste Byraadsudvalg og for Ligningskommissionen.

16. *Svendehjemmet* ligger paa Vestergade og sorterer under „*Haandværkersvendenes Rejse- og Sygeforening*“. Fra 1887 var der „Svendeherberg“ i *Afholdshjemmet* paa Torvet, idet der paa Loftet var indrettet Soveværelse til 8 rejsende Svende. Denne Ejendom ejes nu af *Skanderborg Afholdsforening*, der stiftedes d. 12. Decbr. 1880. Byen skænkede 1902 „Svendenes Rejseforening“ Byggegrunden paa Vestergade, og her blev da det ny Svendehjem opført. Fabrikant A. Blom var da Foreningens Formand. Hvis Svendenes Rejseforening bliver opløst, vil Bygningen overgaa til „Skanderborg Haandværkerforening“, og den skal da benyttes som Alder-

domsbolig. Rejseforeningens nuværende Formand, Partikulier *Emil Aarup*, er født 1847 i Skanderborg og lærte Malerhaandværket hos Faderen *H. C. Aarup*, hvis Forretning, Nr. 92 paa Adelgade, han overtog 10. Maj 1882. I 23—24 Aar var han Tegnælærer ved „Teknisk Skole“. I en Menneskealder har han været Medlem af Skanderborg Skolekommission. 1. Jan. 1902

Amtssygehuset.

ophævede han sin Virksomhed som Malermester og startede da en Tapet- og Farvehandel, som han drev til 1917. Han har siden 1903 været Repræsentant for „Ny jyske Købstadkreditforening“, og siden 1907 har været Medlem af Direktionen for „Banken for Skanderborg og Omegn“. I mange Aar var han Formand for „Skanderborg Haandværkerforening“.

12. *Amtssygehuset* ligger paa Sygehusvej, det blev indviet 1892 og kostede med Grund, Opførelse og Montering i alt ca. 155,000 Kr. Det bestaar af tre Bygninger:

C. P. Jørgensen,
Bankbestyrer.

J. C. Jørgensen,
Hotelforpagter.

C. J. Hansen,
Postmester.

det egentlige Sygehus, Epidemihus og Obduktions- og Lighus. I den første Bygning er der Plads til 35 Senge, Epidemihuset har 20 Senge.

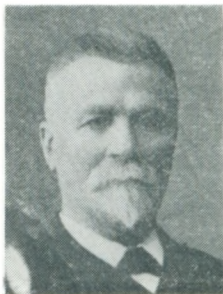
Sygehuslæge *H. Bruun* er født 1876 paa Langeland og tog medicinsk Embedseksamen 1903. Han fortsatte sin Uddannelse ved Sundby Hospital, Viborg Amtssygehus, Kommunehospitalet i København, Blegdamshospitalet og paa den kgl. Fødselsstiftelse, indtil han 1909 modtog Ansættelse som Sygehuslæge i Skanderborg.

Amtslæge *Kaj Ingbøl* bor paa Adelgade 102. Han er født 1877 i København, blev Student fra Lyceum 1895 og tog medicinsk Eksamen 1904. Fra 1907—15 var han Distriktslæge paa Færøerne og blev derefter Amts- og Kredslæge i Skanderborg. — Ved Siden af sin Lægegering er Ingbøl i Sportsverdenen kendt som en af vore mest habile Kricketspillere — hans fortræffelige „Bowling“ har saaledes været af glimrende Virkning baade i hjemlige og internationale Kampe.

18. *Missionshuset „Nain“* blev i 1900 af Indremissionen opført paa en smuk, høj Plads i Nærheden af Sygehuset.

A. Svendsen,
Kbmd. og Sparekassebogh.

J. Reppsen,
Urn ager & Guldmed.

Oscar Bruun,
Købmand.

Det blev indviet d. 28. Marts af selve Pastor *Vilhelm Beck* fra Ørslev. Forskellige Lægprædikanter har i de forløbne Aar været stationeret her i Byen, f. T. Indremissionær *Chr. Jensen*, som har privat Bopæl paa Eg-holmsvej 33.

19. *Telegrafstationen* ligger paa Adelgade Nr. 116, hvor Staten har lejet Lokaler. 1860 fik Byen sin første Telegrafstation, der da kom til at sortere under Postvæsenet. Den 1. Maj 1907 blev der oprettet en selvstændig Station, hvor der tillige er Statstelefon. Begge Dele har siden været bestyret af Fru *Marie Sørensen*. Byen staar desuden i Forbindelse med andre Byer ved *østjysk Telefonselskab*.

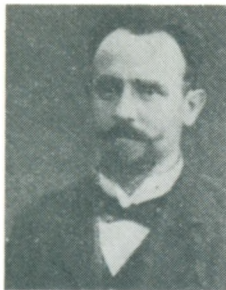
20. *Realskolen* ligger paa Adelgade 129. Der blev i Begyndelsen af 80erne gjort mislykkede Forsøg paa at knytte en Realskole til Kommuneskolen.

Dette førte til, at et Udvalg af Mænd fra By og Omegn traadte sammen for at tegne Aktiekapital til en privat Realskole.

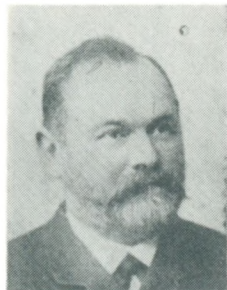
Den 28. Aug. 1884 indviedes den smukke Bygning,

C. Hansen,
Garvermester

Frands Hansen,
Garvermester

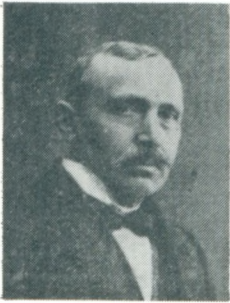
Vilh. Regner,
Snedkermester.

og et Par Maaneder efter havde Skolen ca 70. Elever, hvoraf en Del havde Kost og Ophold paa Skolen. Den havde i alt kostet 25,000 Kr.

Til Bestyrer antoges Translatør *Laage*, der blev Ejer af Skolen, idet Aktiekapitalen paa 10,000 Kr. skulde overdrages ham som rentefrit Laan paa et vist Aaremaal. 1886 fik *Laage* Tilladelse til at afholde „alm. Forberedelseseksamen“. Den 16. Marts 1888 nedbrændte Realskolen, men den blev samme Aar opført i sin oprindelige Skikkelse. Fra 1. Aug. s. A. overtog cand. theol. *H. Chr. Wichmand* Realskolen. Han er endnu Skolens Forstander og Ejer. Kommunen yder et aarligt Tilskud til Realskolens Drift. For dette Beløb uddeles der af Byraadet Fripladser til ubemidlede Elever her fra Byen. *Wichmand* er født 1867 i Fuglse paa Lolland og blev cand. theol. 1892. Siden 1917 har han været Medlem af Menighedsraadet.

Forfatterne *Knud Hjortø* og *Harald Bergstedt* har begge været Lærer paa Skanderborg Realskole.

21. *Banegaarden* ligger et Stykke Nord for Byen,

J. Christiansen,
Murermester.

P. G. Petersen,
Murermester

Chr. Christensen,
Maskinhandler.

den er tillige Udgangspunkt for *Skanderborg—Silkeborg—Skern* Banen. Skanderborg—Silkeborg Strækningen aabnedes den 2. Maj 1871 og kostede 1,161,860 Kr. foruden Ekspropriationsudgifterne. Silkeborg—Herning Banen aabnedes d. 28. Aug. 1877 og kostede 2,070,000 Kr. Herning—Skern Ruten aabnedes d. 1. Oktbr. 1881 og kostede 1,120,750 Kr. Ved Stationen ligger *Toldkammeret*.

I 1889 blev der foretaget en meget stor Udvidelse af Banegaarden. I en Udgravning paa „Edelsborg“s Mark blev der bygget en Lokomotivremisse til 8 Maskiner, paa „Godthaab“s Mark blev der udgravet Plads til ny Hoved- og Skiftespor. En Dobbeltperon med Tunnel under Sporene anlagt. I Foraaret 1893 aabnedes en Viadukt i Stedet for den tidligere Ledoverkørsel ved Foerlevvejen. Den Mand, som forestod disse Udvidelser, og som i en Menneskealder har været knyttet til Stationen, er Overbanemester *M. J. C. T. Lysholm*. Han er født i København den 20. Januar 1847, blev Elev paa Hærens Elevskole fra 1. Maj 1861—30. April 1865.

C. Sørensen,
Møllefejer.

Marius Møller,
Købmand.

Johs. Keller,
Bøgermester.

Fra 1. Februar 1866 til 31. Maj 1872 var han ansat ved Ingeniørkorpset. Han søgte derefter over i praktisk Virksomhed og fik 1. Juni 1872 Ansættelse som Banemester ved de sjællandske Jernbaner. Den 1. Februar 1877 blev Lysholm ansat som Overbanemester i Skanderborg. Foruden sin omfattende Tjeneste har han Tid efter anden beklædt en Mængde Tillidsposter og været stærkt optaget af Byens Foreningsliv. I 18 Aar var han Lærer ved „Teknisk Skole“. For Tiden er han Formand i Vaabenbrødreafdelingen her, Formand for Fiskeriforeningen og Medlem af Bestyrelsen for „Dansk Ferskvandsfiskeriforening“, der omfatter hele Landet. Ligeledes er han Byens Bygningsinspektør og var i en lang Aarrække tillige Medlem af Byraadet. Han er dekoreret med Ridderkorset og Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

22. *Sølund* er en Landejendom, som tilhører Byen. Den ligger smukt ved *Lillesø* og *Svanesø*.

Den 5. Oktober underskrev Byraadet Købekontrakt med Enkelru *Møller*, som afstod „*Sølund*“ til Skanderborg By for 120,000 Kr. Til Ejendommen hører der 329

L. R. Buch,
aut. elektr. Installatør

Thorkild Hansen,
Papir-, Musik- og Kunsthandler.

Bernhard Sørensen,
aut. elektr. Installatør.

Tdr. Land, hvoraf 90 Tdr. Land er Ager, 159 Tdr. Land Skov og Resten Gaardsplads, Have og Sø. Hensigten med dette Køb var at bevare Dyrehaven for Byen og at faa opført en Pavillon med tilhørende Beværtning efter Nutidens Fordringer. Den samlede Udgift ved Bygningen og Anlægget m. m. udgjorde 17,764 Kr. I 1887 blev Pavillonen taget i Brug.

Den nuværende Lejer af Pavillonen er Banegaardsrestauratør *Christensen*, som ved Afholdelse af gode Sang- og Musikkoncerter bidrager til, at den smukt beliggende Pavillon er et meget søgt Udflugtssted baade for Byens Folk og for fremmede.

Den smukke, skovbevoksede *Æbelø*, 3 Tdr. Land stor, ligger lige Syd for Byen og hører med til Dyrehaven. Der skal engang have været en hel Koloni af Hejre paa denne Ø, ligesom ogsaa Aalekragen ofte har holdt til der. I gamle Dage har *Æbleøen* været Skanderborgernes Forlystelsessted.

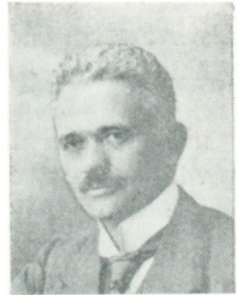
I Skanderborg Sø, som indtager et Areal af 1685 Tdr. Land, ligger *Kalvø* og *Sønderø* mod Øst. Paa Kalvø har

Carl M. Nielsen,
Materialist.

Frk. Helene Schmidt,
Galanterihandler.

Fr. Møller,
Købmand.

der i gamle Dage i kort Tid staaet et Munkekloster. Sønderø er nu landfast med *Ringkloster* Jorderne. I den vestlige Del af Søen ligger „*Bollers-Ø*“, der paa alle nyere Kort kaldes „*St. Helene*“. Endelig har en Borger fra Krigsaarene, Bager *Thomas Bræstrup*, paa en Grund i den nordlige Del af Søen dannet en lille Ø, der har faaet Navn efter ham og kaldes „*St. Thomas*“.

Vandværket ligger i Dyrehaven. Efter mange og lange Forhandlinger blev det endelig vedtaget at anlægge et Vandværk. Der blev foretaget en Mængde Boringer og Undersøgelser paa forskellige Steder. Til sidst valgte man en Plads paa Guldbryllupsanlægget, hvor Maskinhuset blev opført, medens Vandbeholderen blev anlagt i Hestehaven. Hele Anlægget kostede over 100,000 Kr., men da der er foretaget Vandindlæg i næsten alle Ejendomme, og da Vandet er af udmærket Beskaffenhed, er Vandværket blevet et rentabelt Foretagende for Byen. Vandværket aabnedes uden nogen Højtidelighed i Efteraaret 1907.

Foruden den tidligere omtalte Støtte for Prins *Ferdinand* findes der endnu to Mindesmærker i Dyrehaven.

Den 22. Januar 1901 var et Par Smaadrenge gaaet ud paa den tillagte Storesø. Omtrent lige Syd for Pavillonen faldt de begge gennem Isen. Det lykkedes den ene at redde sig til Land. Proprietær *Langballe* fra Mallinggaard, som tilfældigvis kom forbi Stedet, gik uden Betænkning ud for at redde den anden lille Dreng. Det lykkedes ikke. Efter en kort fortvivlet Kamp for Livet druknede de begge. Et smukt Mindesmærke for *Langballe* blev senere rejst lige ud for Ulykkesstedet. Det bærer følgende Inskription:

„TIL MINDE OM
POVL LANGBALLE
AF MALLINGGAARD.

DRENGEN FRA DØDEN
FRELSE HAN VILDE
SATTE SELV LIVET TIL

DEN 22DE JANUAR 1901.

TIDER SKAL SVINDE, SLÆGTER FORGAA,
MANDDOMSDAAD SKAL EVIG BESTAA“.

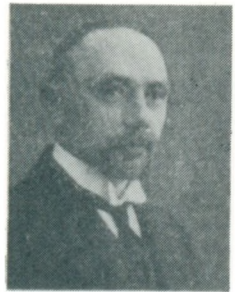
Lige ud til Horsens Landevej blev der paa Guldbryllupsanlægget d. 29. Juli 1917 afsløret et af Venner i By og paa Land rejst Mindesmærke for Fabrikant *A. Blom*. Det er prydet med et Reliefbillede i Bronze af *Blom*.

A. Blom,
Fabrikant (død 1915)

Chr. Blom,
Fabrikant, Byrådsmedlem.

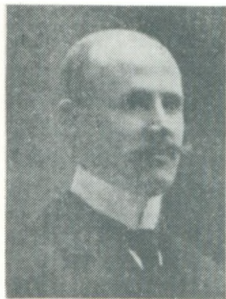

Andreas Blom,
Fabrikant.

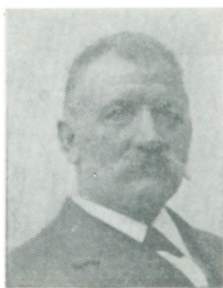
Neden under er i Stenen udhugget en „farende Haandværkssvend“.

Andreas Blom var født d. 8. April 1837 i Odense, hvor Faderen var Væver og sad i meget smaa Kaar. Sønnen kom efter Konfirmationen i Snedkerlære. Da han var bleven Svend tog han Randselen paa Nakken og drog til Udlandet, hvor han fartede rundt i 4 Aar. Da han kom hjem, blev han Modelsnedker paa Rudkøbing Jernstøberi, hvor han fik Lejlighed til at sætte sig ind i Fabrikationen af Landbrugsmaskiner. Men den unge Modelsnedker vilde frem, og i 1866 drog han til Skanderborg og startede en Fabrik. Fabriken bestod ganske vist kun af et lille Rum, og hele Arbejdsstyrken var en Læredreng og en Smedesvend, men Folkeholdet var stort nok til Driftskapitalen, der neppe kunde slaa til til den første Uges Løn.

Men der blev arbejdet med Energi. Først lavede man Kødhakkemaskiner, Brødskærer og Skøjter. Blom rejste selv ud med sine Fabrikata, og da Arbejdet var smukt og solidt gjort, gik Afsætningen strygende. Sær-

Peter Hermansen,
Købmand.

J. Jensen,
Handelspartner.

Peder Christensen,
Manufakturhandler.

lig blev de fint polerede Skøjter en god Handelsvare. Snart udvidedes Virksomheden. I 1882 købte han en Ejendom, der havde tilhørt Amtsforvalter Kabell. Her blev anlagt et Jærnstøberi, den ene ny Fabriksbygning blev rejst efter den anden, og rundt om i Landet spredtes Bloms fortrinlige Landbrugsmaskiner. Den lille Læredreng og Svenden var bleven afløst af ca. 150 Arbejdere.

A. Blom var en overordentlig anset og afholdt Mand i Skanderborg. Indtil Svagelighed tvang ham til at holde sig inden Døre beklædte han en Mængde Tillidshverv og Æresposter. Han var Formand for Bankraadet, for Haandværkerforeningen, for Svendehjemmet m. m. I 30 Aar var han valgt af den alm. Vælgerklasse som Byraadsmedlem. Han har paa mange Maader sat sit Præg paa Byens Udvikling. Derfor blev han ogsaa Æresmedlem baade af Haandværkerforeningen og af Skanderborg Landboforening, og Kongen udnævnte ham til Ridder af Dannebrog. Fabrikant A. Blom døde i Januar 1915.

C. Friis,
Redaktør.

Chr. Bagger,
Redaktør.

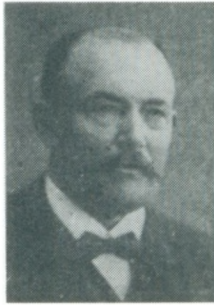
Hans Rasmussen,
Redaktør

II. POLITIK OG PRESSE

Tiden efter 1868 bliver ogsaa en aandsbevæget Tid for Skanderborg. Det er ikke blot paa det praktiske Livs Omraade, at der kommer ny Impulser og sker store Omvæltninger; men ogsaa for det aandelige Livs Vedkommende kommer der Gæring, og man lærer at reflektere, gøre sine Betragtninger og tage Standpunkt. Hvad der tænkes og tales udenfor Skanderborg havde forhen mindre at sige. Nu kommer Strømningerne udefra vældende herind, i Politik lærer maa at følge bedre med. Det varer ikke længe før *Bjørnbak* — ja selv *Würts* og *Geleff* finder Vej hertil. Konservatismen havde en varm Forsvarer i Provst *Skou*. Løjtnant *Nørregaard*, Testrup, talte i den Tid — som saa ofte senere — i glødende Begejstring — om, at det danske Folk maatte holde sig vaabenøvet for med Kamp at genvinde det danske Sønderjylland, hvis det ikke frivilligt blev givet os tilbage. Pastor *Teilmann* i Ormslev talte den grundtvigske Sag i udpræget folkelig Retning. Alt dette satte Røre i Byen og Omegnen. Her blev et konservativt Parti, *Bjørnbak-*

Newton Skovgaard,
Købmand.

A. Thomsen,
Dyrlæge.

R. M. Nielsen,
Købmand.

kere, Grundtvigianere, „Internationale“, Riffelskytter o. s. v. Der blev udgivet en lille Avis: „*Skanderborg Avis*“ eller *Backhausens Avis*. I 1870—71 gik de patriotiske Bølger højt i Anledning af den fransk—tyske Krig. Sympatien var naturligtvis paa Franskændenes Side. Paa Møder opfordredes Folk til at holde sig kampberedte, for nu vilde det bryde løs. Byraadet og en Kvindekomité stod i Spidsen for hver sin Indsamling af Penge og Klæder til de faldne og saarede franske Soldaters efterladte. Et træffende Udtryk for Stemningen i Byen har en loka! Poet vistnok truffet i en Sang, som offentliggjordes i Avisen. Her hedder det om Preusserkongen:

„Gud i Munden frækt han fører,
Fanden dog hans Sjæl tilhører!“

Den 1. Juli 1876 afløstes *Backhausens Avis* af „*Skanderborg Amts Avis*“, der blev udgivet af et Aktieselskab og under Redaktion af *Oluf H. Jørgensen*. Bladet skulde redigeres i frisindet Venstreretning og særlig kæmpe for Valgretten og Skattebevillingsretten. Avisen udkom i et

Søren Hansen,
Hotelejer.

R. P. Nørgaard,
Hotelejer.

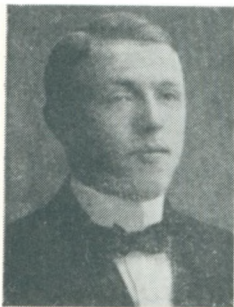

C. J. Christensen,
Restauratør.

lille 4-Spaltet Format fire Gange om Ugen. Fra denne ringe Begyndelse lykkedes det den unge, fremadstræ-Redaktør at bringe Bladet op til en ret anselig Størrelse og Udbredelse. Jørgensen tog sig af mange Ting baade i Byen og paa Landet. Han kæmpede djærvt og udholdende for det, som han vilde have gennemført. Her skal bot nævnes hans Arbejde for at faa Svineslagteriet anlagt her i Byen og hans Virksomhed i Byraadet. Naturligvis kom hans politiske Virksomhed i første Linie.

Den politiske Kamp var til Tider haard, og den avlede megen Bitterhed. Man handlede kun hos politiske Meningsfæller. Forretningsdrivende turde ofte ikke deltag i politiske Møder og Valg eller offentlig vedkende sig et Partistandpunkt af Frygt for Næringstab.

Ved Valgene i 1894 gled Flertallet i Byraadet for bestandigt ud af Højres Hænder og over til de f. isindede Partier. Tre af det radikale Partis Førere (*Weng, Blom og Regner*) blev genvalgt, og for første Gang fik en Socialdemokrat (Savskærer *Andreasen*) Sæde i By-

Carl Mathisen,
Slagtermester.

K. Kristensen,
Møllejejer.

R. Lindhart.
Barbermester.

raadet; tidligere var der indvalgt en Moderationsmand (Møllejejer *Sørensen*).

Da Red. Jørgensen forlod Skanderborg antog Aktieselskabet „Skanderborg Amts Avis“ den hidtilværende Redaktionssekretær *C. Friis*, som Redaktør. Han er født 1869 i Højballe, Maarslet Sogn, tog Præliminæksamen i Aarhus og Lærereksamen fra Ranum. Derefter virkede han i ca. 3 Aar som Privatlærer, indtii han blev ansat som Redaktionssekretær ved Amts-Avisen. Han er Formand for eller Medlem af forskellige Bestyrelser og Byraadsmedlem fra 1917. Bladet fører under hans Ledelse en meget stærk agitatorisk Venstrepolitik og er landskendt for sine hvasse Udfald mod den radikale Regering og mod det socialdemokratiske Parti.

„Skanderborg Amtstidende“ blev oprettet ved Nytaarstid 1893 af et Aktieselskab. En Del af Byens og Egnens Befolkning var nemlig ikke tilfreds med, at Amtsavisen var gaaet over til Moderationen. Det var de ledende Politikeres Mening, at Skanderborgkredsen kunde generobres fra Moderationen. Dette skete ved

Jens Knudsen,
Slagtermester.

R. Bruun,
Skomagermester.

Carl Nielsen,
Slagtermester.

Bladets Hjælp ved Omvalget i 1896, da Gaardejer *Jens Sørensen* atter blev Kredsen's Folketingsmand.

Bladets nuværende Redaktør, *A. Chr. Bagger*, er født 1875 i Tiset i Salling og uddannet til journalistisk Virksomhed ved Ebeltoft Avis. Derefter var han i 19 Aar ansat ved Randers Dagblad og fra 1914—17 ved Silkeborg Venstreblad, indtil han 1. Juli 1917 antoges som Redaktør for „Skanderborg Amtstidende“, der under hans Ledelse har haft betydelig Tilgang af Abonnenter.

„*Skanderborg Socialdemokrat*“ blev oprettet 1901 med *Hans Rasmussen* som Redaktør. Han er født paa *Øksnebjerg* ved Assens 1871 og var fra 1884 til 1901 beskæftiget i Skrædderfaget. Siden 1906 har han været Medlem af Byraadet. Fra 1906—1913 var han Kredsen's Folketingsmand. Siden 1906 har han været Byraadets Repræsentant i Skolekommissionen. Indenfor Arbejdernes Organisationer beklæder han en Mængde Tillidshverv. Med sit lette og flydende Foredrag er han en søgt Taler ved socialdemokratiske Møder omkring i Landet.

Det sidst afholdte *Folketingsvalg* d. 22. April 1918, ved hvilket ogsaa Kvinderne havde Valgret, giver et Indtryk af den politiske Partistilling for Tiden i Skanderborgkredsen:

Gaardejer *A. Stengaard* (Moderat) valgtes med 3661 Stemmer, Redaktør *H. Rasmussen* (Socialdemokrat) fik 2328 St., Gaardejer *Rs. Rasmussen* (Radikal) fik 1571 St. og Ingeniør *Korsgaard* (Højre) fik 400 St.

III

ERHVERVSLIVET OG DETS MÆND

I det offentlige Liv er det ikke som i gamle Dage den enkelte Person, der styrer og leder, men Flertallet — denne upersonlige, mangehovedede Masse, som altid kun ser i en Retning. Det gælder for Meningsfæller om at danne Sammenslutninger, Organisationer, og ved Agitation skabe sig Flertal, hvis de vil udrette noget betydeligt. Paa samme Maade gaar det ogsaa paa Erhvervslivets Omraade. Den ny Tid har skabt Liv og Gæring, Bevægelse og Fremskridt. I de forskellige Erhverv dannes der ogsaa Sammenslutninger, Organisationer, Andels- og Aktieselskaber, som har frembragt store og gode Resultater. Alle er enige om, at de næringsdrivende her i Byen har deres væsentlige Andel i den Fremgang, der har fundet Sted her i den nyere Tid. Inden for Industriens, Handelens og Haandværkets forskellige Grene har der været arbejdet med en Flid og Paapassenhed, som fortjener Anerkendelse fra alle Sider. Man har haft Øjet aabent for Tidens Rørelser og Fremskridt paa Erhververnes Omraade og indført de paakrævede Sammenslutninger og Organisationer, naar den belejlige Tid var

der, saa at man kunde møde den skarpe Konkurrence med Tryghed og Sindsro. Og saaledes vil Erhvervene sikkert ogsaa forstaa at følge med i Fremtiden. Erhvervs-livet vil som hidtil vedblive at gaa fremad og bidrage til vor lille Bys sunde Vækst, mens Tiden drejer sit snelle Hjul.

Banken for Skanderborg og Omegn.

1. *Pengeinstitutionerne* hører til de nødvendige Sammenslutninger og Organisationer, som den ny Tid krævede.

Banken for Skanderborg og Omegn begyndte sin Virksomhed d. 11. April 1891 med en indbetalt Aktiekapital paa 70,000 Kr. Som administrerende Direktør antoges *Alb. Westergaard*. Der valgtes et Bankraad paa 15 Medlemmer, og til at bistaa den adm. Direktør valgtes en Meddirektion paa 6 Medlemmer. Af Nettoudbyttet udbetaltes de 2 første Aar 4% til Aktionærerne. I 1906 udvidedes Aktiekapitalen til 105,000 Kr., i 1912 til

E. Westergaard,
Købmand.

Chr. Jensen,
Købmand.

I. P. Møller,
Købmand.

175,000 Kr. og i 1918 til 300,000 Kr. Aktieudbyttet er efterhaanden steget til 9%. Omsætningen var i 1918 48,395,124 Kr. Der er henlagt 123,923 Kr. til Reservefond og 32,514 Kr. til Delkrederfond.

Ved Køb erhvervede Banken i 1907 Westergaards Ejendom, hvor den indtil da havde lejede Lokaler. Der blev straks taget fat paa en omfattende Ombygning af Ejendommen, i hvilken nu hele Stueetagen er indrettet til store, lyse og tidssvarende Lokaler for Banken. Ved samme Lejlighed blev der indrettet en Boksafdeling med de nyeste Sikkerhedsforanstaltninger.

Foruden den adm. Direktør er følgende Meddirektører ansatte ved Banken: Købmd. *Newton Skovgaard*, Købmd. *Marius Møller*, Rentier *Emil Aarup*, Branddirektør *Ole Lund*, Gaardejer *A. Damm*, Riselund, og Gaardejer *J. Leth-Espensen*, Alken. Desuden har Banken et Kontorpersonale paa 6 Mand.

Bankdirektør Alb. Westergaard er født 1857 i Flensborg, tog juridisk Eksamen 1878 og nedsatte sig 1883 i Skanderborg som Sagfører til 1905. I 1891 stiftede

han Banken og har i Aarenes Løb haft forskellige Til-
 lidshverv i Kommunen og forskellige Foreninger. Dir.
 Westergaard er Ridder af Dannebrog.

„Spare- og Laanekassen for Skanderborg og Omegn“
 blev stiftet d. 4. Jan. 1866 af Mænd fra By og Land.
 Fra en ringe Begyndelse er Indskuddene steget ganske

Spare- og Laanekassen for Skanderborg og Omegn.

jævnt, saa at Totalbeløbet i 1918 udgjorde 3,908,247,60
 Kr. Kassen ejer et Reservefond paa 207,707,00 Kr. for-
 uden 47,779,25 Kr. til eventuelle Kurstab.

I Begyndelsen havde Sparekassen Lokale i et mindre
 Værelse til Gaarden paa Raadhuset, indtil man i Aaret
 1883 købte Læge Foghs Gaard paa Torvet. Paa en Del
 af denne Grund blev 1889 den nuværende Sparekasse-
 bygning opført med brandfri Rum til Opbevaring af
 Pengeeffekter og Protokoller.

Prokurator Wengs Søn, Sagfører *Aage Weng*, har siden 1899 været Bogholder og Forretningsfører i Sparekassen.

Sparekassens Bestyrelse bestaar af Snedkermester *Regner*, Skanderborg, Gdr. *M. Andersen*, Sognefoged i Hørning, Gdr. *J. Jacobsen*, Sognefoged i Bjedstrup, Gdr.

Landbosparekassen.

S. Friis, Hylke, Gdr. *J. Kirkegaard*, Mjesing, Partikulier *J. Olsen*, Hestehaven, Gdr. *S. J. Sørensen*, Hem.

„*Landbosparekassen i Skanderborg*“ stiftedes i 1863 af Mænd fra By og Land. Kammerassessor *Busch* var Kasserer. Kassen hed oprindeligt „*Skanderborg Amts Landbosparekasse*“ og omfattede hele Amtet. I Slutningen af 80'erne skilte Afdelingen i Horsens sig fra. Efter Adskillelsen fratraadte *Busch* som Bogholder. I mange Aar beklædte derpaa Kammerraad *A. Svendsen* denne Stilling, indtil den ved hans Død (1912) overgik til Søn-

nen, Købmand *A. Svendsen*, som endnu varetager Hvervet.

Totalsummen af samtlige Indskud udgjorde 1918 i 2,814,127,87 Kr., medens Reservefonden har en Størrelse af 109,845,08 Kr.

„*Andelsbankens Skanderborgafdeling*“. Den 7. Oktober 1916 aabnede *Andelsbanken* sin 20. Filial i Skan-

Interiør af Andelsbanken.

derborg paa Byens Hovedstrøg Side om Side med Banken for Skanderborg og Omegn.

At der vilde blive oprettet Filial i en lille By som Skanderborg, hvis Opland er forholdsvis begrænset, vilde mange næppe have troet. — Men nu er det alligevel sket, og Æren for dette Fremskridt tilkommer naturligvis i første Række Egnens andelsinteresserede Landbefolkning. — Dog har Tanken om Filialen ogsaa straks haft sine Tilhængere i Skanderborg By.

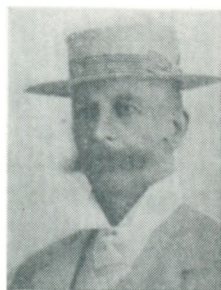
Tilsynet ved Filialen forestaaes for Byens Vedkom-

Jens Jensen,
Skotøjshandler.

Fr. Hald.
Cykelfabrikant.

Brunshwig-Petersen,
Cigarhandler.

mende af Købmand *Jens Overgaard* og for Landets Vedkommende af Gaardejer *C. Hjorth Pedersen*, Virring.

Paa Foranledning af Andelssagens Venner i Ry Stationsby og Omegn paabegyndtes den 2. Maj 1917 tre ugentlige Kontordage i Ry med fhv. Møller *N. J. Jensen*, Ry St., som Kasserer og et Tilsyn bestaaende af Gaardejer *Anders Andersen*, Lynghoved, Gaardejer *Chr. Andersen*, Tørring Hedegaard, og Snedkermester *C. Rasmussen*, Ry St.

Saa vel Filialen i Skanderborg som Kontorstedet i Ry bestyres af *C. P. Jørgensen*, der kom til Skanderborg samtidig med Bankens Start, før den Tid var han 10 Aar i Vejle Bank samt en Tid Kasserer i Andelsbankens Esbjergafdeling.

Et Udvalg i Hørning har i Byen og Omegnen tegnet ca. Kr. 32,000 Andelskapital og derved sikret Kontordage i Hørning, der ligeledes vil blive bestyret fra Skanderborg.

2. *Industri- og Fabrikvirksomhed.* Byens mest blomstrende Industri i gamle Dage var Brændevinsbræn-

Joh. Back,
Bogbinder.

Georg Christensen,
Papirhandler.

C. Olsen,
Papirhandler.

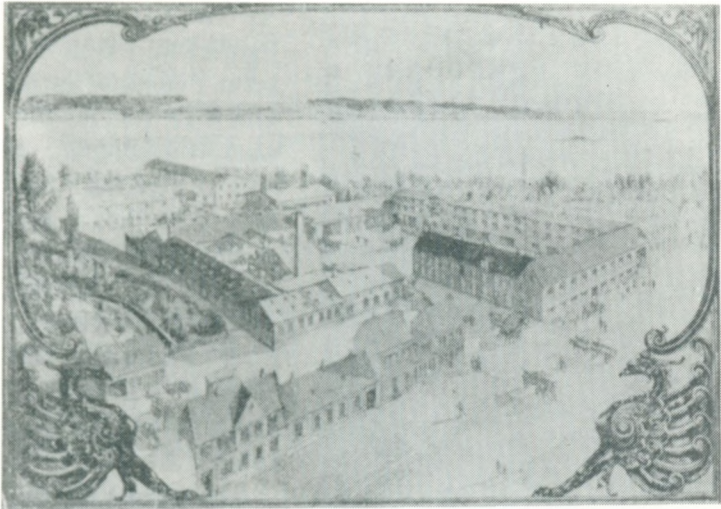
ding. Der var til Tider indtil en hel Snes Brænderier, som sendte deres søde, dragende Duft ud over Egnen. Der blev produceret og omsat i visse Aar hen imod 80,000 Potter Brændevin. Alle disse Brænderier forsvandt efterhaanden sammen med de gamle Strømpefabrikker, Oliemøllen, Stampemøllen og Farveværkerne, der alle er bukket under for Storindustrien i andre Byer. Men andre industrielle Virksomheder kom i Stedet og satte deres Præg paa Byen.

Den betydeligste Fabriksvirksomhed her i Skanderborg er *A. Blom & Søns Maskinfabrik og Jernstøberi*. Det er tidligere omtalt, hvorledes det lykkedes *A. Blom*, som grundlagde Fabriken 1866, fra en saare beskedne Begyndelse at hæve Virksomheden, saa at den omkring 1900 beskæftigede 150 Mand.

Fabrikkens nuværende Ledere er Brødrene *Chr. Blom* og *Andreas Blom*.

Fabrikant *Chr. Blom* er født i Skanderborg 1866 og fik sin Uddannelse i Faderens Forretning. Hans Energi, Beslutsomhed og Dygtighed har i meget høj Grad bidra-

get til Forretningens Fremgang og Fabriksvirksomhedens Udvidelse. Fabriksbygningerne dækker nu et Areal paa ca. 2 Tdr. Land paa Adelgade Nr. 94, ligesom der ved Banegaarden er indkøbt 4 Tdr. Land, hvorpaa der er opført en mægtig Lagerbygning. Virksomheden beskæf-

A. Blom & Søn's Maskinfabrikker og Jernstøberi.

tiger nu 250 à 300 Mand. Fabriken fremstiller alle Slags Landbrugsmaskiner. Dens Specialitet er Tærkeværker, Petroleumsmotorer og Radsaamaskiner. Landbrugsmaskinerne fra A. Blom & Søn er landskendte og har fra Udstillinger i næsten alle Landets Byer hjembragt et Utal af Medailler og Diplomer. Til Fabriken hører et Støberi, hvori alt Støbegodset til de forarbejdede Maskiner fremstilles. Som Drivkraft benyttes baade Damp, Sugegads og Elektricitet fra egne Anlæg. Fa-

brikkens Produktion finder Afsætning over hele Danmark, i Norge, Sverige og Sønderjylland.

Fabrikant *A. Blom* (jun.) er født 1878 i Skanderborg. Ogsaa han uddannedes i Maskinfaget, baade teoretisk og praktisk. Medens Faderen stod ved Roret arbejdede

Cyklefabrikken „Constant“.

A. Blom som Tegner og Konstruktør ved Fabrikken. Han har arvet Faderens varme Interesse for Haandværkerforeningen, af hvis Bestyrelse han i flere Aar har været et virksomt Medlem, og for de rejsende Haandværksvende. Efter Faderens Død blev han Formand for Institutionen, „Arbejde adler.“

Af andre Virksomheder i Jernindustrien kan nævnes *Fabrikken „Constant“*, Fir-

ma: *Petersen & Jensen*. En Omtale af *H. Chr. Petersen* findes under Teknisk Skole. *Johs. V. Jensen*, som er født 1880 i København og udlært som Mekaniker i Roskilde, etablerede sammen med *Petersen* Fabrikken i Skanderborg 1902. I 1907 henflyttedes Virksomheden til Adelgade 110 og 112, som tilhører Firmaet. Forretningen omfatter Fabrikation og Handel med Cykler og Motorcykler samt Reparation af Automobileer.

Halds mekaniske Værksted er oprettet 1900 af Cyklefabrikant *Fr. Hald*, der er født 1875 i Galten og udlært som Mekaniker i Ribe. I 1903 flyttede Hald Virksomheden til sin ny Ejendom paa Adelgade 134. Der er her indlagt elektrisk Drivkraft, og Fabrikken udfører al Slags mekanisk Arbejde. Hald er desuden autoriseret Vand og Gasmester.

Halds mekaniske Værksted.

Maskinhandler *Chr. Christensen* er født 1876 i Serup og uddannet ved Landbruget. Forretningen omfatter Handel med Landbrugsmaskiner, ligesom han i sin ny Ejendom paa Vroldvej har indrettet et Smede- og Maskinværksted.

Paa Møllegade 19 ligger Klejnsmedemester *P. Rasmussen* Ejendom og Virksomhed, som oprindeligt er startet paa Adelgade af Klejnsmed Th. Larsen, efter hvem Rasmussen i 1909 overtog den. Rasmussen, der er født 1882 i Skanderborg og uddannet hos Larsen, byggede

i 1911 sin nuværende Ejendom. Han er desuden aut. Vand- og Gasmester.

Maskinhandler Christensens Virksomhed.

En af Byens betydeligste Virksomheder er *Akties. „Skanderborg Trælasthandel“, „Skanderborg Jern- &*

Zinksoldefabrik* og „Skanderborg Cementvarefabrik* med Kontorer i Adelgade 78. Jern- og Zinksoldefabrikken begyndte sin Virksomhed 1878 under ret beskedne Forhold. Møllebygger Chr. Sørensen, havde konstrueret en Maskine til Stempning af Pillekværnsplader og til Perforation af Jern- og Zinkplader til Solde. Maskinerne

P. Rasmussens Ejendom og Klejnsmedie.

dreves ved Haandkraft. Pillepladerne og Soldene vandt megen Anerkendelse og Udbredelse. Fabrikken maatte allerede udvides 1879. Der oprettedes et Interessentskab (Møllebygger Chr. Sørensen og nuværende Redaktionssekretær Niels Jensen samt Købmand Lykkeberg). Selskabet byggede en Vindmotor, som drev Maskinerne. Lykkeberg var tillige Medindehaver af Trælastfirmaet *N. Christensen & Co.*, som overtog hans Part i Zinksoldefabrikken, da han i 1888 udtraadte af Firmaet. Samme Aar bev en ung, driftig Mand, Tømmerhandler

A. Sørensen optaget i Firmaet. Paa hans Foranledning udkøbtes i 1903 baade Chr. Sørensen og Niels Jensen af Jern- og Zinksolde-

N. Christensen & Co.s Tømmerhandel.

fabrikken, som derefter helt overgik til N. Christensen & Co. En ny Fabrik blev anlagt paa Sygehusvej med en Gasmotor som Drivkraft. 1906 døde A. Sørensen, og Tømmerhandler *Rudolf Nielsen* indtraadte i hans Sted i Firmaet *N. Christensen & Co.* 1907. Tre Aar efter købte Firmaet Møllebygger Chr. Sørensens Ejendom (Møllegade og Emilievej) og en ny, stor, forbedret Perforeringsmaskine og Fabrikken flyttedes nu fra Sygehusvej til den Ejendom, hvori der startedes i 1878.

Akts. Skanderborg Jern- og Zinksøldefabrik.

Da Rudolf Nielsens Kontrakt med N. Christensen & Co. udløb 1917, købte han hele Virksomheden med de dertil knyttede Bygninger og Op-lagspladser.

P. Rasmussen,
Klejnsmed.

Carl Pedersen,
Mejeribestyrer.

Holger C. Brix,
Bogtrykker.

Fra samme Tidspunkt overgaar Forretningen til et Aktieselskab med Rudolf Nielsen som administrerende Direktør. Nielsen er født 1856 i Vejle og uddannet i Konsul Fogs Trælasthandel, hvor han var Forvalter i 27 Aar. Meget hurtig kom han ind i Byens kommunale Liv. I 1917 udtraadte han af Byraadet, idet han energisk nægtede at lade sig genopstille til Valget.

Trælasthandelen har en meget betydelig Omsætning. Den er oprettet af en driftig Købmand af den gamle Skole, Agent *N. Christensen*, i Slutningen af 50erne. Tømmerhandelen sysselsætter nu 16 Personer og sælger baade en gros og en deltail. Til Tømmerhandelen knytter sig et Sav- og Høvleværk samt en Listefabrik.

Cementvarefabrikken er oprindelig anlagt af Skorstenstejer *Carl Nielsen*, der nu er ansat i Horsens. Fabrikationen omfatter alle Slags Cementvarer: Rør, Brønde, Truge, Krybber, Skorstenspiber, Tagsten o. s. v.

Skanderborg har endnu en Trævarefabrik, der ligger mellem Banegaardsvej 6 og Nørregade 7. Akts. „*Skanderborg*“

derborg Tømmerhandel, Damp-, Sav- og Høvleværk har fra først af drevet anden Virksomhed, idet der i en lang Aarrække var Fabrikation af Drittelstave o. lign. Senere blev Værket indrettet som Kapskofabrik. For nogle Aar tilbage udvidedes Foretagendet med Tømmerhandel. I 1917 overgik Virksomheden til et Aktieselskab, der foruden Handel med Bygningsartikler driver Maskinsnedkeri og Savværk. Fabrikken drives ved Dampkraft, og hele Virksomheden beskæftiger ca. 20 Mand. Som administrerende Direktør er antaget *P. Illum Nielsen*, der er født 1886 i Højerup paa Fyn.

Der har tidligere været Kalkbrænderier i Skanderborg. Saaledes opførte Agent *N. Christensen* i sin Tid en Kalkovn i det nuværende Sølystkvarter; men disse

Smaabrænderier har ikke rigtigt kunne trives. I 1916 oprettedes Akts. „*Skanderborg Kalkværk*“ paa Grundlag af en Opfindelse af Kalkbrænder *A. Skipper*, der nu er ansat ved Værket. Dette begyndte sin Virksomhed i Begyndelsen af 1917. Raamaterialet kommer for største Delen fra *Glatved Kalkbrud*, og den brændte Kalk afsættes over hele Jylland. Værket beskæftiger kun 5 Mand, idet en af Fordelene ved den nævnte Opfindelse

Akts. Skanderborg Kalkværk.

Julius Kristensen,
Hotelejer.

Peter Olsen,
Hotelejer.

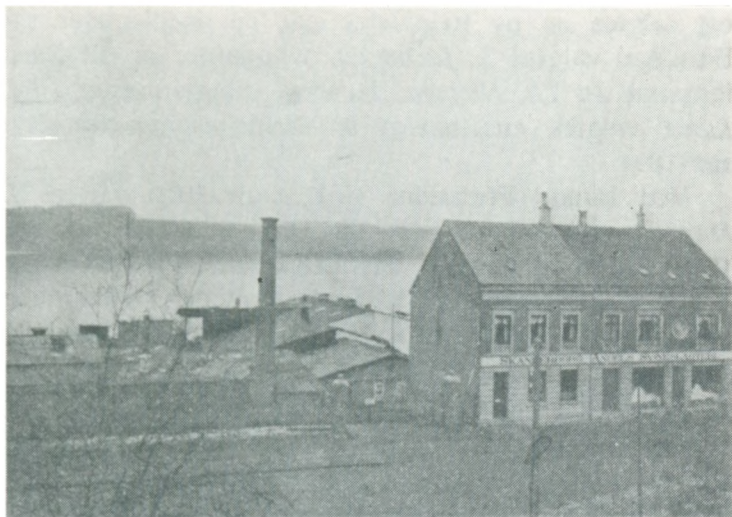

Carl Nielsen,
Hotelejer.

bestaar deri, at der spares en betydelig Del af den nødvendige Arbejdskraft. Der er allerede foretaget betydelige Udvidelser, saa Værket nu tager sig ret imponerende ud. Kontor og Indkørsel til Værket er Bane-gaardsvej 21. Aktieselskabets Bestyrelse bestaar af Grossererne *A. L. Beck* og *J. L. Beck*, Horsens, samt Murermester *Mar. Nielsen*, medens *F. Chr. Møller* er administrerende Direktør. Møller er født 1888 i Horsens og uddannet ved Handelsvæsenet i Nakskov.

Allerede i Foraaret 1889 begyndte man at arbejde paa faa oprettet et Andelssvineslagteri i Skanderborg. Men da der var et saadant i Gang i Horsens, hvortil en stor Del af Egnens Landmænd havde sluttet sig, knob det svært med at faa Sagen sat igennem. Her udfoldede Rekaktør *Jørgensen* et energisk og stort Arbejde for at overbevise Modstanderne om, at Slagteriet burde have Plads i Skanderborg, som var Egnens naturlige Centrum. Den 20. August 1890 begyndte Slagteriet sin Virksomhed. Der var tegnet 4000 Svin, men der var nok en Del Papirsvin iblandt, hvoraf Byen leverede en

ikke uvæsentlig Del. Indtil d. 30. Juli 1892 var der kun slagtet 8464 Svin. Slagteriet gik altsaa daarligt, og man besluttede derfor at sælge Svinene levende til Varde. Denne Tilstand varede fra 1. Aug. 1892 til 1. Jan. 1894, i hvilket Tidsrum der leveredes 4642 Svin i alt. I Efter-

Skanderborg Andels Svineslagteri.

aaret 1893 fremkom der fra et Interessentskab paa 12 Mand i Skanderborg (ved Købmand *Simon Sass*) et Tilbud om Køb af Slagteriet for 28,000 Kr. med det for Øje at genoptage Slagteriet Drift. Denne Meddelelse vakte Røre i Egnen. Paa en stærkt besøgt Generalforsamling d. 16. Novbr. vedtoges det at sætte Slagteriet i Gang igen paa Grundlag af, at der tegnedes 8000 Svin med fuld Leveringspligt i 7 Aar. 60 Mænd modtog Lister, som de lovede at faa udfyldte, saa at det nødvendige Antal

Svin kunde tegnes i Løbet af 5 Dage. De 8000 Svin var ikke tegnede ved Generalforsamlingens Begyndelse; men Mødet udsattes, og under en stærk Agitation fra alle Sider naaede man endelig 8048 Svin, hvorved Slagteriet kom ind i rolige og sikre Forhold. Ved en ny Generaltorsamling d. 5. Decbr. vedtoges de nye Love og valgtes en ny Bestyrelse paa 11 Medlemmer. Til Formand valgtes *L. Jacobsen*, Nygaarde, og til Næstformand *P. Th. Nielsen*, Haarby. Slagtermester *P. B. Lund* valgtes enstemmigt til Driftsbestyrer fra Nytaar 1894.

Ved Lunds Fratræden d. 1. Juli 1912 valgtes *E. Høeberg* til administrerende Direktør. Han er født 1879 og uddannet i Handelsfaget. Fra 1904—12 var han ansat som Slagteriets Bogholder. Høeberg har sin Part i, at Slagteriet er gaaet saa godt fremad i de senere Aar. Han er Medlem af Noteringsudvalget for „Jysk-fynsk Notering“ og tillige Medlem af det lokale Udvalg for Bedømmelse af Svineavlscentrene i 7. Distrikt. Hans Medborgere valgte ham som Medlem af Ligningskommissionen fra 1913—17.

Slagteriets Omsætning var 1914—15 paa 2,544,791 Kr. 87 Øre foruden Omsætningen i Butikken, der androg 140,053 Kr. 29 Øre. Andelshavernes Tal udgjorde da 1851. Disse Tal viser Slagteriets Fremgang. I 1917—18 blev der foretaget store Ombygninger og Udvidelser, saa at Slagteriet er blevet fuldt ud tidssvarende og tillige indrettet til Kreaturslagtning.

Efter Sagnet har Skanderborg i meget gamle Dage haft en Vandmølle, der laa ved „*Møllevadet*“ (i Nærheden af den nuværende Realskole). Senere maatte Borgerne sejle over Søen til *Skvæt* eller *Vester Mølle* med

deres Korn. I 1842 ansøgte *Peder Nielsen Pærk* af Stautrup om at faa Bevilling paa at drive Mølleri i Skanderborg. Og i 1844 androg Vinhandler *L. Bang* om Tilladelse til at bygge en Vindmølle paa *Sønderagre*. Men først 1851 blev en saadan opført af en Fuldmægtig, exam. juris *Jensen* paa Amtskontoret. Han blev senere dræbt

Skanderborg Mølle.

af Møllevingerne. Møllen har i den forløbne Tid tilhørt en Mængde forskellige Ejere. Den forrige Ejer var Møller *P. Sørensen*, der overtog Skanderborg Mølle 1877. Han var en Tid Medlem af Ligningskommissionen og blev senere Byraadsmedlem. Efter hans Død 1913 bestyrede hans Søn, *Carl Sørensen*, Møllen for Arvingerne, indtil han købte den, 1. Novbr. 1918 Til Møllen hører en Jordlod paa 6 Tdr. Land. Carl Sørensen er født 1868 og lærte Mølleri hos Faderen paa Skanderborg Mølle.

Denne er indrettet til at kunne fremstille alle Slags Møllerprodukter.

Paa den modsatte Side af Søen ligger den gamle Vester Mølle, der nu siden 1913 tilhører Møllejejer *K. Kristensen*, der er født i Gram 1863. Til Møllen, der nu kun anvendes til privat Brug, hører 130 Tdr. Land. *Kristensen* er tillige Næstformand i Landboforeningen.

Mejeriet „Nonnebjerg“.

I Aaret 1883 opførte et Konsortium fra Land og By Fællesmejeriet „*Nonnebjerg*“ ved Banegaarden. Nat-ten til d. 10. Jan. 1892 nedbrændte Mejeriet fuld-slændigt. Halv-nøgne reddede

Beboerne sig ud af Hovedbygningen i den kolde Vinternat.

De omliggende Mejerier modtog Mælkeleverancen, indtil „*Nonnebjerg*“ blev genopbygget. Mejeriet var i det foregaaende Efteraar afstaaet til cand. pharm. *Qvist*, som ved Siden af Mejeridriften vilde gøre „*Nonnebjerg*“ til en Forsøgsstation i Landbrugets Tjeneste. I 1896 solgte han dog Mejeriet, der blev gjort til et Andelsmejeri Den nuværende Formand er Proprietær *Kristensen*, Vester Mølle. Som Mejeribestyrer er antaget *Carl Pedersen*, der er født 1892 i Spørring og har faaet Ud-dannelse som Mejerist paa *Ladelunds Mejeriskole* og paa forskellige Mejerier. Mejeriet har nu ca. 100 Andels-havere og producerer ca. 70,000 kg Smør og 10,000 kg

Ost årlig. Desuden har det en betydelig Mælkehandel ved Vogne og Udsalg i Byen.

I Aaret 1913 oprettede Fællesforeningen for „Danske Landboforeninger“ en Afdeling for *Frøenseri og Frøforsyning* ved Stationen i Skanderborg, der er blevet en betydelig Virksomhed. Renseriets Maskiner drives ved Elektricitet, og det beskæftiger i Saisonen ca. 40

Danske Landboforeningers Frøforsyning.

Mand. Der blev i Arbejdsløn for 1917 udbetalt ca. 7000 Kr. Renseriets behandler Frøavlens fra ca. 800 ha Land. Detailsalget foregaar gennem Landboforeninger og Brugsforeninger. I 1917 blev der desuden behandlet 25,000 Tdr. Korn for Staten paa Korntørreriet. Som administrerende Direktør for Virksomheden er antaget *L. P. Hansen*, der er født 1890 i *Himmerland* ved Roskilde og uddannet paa Landbohøjskolen. Han har været Direktør siden 1916.

3. Haandværket. Det er yderst vanskeligt i vore

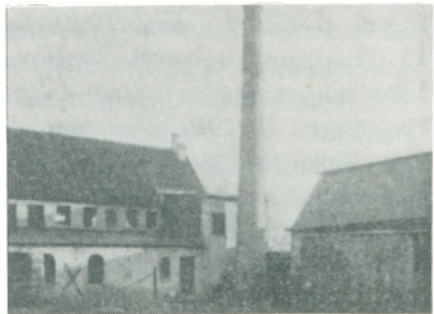

Garver Hansens Ejendom.

Dage at drage Skel mellem Haandværk og Fabriksvirksomhed. Der er opfundet et Utaal af Maskiner til Anvendelse i saa godt som alle Fag. Og den elektriske Strøm gør det muligt, at disse prak-

tiske Maskiner kan opstilles i ethvert Værksted. Derved bliver selv de mindste Værksteder i Stand til at konkurrere med de store Fabrikker. Det gælder blot for Haandværkeren om at lære at begrænse sig, finde sin Specialitet.

Garveriet. Det er allerede omtalt, at Skomager *R. Hansen* i sin Ejendom paa Lillegade indrettede Garveri og Barkmølle i Aaret 1844. Da Sønnen, *C. Hansen*, overtog Forretningen i 1872, begrænsede han Virksomheden til Garveriet. Han indrettede et stort og godt Garveri paa Adelgade 76. Senere er det blevet udvidet med de Forbedringer, som Tiden førte med sig. Der blev f. Eks. indlagt Dampkraft. *C. Hansen* er født 1844 i Skanderborg. Han lærte Garveriet i Horsens. Han hø-

Garver Hansens Fabrik.

rer til de gode, gamle, solide Mestre, der altid har været en Pryd for Haandværkerstanden. I 20 Aar (fra 1880—1900) var han Bestyrelsesmedlem og Kasserer for Haandværkerforeningen, som han endnu omfatter med usvækket Interesse og Velvillie. Ligeledes var han en Tid Medlem af Ligningskommissionen.

I Aaret 1906 overdrog C. Hansen Garveriet til en af sine Sønner, *Frands Hansen*. Denne fortsætter Forretningen i det gode,

gamle Spor. Han er født 1880 i Skanderborg og blev uddannet i Garverfaget dels i Vejle og dels i Skanderborg, hvor han i mange Aar var Faderens Medhjælper. Garveriet beskæftiger til Stadighed 7 Mand.

Dets Specialitet er

Garvning af Overlæder. Frands Hansen har ogsaa været Medlem af Haandværkerforeningens Bestyrelse. Han er nu Medlem af Bankraadet og i Bestyrelsen for den konservative Vælgerforening.

Byen har foruden Ølbryggeriet „*Freja*“ endnu et Bryggeri, „*Dania*“, paa Kirkevej. Det ejes og drives af Ølbrygger *Chr. Petersen*.

Firmaet *E. Rasmussen & B. Sørensen*, etableret 1915 paa Adelgade 112, er aut. som elektrisk Lysinstallatør i Byen og dens Opland. I 1916 udtraadte E. Rasmussen af Firmaet, og *B. Sørensen* er nu eneste Indehaver. Han er født 1888 i Aarhus og uddannet som Elektriker samme

E. Rasmussen & B. Sørensens Forretning.

Sted. Han er tillige ansat som Kommunens Kabelmester og skal som saadan føre Tilsyn med Byens elektriske Ledningsnet. I Udstillingslokalet forhandles alle Slags elektriske Artikler til Lys og Installation.

L. R. Buchs Ejendom og Forretning.

L. R. Buch er ogsaa aut. elektrisk Installatør. Han er født 1885 paa Fyn og har faaet sin Uddannelse som Elektriker hos Professor la Cour paa Forsøgsmøllen i Askov. Han begyndte sin Installatørvirksomhed i Skanderborg 1914 paa Egholmsvej. 1915 købte han Ejendommen paa Adelgade 124, hvor han derpaa indrettede Salgslokale. Foruden den elektriske Afdeling omfatter Forretningen

ogsaa en Afdeling for Støbegods fra Lange & Co., Svendborg.

Blandt Byens mange *Snedkerforretninger* skal her nævnes de to ældste.

Snedkermester *V. Regner*, Adelgade 99, er født 1841 i Skanderborg. Han lærte Faget hos sin Plejefader, *Snedker Sørensen* paa Lillegade samt forskellige Steder i

Landet. Han etablerede i 1866 en lille Snedkerforretning paa Lillegade. Den blev drevet paa gammeldags Maner, idet der kun arbejdedes efter Bestilling. Han byggede 1880 Ejendommen paa Adelgade med Plads til et stort Møbelmagasin. Forretningen omfatter baade Bygnings- og Møbelsnedkeri, men har dog efterhaanden mere og mere koncentreret sig om Møbelfaget. Regner har i Tidens Løb beklædt en lang Række Tillidsposter. En kort Tid var han Medlem af Ligningskommissionen, fra 1882 til 1906 var han Medlem af Byraadet. Fra Begyndelsen af 90erne har han været i Bestyrelsen for „Sparekassen for Skanderborg og Omegn“, fra 1898 har han været Forligsmægler. I 24 Aar var han Formand for „Industri- og Haandværkerforeningen“. Endvidere har han i mange Aar været Vurderingsmand baade for Kreditforeningen og Købstædernes alm. Brandforsikring. Ved politiske og kommunale Valg har Regner ofte udfoldet en ihærdig Agitation som radikal Venstremand.

Snedkermester V. Regners Ejendom og Forretning.

Snedkermester *Carl Christensen*. Adelgade 111, er født 1857 i Skanderborg og udlært som Snedker hos Regner; derefter arbejdede han paa forskellige Værksteder i Udlandet i 7 Aar og i Aarhus i 3 Aar. Han etablerede sig 1887 i Skanderborg og flyttede Virksomheden til sin nuværende Ejendom i 1903. Forretningen omfatter kun Møbelsnedkeri. Christensen er Medlem af Bygningskommissionen, Bestyrelsesmedlem i og Kasserer for

Snedkermester Carl Christensens Ejendom
og Forretning.

Grundejerforeningen
samt Form.
for Svendenes Sygekasse.

Der er i
alt 9 Snedkerforretninger
i Skanderborg.

Byens ældste *Urmagerforretning*

ejes af *J. Reppien*, der er født 1847 i Sønderjylland. Han lærte Urmagerprofessionen i Ribe og etablerede sig i Skanderborg 1871. I Aaret 1877 opførte han Ejendommen paa Adelgade 100, hvor han siden har drevet Forretningen — dels som Urmager og dels som Guldsmed. Reppien har været Formand for „Industri og Haandværkerforeningen“ siden 1912 og Medlem af Bestyrelsen siden 1876. — I 1913 blev hans Søn, *Otto Reppien*, Medindehaver af Forretningen. O. Reppien er født 1885 i Skanderborg og lærte som Guldsmed hos R. Jensen i Horsens. Han arbejdede derefter i mange Aar i Faderens Forretning. Her findes et righoldigt Udvalg baade af alle Slags Ure

J. Reppiens Ejendom og Forretning.

og af Guld- og Sølvvarer, saa Forretningen kan konkurrere med de bedst sorterede i de store Nabobyer. Otto Reppien er Medlem af Bestyrelsen for „Skanderborg Haandværkerforening“.

Byen har endnu 2 Urmagerforretninger — Adelgade 75 og 87.

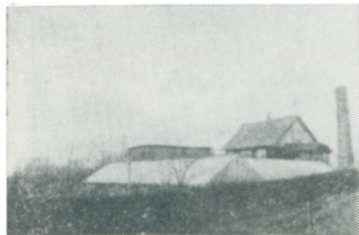

E. Frederiksens Handelsgartneri.

En anden velassorteret Guldsmedforretning drives af *N. M. Eriksen*, Adelgade 70. Eriksen er født 1882 i Odense og udlært som Guldsmed hos R. Jensen i Horsens. Han etablerede sig 1907 i Skanderborg. Forretningen omfatter alt, hvad der henhører under Guldsmedfaget og har et godt Udvalg af Guld-, Sølv-, Plet- og Nikkelvarer.

Byens ældste *Gartneri* ejes af Handelsgartner *E. Frederiksen* og ligger paa Søgade 1. Frederiksen er født i 1863 og lærte Gartneriet hos Faderen, *P. Frederiksen*,

som grundlagde Forretningen 1855. Efter udstaaet Læretid arbejdede E. Frederiksen i flere Aar paa store Gartnerier i Tyskland og Frankrig. I 1892 blev han Bestyrer for Faderen og overtog selv Forretningen i 1904. Han har i mange Aar været Medlem af Industri- og Haandværkerforeningens Bestyrelse. Siden 1907 har han været Medlem af Bestyrelsen for Haandværkerforeningen, hvis store, smukt beliggende Have byder ham en

Joseph Jensens Handelsgartneri.

meget taknemmelig Opgave. Siden 1909 har han været Medlem af Byraadet og udfører her et omfattende Arbejde i Sølundsudvalget og i Fattig- og Dyrtidsudvalget. Efter at E. Frederiksen har overtaget Gartneriet, er dette blevet betydelig udvidet.

Der findes nu 7 store, velindrettede Drivhuse og 700 Kv.-Al. Mistbænkflade. Paa en Del lejede Arealer, ca. $3\frac{1}{2}$ Td. Land, dyrkes, Grøntsager og Frilandsblomster. Hele Produktionen baade af Blomster og Køkkenurter afsættes i Byen og nærmeste Omegn. Gartneriet tiltrækker selv alle sine Planter.

Joseph Jensens Handelsgartneri ligger paa Vestergade. Jensen er født 1863 paa Salling og lærte Gartneriet dels i København, dels i Holstebro og dels paa Herregaarde. I 1889 lejede han af Byen „Sølund“s Have og købte 1895 det Areal, $5\frac{1}{2}$ Td. Land, hvor Gartneriet nu ligger. Her opførte han Beboelse og Butik og anlagde 4 Drivhuse og en Mistbænkflade paa 300 Kv.-Al. Der drives blandet Handelsgartneri og lidt

Eksport. Just som disse Linier nedskrives gaar det som en Løbeild gennem Byen, at Gartner Jensen er død. Han var saa uheldig at snuble ned ad en Stentrappe i Gaarden og paadrog sig i Faldet en saadan Kvæstelse af Baghovedet, at han faa Timer efter afgik ved Døden. Den flittige og paapassende Mand havde ved sin retskafne og rettænkende Færd vundet sig mange Venner her i Byen, der har modtaget det triste Budskab med Vemod.

Skomagerhaandværket hører til de faa Fag, der heri Byen havde oprettet Laug. Skomagerlauget oprettedes 1750, og skønt Laugsvæsenet ophævedes ved Lov af 29. Decbr. 1857, vedblev Skomagerne dog at holde Laugsmøder lige til „Paa-

Skomagerm. Bruuns Ejend. og Forr

ske Kvartal 1872“. Den nuværende Skomagerforening er en ligefrem Fortsættelse af Lauget. Maskinerne har ogsaa bragt Omvæltning i dette Haandværk, saa at Værksteder, der før beskæftigede 7—10 Mand nu nøjes med en Svend og en Dreng.

Byens ældste Skomagerforretning ejes af *R. Bruun*, Adelgade 72. Forretningen er grundlagt af Faderen, *Jens Bruun*, der var en af Laugets sidste Oldermænd. Den 1. Decbr. 1883 overdrog han Forretningen til sin Søn. *R. Bruun* er født i 1856 og lærte Haandværket hos Faderen (1870—75). I nogle Aar arbejdede han saa som Svend forskellige Steder, ogsaa i Udlandet, og blev efter sin Hjemkomst Mestersvend paa Faderens Værksted i 1883. Han udvidede Forretningen til ogsaa

Skomager F. C. Schwartz's
Ejendom og Forretning.

at omfatte Butikshandel med færdigsyet Fodtøj. Han har været Formand for Skomagerforeningen siden 1888, var en Tid Medlem af Ligningskommissionen og i mange Aar Medlem af Haandværkerforeningens Bestyrelse.

Skomagermester *F. C.*

Schwartz er den ældste af de Mestre, som endnu selv driver Forretning. Han er født 1841 i Skanderborg, hvor han ogsaa lærte Haandværket og gjorde Svendestykke 1861. Han etablerede sig her 1866 og købte sin nuværende Ejendom, Adelgade 63, i 1898. Han var tidligere i 12 Aar medlem af Ligningskommissionen, i ca. 30 Aar var han Kasserer for Haandværkerforeningens Alderdomsbolig.

David Petersen er født 1846 i Skanderborg. Hans Fader var en af de sidste Konsumtionsbetjente her. Han gjorde Svendestykke 1864. Forretningen er grundlagt 1874 — og han har siden bygget Ejendommen paa Adelgade 21.

Peter Sørensen er født 1858 i Skanderborg, hvor han ogsaa lærte Skomagerhaandværket. Han etablerede sig 1883 i sin nuværende Ejendom, Adelgade 81, som han havde købt 1882. Han har i 16 Aar været

Skomagermester P. Sørensens
Ejendom og Forretning.

Kasserer for „Teknisk Skole“, ligeledes var han i 12 Aar kommunal Revisor.

Byen har i alt 13 Skomagerforretninger eller Skotøjs-handlere.

En af Byens allerældste Forretninger er *M. Sørensens* Bageri, Adelgade 52. Den ejedes af Bager *Th. Bræstrup*, der tillige var en dygtig og driftig Landmand. Hos ham arbejdede *P.*

Sørensen, der købte Forretningen 1857 og overtog hele Ejendommen i 1863 (afbildet Side 70). I Aaret 1884 overdrog han Forretningen og Ejendommen til sin Søn *M. Sørensen*, som er født 1859 i Skanderborg og lærte Bagerhaandværket

Bagermester Johs. Kellers Ejendom og Forr.

hos Faderen. Han arbejdede derpaa forskellige Steder i Landet. Han er Formand for Skanderborg Bagerforening. I Aaret 1900 blev den gamle Forbygning, hvori Bageriet laa, nedrevet, og Sørensen opførte i Stedet en toetages Forbygning og et tidssvarende Bageri i Gaarden samt det nuværende Posthus. Den gamle, smukke Bindingsværksbygning i Gaarden blev heldigvis bevaret. Til Ejendommen hører endnu 4 Tdr. Land, den sidste Rest af det store Landeri, som i sin Tid hørte til Gaarden.

En anden gammel Bagerforretning, Adelgade Nr. 59, ejes af *Johs. Keller*, der er født 1864 i Esbjerg, hvor han ogsaa lærte Bagerhaandværket. Han etablerede sig i Esbjerg 1889 og havde samtidig et Konditori paa Nordstrand. I 1903 købte han det gamle Bageri her. Dette blev straks ombygget, saa det blev mere tidssvarende.

Bagermester L. Guldmanns Ejendom og Forretning.

Derimod staar det gamle Forhus med Beboelseslejlighed og Butik endnu. Ved Anlæggelse af Aarhus—Horsens Landevejen kom Bygningen til at ligge under Gadens Niveau, ligesom flere andre paa samme Side. Bageriet beskæftiger 2—3 Mand og fremstiller alt Slags Brød. Keller er Kasserer i Bagermestrenes Forening.

En Bagerforretning af nyere Dato tilhører *L. Guldmann*. Han er født 1871 og lærte sit Fag i Aarhus. 1900 etablerede han sig i Vamdrup, men flyttede 1905

til Skanderborg, hvor han oprettede sit nuværende Bageri paa Adelgade 127. Han købte Ejendommen 1912 og beskæftiger normalt 4 Personer. Han er Medlem af Bestyrelsen i Bagerforeningen.

Foruden de her nævnte er der 7 andre Bagerforretninger i Byen.

Blandt Byens 9 Slagtermestre er *Carl Wohlert* paa Adelgade 31 den ældste.

Frands Mathisens Slagterforretning, Adelgade 93, ejes af Enkefru *Cathrine Mathisen*. Hendes i April 1917 afdøde Mand har drevet Forretningen, der er grundlagt ca. 1859 af dennes Fader, op til et betydeligt Omfang. Den bestyres nu af Sønnen, *Carl Mathisen*, der er født 1888 i Skanderborg.

Slagtermester F. Mathisens Forretning.

Den gamle Ejendom paa Adelgade 49 ejes nu af Enkefru Nielsen, hvis afdøde Mand, Slagtermester *A. R. Nielsen*, her grundlagde en Slagterforretning, da han i 1866 kom hjem fra Krigstjenesten. Til Ejendommen hører den ny Tilbygning, hvor Kødudsalvet findes. Sønnen, *Carl Nielsen*, overtog Forretningen 1905 og beskæftiger til Stadighed 1 Svend. C. Nielsen er født 1872 og

Slagtermester C. Nielsens Forretning.

udlært som Slagter hos Faderen, for hvem han derefter i mange Aar var en udmærket Støtte som Mestersvend.

Slagtermester *Jens Knudsen* er født 1871 i Skanderborg og lærte Slagterhaandværket her og i Silkeborg. Han paa-begyndte selv Forretning i Skanderborg 1895 og købte sin nuværende Ejendom, Adelgade 97, i 1902. I tidligere Tid drev han en betydelig Kreatureksport til Tyskland. Foruden Slagterforretningen driver han ogsaa Pølsefabrikation. Knudsen er Formand for Slagtermesterforeningen i Skanderborg.

Blandt de 5 Barberer og Frisører kan nævnes *J. Madsen*, Adelgade 79, og *R. Lindhardt*, Banegaardsvej 20. Lindhardt er født 1886 i Silkeborg, hvor han ogsaa blev uddannet i Barber- og Frisørfaget. Han etablerede sig her 1910 og beskæftiger 2 Mand i sin Forretning.

Største Delen af Billederne i denne Bog hidrører fra

Fotograf *P. Jensen & Søns* fotografiske Atelier.

P. Jensen er født 1857 og udlært i Randers. 1883 begyndte han sin Virksomhed i Skanderborg. Han er en overordentlig dygtig Fotograf og stærkt interesseret for de Fremskridt, der gøres

Slagterm. Knudsens Ejend. og Forr.

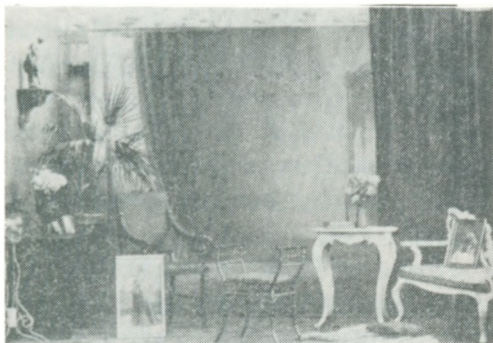
paa Fagets Omraade, og har derfor altid kunnet præstere det nyeste. Han har selv opført Ejendommen paa Adelgade 70. For et Par Aar siden optog han sin Søn, *J. Jensen*, som Medindehaver. Denne er født 1892 og lærte Faget dels hos Faderen og dels i Norge.

Barber R. Lindhardt's Ejendom og Forretning.

Blandt Byens 7 Muremestre har *J. Christiansen*, Adelgade 118, haft den betydeligste Virksomhed, idet han har været Bygmester for de fleste af de større Ejendomme, som er opført her i de sidste 25 Aar. Han er født 1862 i Dallerup og lærte Haandværket hos Muremester A. Pedersen i Laasby. Teoretisk Uddannelse har han

faaet paa Ask Højskole og paa Odder tekniske Skole. Christiansen begyndte som Mester i Hads Herred 1889. I 1892 byggede han Brædstrup Sygehus og 1893 Kristianshede

Fotograf P. Jensen & Søns Atelier.

Kirke. Samme Aar flyttede han til Skanderborg, hvor han siden har haft sin Virksomhed.

Hans Kollega, Muremester *P. G. Petersen*, er født i Dallerup Sogn 1864 og har været ved Faget siden 1884. Han kom til Skanderborg 1890 og blev Muremester 1905. Petersen har siddet i Ligningskommissionen og Byraadet.

Skanderborg Amts Bogtrykkeri.

En anden af Skanderborgs dygtige Bygningshaandværkere er Tømrermester *Jørgen Thomsen*, Adelgade 134, der sammen med fornævnte har deltaget i Opførelsen af en Mængde Bygninger her i Byen. Han er født 1864 i Ringholm, stod i Tømrerlære fra 1879—84 og etablerede sig 1891. Skønt han er en stilfærdig Natur og nærer en vis Sky for at „træde op“, har hans Medborgere dog paa Grund af hans store Ind-

sigt og Dygtighed Tid efter anden bæret ham med forskellige Tillidsposter. Gennem en lang Aarrække var han i Bestyrelsen for „Teknisk Skole“, ligesom han en Tid var Medlem af Haandværkerforeningens Bestyrelse. Siden 1913 har han været Medlem af Ligningskommissionen.

Foruden Dagbladenes Trykkerier findes Skanderborg Amts Bogtrykkeri, der ejes af samme Aktieselskab, som ejer Skanderborg Amts Avis. Trykkeriet har siden 1916 været ledet af Bogtrykker *Holger E. Brix*, der er født

1890 i Herning, hvor han har faaet sin Uddannelse. Trykkeriet leverer al Slags Arbejde, endog af ret store Dimensioner.

4. *Handel.* Der er gaaet Handel i næsten alle Erhverv, Snedkeren og Skomageren nøjes ikke med sit Værksted, men indretter Magasiner og Udsalg for færdige Produkter, dels af egne Frembringelser, dels hidrørende fra Fabrikkeres Massefrembringelser.

Ofte kan det være vanskeligt at afgøre, om det er Haandværket eller Handelen, der giver Indhaveren den største Indtægt.

Skotøjshandelen er en saadan Forretning, hvor Handel og Haandværk griber ind i hinanden. Skotøjshandlerne faar i Reglen alle sine

Varer fra Fabrikkerne, men har dog ofte ogsaa et lille Reparationsværksted. Skotøjsudsalgene i „Edelhus“, Adelgade 109, ejes af *Jens Jensen*, som er født 1867 i Dover Sogn. Han etablerede 1910 sin nuværende Forretning, som han har drevet op til et ret betydeligt Omfang.

Herreekviperingsforretninger er ligeledes ofte en Forbindelse af Handel og Haandværk. Dette er f. Eks. Til-

J. Jensens Ejendom og Forretning.

fældet med Købmand *Jens Overgaards* Forretning, Adelgade 86. Overgaard er født 1867 i Mjesing og har faaet Uddannelse ved Handelen dels i Skanderborg og dels i Aarhus. 1893 etablerede han sig under beskedne Forhold i Skanderborg. Forretningen var vist da nærmest

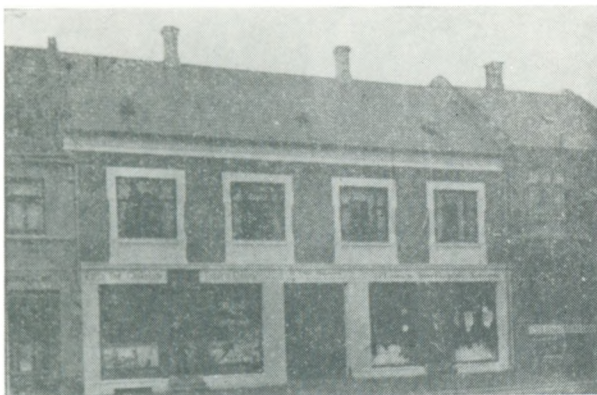

Købmand Jens Overgaards Ejendom og Forretning.

en Filial af et Aarhusfirma. Allerede 1894 købte han sin nuværende Ejendom, hvortil han flyttede Forretningen 1896. Den er nu drevet op til et betydeligt Omfang, idet den omfatter alt til Herreekvipering henhørende og desuden Byens største og fineste Skrædderi.

Overgaard har tidligere været Medlem af Byraad og Ligningskommission (1906—1909). Han var Medstifter af Afholdsselskabet „Det blaa Baaend“, hvis Formand han siden har været, Medlem af Bestyrelsen for Turist-

foreningen og af Bestyrelsen for „Arbejde adler“. Siden Andelsbankens Oprettelse har han været Tilsynsførende ved denne. Desuden er han i Bestyrelsen for Foreningen af Herreekviperingshandlere i Danmark. Foruden alt dette har Overgaard ogsaa faaet Tid til at beskæftige sig med omfattende Byggevirksomhed. Han har været medvirkende ved Opførelsen af flere Ejendomme

J. P. Laursens Ejendom og Forretning.

i Byen. I 1902 begyndte han sammen med *Bertel Persen* Anlæggelsen af Østergade, som nu er helt bebygget. I 1908 byggede de den første Ejendom i det nu omtrent tilbyggede „Sølystkvarter“, der har en saa henrivende Beliggenhed ved Nordenden af Skanderborg Sø.

Herreekviperingshandler *J. P. Laursen* er født 1863 i Dover Sogn. Han etablerede sig i Skanderborg 1895 i den Ejendom, Adelgade 77, som han efter 23 Aars Lejemaal nu har købt (1918). Ved sit rolige og stilfærdige Væsen har han skaffet sig en stor og trofast Kundekreds. Forretningen omfatter kun Herreekvipering. I

samme Ejendom er der en Kaffe-forretning og en Smedie, som begge er udlejet.

„Jens Kjeldsen“ er naturligvis ogsaa i Skanderborg

Jens Kjeldsens Forretning.

— Adelgade 90, med alt til Herreekviperingen henhørende. Forretningen ledes af Ekviperingshandler *Viggo Friis*, der er født 1894 i Naur og uddannet ved Handelsfaget i Aarhus. Han startede Jens Kjeldsens Udsalg (Skanderborg Afdelingen) 1917 og har allerede vundet sig en stor Kundekreds.

Manufakturhandlerne

strejfer ogsaa ind paa Herreekviperings Omraade, uagtet deres store og pragtfuldt udsmykkede Butiksvinduer mest er beregnet paa at friste Damerne. Og de Skanderborg Manufakturhandlere giver ikke tabt for Konkurrenterne i Nabobyerne. De

kan maale sig med dem baade med Hensyn til Udvalgets Størrelse og Prisbillighed. Vi forvisser os derom ved at aflægge et lille Besøg i Forretningerne.

„*Manufakturhuset*“, Adelgade 29, er en gammel Forretning. Den fra „Slavekrigen“ kendte Købmand *Gottlieb* boede her, og der har uafbrudt været en godt besøgt

Fr. Møllers Forretning.

Manufakturhandel siden den Tid. Dens nuværende Indehaver, *Fr. Møller*, er født 1880 i Vinkel ved Viborg og lærte Handelen i Crome & Goldschmidts Forretning i Nyborg. Han overtog Forretningen i „Manufakturhuset“ 1906. Han er en dygtig og elskværdig Købmand. Og skønt han bor i den saakaldte „døde Bydel“, ulejliges Kunderne sig gerne derned for at gøre Forretning med Møller. Et godt Bevis paa, at det ikke er Pladsen, men Manden, der skaber Forretningen. Møller er Medlem af

Haandværkerforeningens Bestyrelse og Medlem af Huslejenævnet.

Købmand *Sophus Sørensen* er født 1871 paa Bangsbostrand ved Frederikshavn og lærte Manufakturhandelen hos *A. C. Hyldahl* i Sæby. Han var i flere Aar Førstekommis i Forretningen paa Adelgade 64, som han

Sophus Sørensen Forretningen.

overtog 1898. Her har ogsaa i mange Aar været Manufakturforretning — oprindelig etableret af Handelsforeningens Stifter, *Emil Skovgaard*. Sophus Sørensen har drevet Forretningen op til et Omfang, som den aldrig før har haft. Forretningen omfatter baade Manufakturvarer og Herreekvipering. En søgt Systue under Direktrice, Frk. *Block*, sorterer under Forretningen, der i alt beskæftiger 13 Personer.

***Newton Skovgaard* er født 1861 paa „Kjærsgaard“ ved Silkeborg og har paa forskellige Steder faaet sin**

Uddannelse ved Manufakturhandel. 1885 etablerede han sig i Skanderborg, opførte Ejendommen Adelgade 73 i Aaret 1897. Forretningen omfatter al Slags Manufaktur og har Udsalg fra *Vett & Wessels Magasin*. Skovgaard er en dygtig Forretningsmand, der f. Eks. har oprettet Filialer i Hovedgaard og i Laasby. Sammen med afdøde Direktør *P. B. Lund* indkøbte han en stor Del af Byens Markjorder, hvorpaa „Villakvarteret“ efterhaanden blev opført. Skovgaard er Meddirektør i Banken, Formand i Turistforeningen og Næstformand i Handelsforeningen.

Newton Skovgaards Ejendom og Forr.

Købmand *Peder Christensen* er født 1885 i Vinding og lærte Handelen i Holstebro. 1911 overtog han Ledelsen af *Frelund & Vittrup*s Udsalg i Skanderborg. Forretningen er oprindelig grundlagt 1885, men blev overtaget af det nævnte Firma 1907. Forretningen fører alle Slags Manufakturvarer med Damekonfektion og Sengeudstyr som Specialitet.

Købmand *A. Svendsen* er født 1866 i Vrold og lærte Manufakturhandelen hos Købmand *V. Wittrup* i Skan-

Købmand Peder Christensens Forretning.

derborg.
Han paabe-
gyndte selv
en Forret-
ning 1892 og
flyttede til
sin nuværen-
de Ejendom
1906, Adel-
gade 96.
Forretnin-
gen omfatter
alt under
„Flensborg-
lager“ hen-

hørende. Svendsen er Bogholder i Landbosparkassen.

Købmand *Søren Pedersen* er født 1866 og lærte Ma-
nufakturhandelen hos Frølund & Wittrup i Horsens. 1895
etablerede han sig i „Manufakturhuset“, senere købte

Købmand A. Svendsens Ejendom og Forretning.

han sin nuværende Ejendom, Adelgade 91.

I Febr. 1919 afstod han Forretningen til *V. Sieburg*.

Købmand *Th. Kokborg* er født 1857 i Them og var oprindelig Farver, flyttede 1886 til Skanderborg.

Efterhaanden slog han sig helt paa Manufakturhandelen og købte 1907 sin nuværende Ejendom paa Adelgade 120. I 1913 fik han Udsalg fra *Crome & Goldschmidts Fabrikker*. Kokborg er livlig interesseret baade i kommunale og politiske Spørgsmaal. Han er Formand for Hjælpekassens Bestyrelse, Næstformand i Haandværkerforenin-

Købmand Søren Pedersens Ejendom og Forr.

Købmand Th. Kokborgs Ejendom og Forretningen.

Købmand O. Bruun & Co.s Ejendom og Forr.

gen, Formand for Grundejerforeningen og Kredsformand for Dyrebeskyttelsesforeningen.

Af Virksomheder henhørende under *Urtekram-, Kolonial-, Material-*

Delikatesse-, Korn- og Foderstofforretninger er der 23 her i Byen. Vi nævner:

Oscar Bruun & Co. Forretningen er grundlagt 1856 af *Chr. Salling*, hvis Enke 1884 udlejede den til *Oscar Bruun*. Denne er født 1858 i Aarhus og oplærtes i Købmandshandelen i Horsens hos *M. A. Larsen & Co.* Det gik hurtigt fremad for den flittige og paapassende Købmand. Faa Aar efter kunde Bruun købe Ejendommen, Adelgade 85, og nu fulgte den ene Udvidelse, Nyerhvervelse (Møllegade Nr. 1 og 3), Om- og Nybygning efter den anden. Efter at Forretningen er udvidet til at omfatte baade Engros- og Detailhandel, er den blevet en de af største i sin Slags i

Købmand Peder Hansens Forretning.

Jylland. Den omfatter Kolonial-, Korn- og Foderstofhandel. Oscar Bruun er Forretningsmand til Fingerspidserne. Det er sikkert en Begivenhed, om en Kunde forgæves maa søge ham i Forretningen. Han beskæftiger 15 Personer. Han er agtet og afholdt af sine Medborgere, men afslaar stadig at modtage Tillidshverv, fordi Forretningen helt lægger Beslag paa hans Tid.

Købmand Marius Møllers Ejendom og Forretning.

Han er dog Formand for Handelsforeningen, har i mange Aar været Kirkeværge for Slotskirken og er Medlem af Menighedsraadet.

Købmand *Peder Hansen* er født 1873 og oplært ved Handelen. Han blev 1895 Bestyrer af Forretningen Adelgade 87, som han derpaa selv overtog 1897. Forretningen er oprindelig grundlagt 1858, og Ejendommen tilhører nu A/S „Forsamlingsbygningen“. Han er Medlem af Handelsforeningens og Haandværkerforeningens Bestyrelser. Med Omsigt og Dygtighed skabte han sig en

Købmand Peter Hermansens Ejendom og Forretning.

stor Forretning. Han afstod 1917 Kolonialforretningen til sin Medhjælper, *Juul Pedersen*, og beholdt saa selv den saakaldte Grovvarerforretning, der omfatter Handel med Korn, Foderstoffer, Kul, Markfrø, Kunstgødning og Støbegods. Hans til sine

Tider vældige Varelagere opbevares i Forsamlingsbygningens Pakhuse og i hans Ejendom paa Adelgade 29, hvor der ogsaa er et meget stort Pakhus.

Købmand *Juul Pedersen* er født 1889 i Ringkøbing og lærte Handelen i Aarup.

Købmand *Marius Møller* er født 1872 i Dallerup og

Materialist Carl M. Niensens Forretning.

uddannet ved Handelen i Randers og Horsens. Han etablerede sig her 1. April 1901, idet han overtog en meget gammel Forretning efter kgl. Agent *Poulsen*. Efter 5 Aars Forløb købte han sin nuværende Ejendom, Banegaardsvej 22, med tilhørende Maltgøreris Forret-

R. M. Nielsens Forretning (Valdemar Møllers Eftfl.)

ningen omfatter alle Slags Urtekram- og Materialvarer samt Kul, Koks og Malt. Marius Møller er Formand for Detailhandlerforeningen og Medlem af Direktionen for Banken.

Købmand *Peter Hermansen* er født 1879 i Vejle, hvor han ogsaa lærte Handelen. Han overtog 1908 den af Købmand *N. E. Madsen* i Begyndelsen af 80'erne startede Forretning paa Banegaardsvej 27. Forretningen omfatter Kolonial- og Urtekramvarer samt Brændsel. *Hermansen* er Revisor i Detailhandlerforeningen.

Materialist *Carl M. Nielsen* er født 1877 i Brønderslev, hvor han ogsaa lærte sit Fag. Han etablerede sig 1902 i Aabybro og derefter 1913 i Skanderborg, Adelgade 47. Forretningen er en ældre Material-, Urtekram- og Delikatesshandel.

Købmand J. P. Møllers Forretning.

Købmand *Rasmus M. Nielsen* er født 1865 i Fjellerup og lærte Købmandshandelen i Hobro. Han var en Tid Købmand i Børkop, men købte 1916 da afdøde *Valdem. Møllers* Forretning, Adelgade 68. Det er en meget gammel Købmandsgaard, som har haft stor Handel med Kolonialvarer, Korn, Foderstoffer, Kul, Jern o. s. v. Nielsen driver Forretningen i samme Spor.

Købmand *Th. J. Thomsen*, Adelgade 2, er født 1861 i Hørning Sogn. Han overtog 1909 den af afdøde Køb-

mand *Flack* 1856 oprettede Købmandsforretning ved Dagmarbroen. Den har en rigtig god, gammel fast Landhandel med Kolonialvarer, Korn og Foderstoffer.

Købmand *J. P. Møller* er født 1885 i Randers og lærte Handelen i Esbjerg. I 1918 købte han Forretningen, Adelgade 121, at *Josias Andersen*, der havde dre-

Købmand Chr. Jensens Købmandsgaard (N. Gyllings Eftfl.)

vet den i 12 Aar. Den omfatter Kolonial- og Urtekramvarer samt Korn og Foderstoffer.

Købmand *Chr. Jensen* er født 1884 i Voldby og oplært ved Handelen i Hinnerup, etablerede sig 1907 i Sleth pr. Tranbjerg, senere i Fajstrup. 1918 købte han *N. Gyldings* Forretning, Adelgade 41, der er meget gammel. I 30rne boede her en af Byens største Købmænd, *Hans Jespersen*. I mange Aar drev Købmand *J. Olsen* her en stor og indbringende Landhandel. Jensen beholdt selv Grovvareforretningen — Korn, Foder-

stoffer, Kul, Cement o. s. v., medens han udlejede Kolonialforretningen til:

Købmand *E. Westergaard*, der er født 1886 i Silkeborg og uddannet ved Handelen i Hammel. Den 7. Oktober 1918 tiltraadte han Lejemaalet af den gamle Købmandsforretning.

Købmand E. Westergaards Forretning.

Købmand *Jens Jensen* er født 1893 i Aarhus og lærte Handelen dels i Aarhus og dels i Løgten. I 1917 overtog han ligeledes en af Byens ældste Kolonialforretninger (Agent *Poulsen*), Adelgade 33. Urtekramhandelen har Jensen nu udvidet med en Material- og Delikatessehandel, saa Forretningen nu benævnes Torve-Materialhandelen.

Købmand *Chr. Hallager* er født 1880 i Skanderborg. 1907 etablerede han en Kolonialforretning paa Borgergade Nr. 1. I 1918 købte han Ejendommen. Hallager er i Bestyrelsen for Borgerforeningen.

Købmand Jens Jensens Forretning.

Paa Adelgade Nr. 103 ligger Købmand *C. Schjødt Sørensens* Forretning, der er grundlagt 1912. Schjødt Sørensen, der, mens denne Bog har været under Arbejde, er afgaaet ved Døden, var født 1887 i Hobro, hvor han ogsaa er uddannet. Forretningen, der nu fortsættes af Enken, omfatter Colonial, Delikatesse og Materialvarer.

Af *Bog- og Papirhandlere* har Byen 6.

Boghandler *P. H. Raae* er født 1879 i Kallundborg, hvor han lærte Boghandelen. Han etabl. sig 1906 i Silkeborg, men byttede 1912 Forretning med *D. Davidsens* Efterfølger, *Aage Hansen*. Det er Byens eneste, rigtige Boglede, idet den er rabatberettiget. Den er grundlagt paa Adelgade

Købmand Chr. Hallagers Ejendom og Forretning.

Købmand C. Schjødt Sørensens Forretning.

Nr. 55 i Juni 1856
af *Th. Ussing*.

Bogbinder *Joh.
Fr. Bock* er født
1877 i Sønderjyl-
land og lærte Bog-
binderiet i Hader-
slev. Han paabe-
gyndte en Bogbin-
der- og Papirfor-
retning 1902 paa
Adelgade 71, flyt-

tede 1911 til Adelgade 65, hvor Forretningen er blevet betydelig udvidet, idet den ogsaa omfatter Tapet- og Instrumenthandel (Hornung & Møller samt Petersen & Steenstrup). Bock er For-
mand i Borgerforeningen.

Forretningen paa Adel-
gade 71 overtoges senere af
Bogbinder *H. Grønning*.

Bog-, Musik- og Kunst-
handler *Thorkild Hansen*
er født 1878 i Næstved.
Oprindeligt er han uddan-
net ved Pianofabrikationen.
Selv er han en meget habil
Violinist, der har optraadt
ved mangfoldige Koncer-
ter. 1914 etablerede han
en Bog- og Musikhandel
i Adelgade 120. Efter 3
Aars Forløb købte han

Boghandler P. H. Raas Ejendom
og Forretning.

Ejendommen Adelgade 114, som han ombyggede, saa der her blev en af Byens flotteste Butikker. Bog- og Musikhandelen blev nu udvidet med Kunsthandel, der omfatter baade Billedkunst, Skulptur og et stort Udvalg i Keramik. Desuden indrettede han Reparationsværksted for Pianoer og Orgler.

Bogbinder Fr. Bocks Forretning.

Papirhandler *Carl Olsen* er født 1868 i Falling Sogn og uddannet i Bogbinderfaget. Hans Forretning er etableret 1897 og omfatter Tapet- og Papirhandel. I mange Aar var han i Bestyrelsen for Haandværkerforeningen.

Papirhandler *Georg Christensen* er født 1882 i Aarhus, etablerede sig 1911 i Adelgade 71 og købte 1915 Ejendommen Adelgade 89, som han ombyggede, og hvortil han flyttede Forretningen. Denne omfatter Papir- og Tapethandel samt Rammefabrikation. Christensen forestaar Forsalget af Teaterbiller.

Thorikild Hansens Ejendom og Forretning.

Papirhandler G. Christensens
Ejendom og Forretning.

Musikdirektør Alfr. Simonsen er født 1875 i Frederikshavn og uddannet som Musiker hos Faderen. Fra 1898—1910 var han Musikdirektør i Frederikshavn. 1911 blev han Musikdirektør i Skanderborg, hvilken Stilling han endnu beklæder. 1916 købte han Ejendommen Adelgade 43 (Fr. IV.s Skolebygning, af-

bidet Side 55) og indrettede her Musikhandel med Instrumenter og Musikalier samt en Cigar- og Tobaksforretning.

Johannes Brunsvig Petersen er født 1860 i Skanderborg og uddannet som Barber og Frisør i Faderens Forretning, som blev grundlagt 1860. Han etablerede sig 1887 paa Adelgade 61 og købte Ejendommen 1892, som derefter blev ombygget 1897. Han

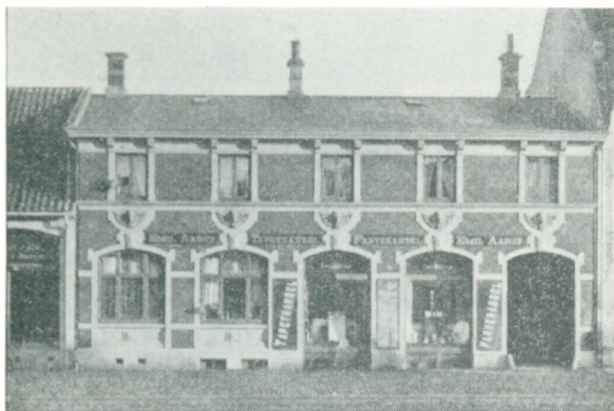
indrettede senere en Cigar og Tobaksforretning i samme Ejendom. B. P. er bekendt for sin store Interesse for Blomster og ejer en sjælden Samling af Stauder.

Forskellige Materialhandlere har Udsalg af Farver og Malervarer. Byen har dog en god Specialforretning i denne Branche. Farverhandler *A. Petersen* er født i Høver 1875 og udlært som Maler hos *Emil Aarup* i Skanderborg. 1902 overtog han sammen med Broderen, Malermester *P. A. Petersen*, *Aarups Malerforretning*. 1917 afstod Aarup Tapet- og Farvehandelen til *A. Petersen*, hvorefter Broderen alene driver den gamle *Malerforretning*.

Isenkræmmer *Fr. Schmidt* er født 1873 i Hobro og lærte hos Isenkræmmer *Chr. Møller* i Aarhus. Han etab-

J. Brunsvig Petersens
Ejendom og Forretning.

Farvehandler A. Petersens Forretning.

lerede sig i Skanderborg den 1. Marts 1900 og flyttede til sin nuværende Ejendom, Adelgade 82, i 1911. Den indeholder et meget stort Udvalg i Isenkram, Glas, Porcellæn, Jagtrekvisitter, Plet- og Nikkelvarer, Lædervarer, Figurer og Kurvemøbler. Schmidt er i Bestyrelserne for Handels-, Grundejer- og Fiskeriforeningerne.

Isenkrammer Fr. Schmidts Ejendom og Forretning.

Prk. *Helene Schmidt* er født i Hobro og Søster til Fr. Schmidt. I 1910 overtog hun Galanteri-, Legetøjs- og Udstyrsforretningen i Landmandshotellets Ejendom, Adelgade 67.

Isenkrammer *I. C. F. Thiesson* er født 1860 i Vejle og lærte i Horsens (1874—79). Han etablerede sig 1885 i Holsted, hvorfra han 1888 flyttede til Skanderborg og lejede Forsamlingsbygningens Isenkramforretning paa Adelgade 87, som han siden har drevet. Forretningen

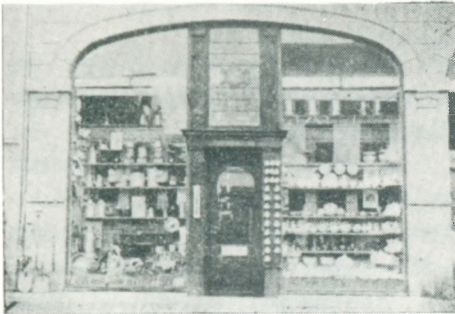

Fkr. Helene Schmidts Forretning.

omfatter Isenkram, Glas, Porcellæn og et stort Udvalg i Lamper. Siden 1907 har Thiesson været i Bestyrelsen for Haandværkerforeningen, som han har været en god Hjælper ved dens mange Festiviteter.

Paa Adelgade 47 ligger *N. I. Thomsens* Trikotage- og Garnforretning, der er drevet op til et betydeligt

Omfang. Thomsens Biografi findes under Omtalen af Brandvæsenet.

Isenkræmmer L. C. F. Thiessons Forretning i Forsamlingsbygningen.

Foruden de tidligere nævnte Læger har Byen endnu to: Læge *Chr. Berg Hansen*, Adelgade 37, der er Jernbanelæge, samt Læge *H. Meyer Petersen*,

der er født 1875 i Søndre Hoo ved Flensborg Fjord og blev Student fra Maribo 1897. Efter at have taget medicinsk Eksamen (1905) nedsatte han sig i Skanderborg, hvor han tillige er Skolelæge samt Bestyrelsesmedlem i Hjælpekassen. I 1911 opførte han den smukke og ejendommelige Bygning, Adelgade 50, som er tegnet af Arkitekt Høeg Hansen, Aarhus, i gammel, dansk Køb-

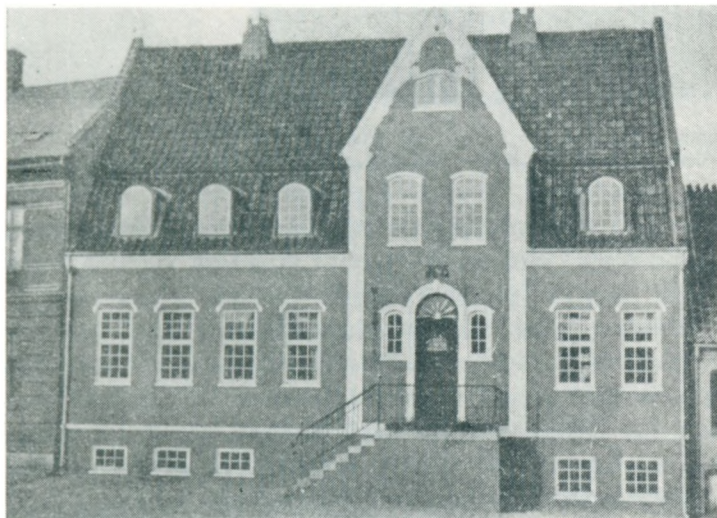

N. I. Thomsens Ejendom og Forretning.

stadsstil efter originale Motiver fra Møgeltønder og Tønder. Bygningen med dens røde Farve er af en ejendommelig Virkning i Gadebilledet.

Tandlæge *Edvard Paulsen*, Adelgade 122, er født 1876 i Vamdrup og har faaet sin Uddannelse paa Tandlægeskolen i København. Han var derefter Assistent hos Professor Lindhardt og Tandlæge Th. Kjær i København, indtil han nedsatte sig i Skanderborg, hvor han i flere Aar var Byens eneste Tandlæge. Han har skrevet en Del om Tand- og Mundpleje, Bedøvelsesmidler og deres Brug og om Kultur og Tænder o. s. v.

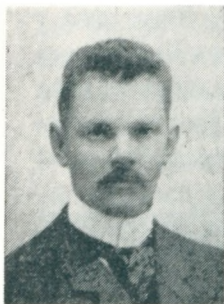
Tandlæge N. Steen, Adelgade 132, er født 1882 i København og var oprindelig uddannet som Pharmaceut paa Kgl. Milit- og Vaisenhusapotek i København. 1914 tog han Tandlægeeksamen i København og har erhvervet sig Specialuddannelse i Udlandet (Tyskland, Schweiz

Læge H. Meyer Petersens Ejendom.

og Norge). 1. Decbr. 1917 overtog han Virksomheden her i Byen efter Tandlæge Leth Espensen, som flyttede til København.

Dyrlæge A. Thomsen, Møllegade 13, er født 1860 paa Fredenshjem i Ousted Sogn. 1880 tog han Dyrlægeeksamen fra Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole i København, praktiserede derpaa i Ejer til 1884 og har siden været bosat i Skanderborg. Thomsen har været Formand for Skanderborg Hesteavlforening siden 1892,

Edvard Paulsen,
Tandlæge.

E. Rosen,
Overretssagfører.

N. Steen,
Tandlæge.

Formand for Bankraadet for Skanderborg Bank siden gamle Bloms Død og Medlem af Byraadet siden 1. April 1917. Han er desuden Vol giftsformand.

Blandt Byens Sagførere kan nævnes:

Overretssagfører *R. Lauesen*, Adelgade 46. Lauesen er født 1859 paa Klingstrup i Skaarnp Sogn han er Student fra Roskilde Kathedralskole 1878, cand. jur. 1885, By- og Herredsfuldmægtig i Skanderborg 1887—1903, Underretssagfører 1903 og Overretssagfører 1907. Overretssagføreren er Medlem af Bankraadet i Banken for Skanderborg og Omegn samt Revisor i denne.

Sagførermfirmaet *Rosen & Weng* hører til Byens ældste, idet det er startet af Prokurator Weng 1865. Efter dennes Død overtog hans Søn, Sagfører *Aage Weng*, Forretningen sammen med Overretssagfører *E. Rosen*, der er født i København 1864, blev cand. jur. 1890 og var derefter By- og Herredsfuldmægtig i Skanderborg til 1893. Derpaa var han Byfogedfuldmægtig i Slagelse til 1896 og har siden været Sagfører i Skanderborg, hvor han fra 1907 sammen med Sagfører Weng fortsatte gamle

Weng's Forretning. Sagfører Rosen er Formand i Huslejenævnet samt Skatteraadssuppleant og Branddirektør for Købstædernes alm. Brandforsikring.

Sagfører Aage Weng er født i Skanderborg 1867 og blev exam. jur.

1890, sin Sagførerbestalling fik han 1894. Weng er Medlem af Byraadet siden 1909 samt i Bestyrelsen for Børneasylet og Medlem af Fattigudvalget og Sølundsudvalget.

Overretssagfører *C. Holtet*, Adelgade 119, er født i Volstrup Sogn, Dronninglund Herred, 1882 og blev Student 1901 (priv. demit.). Han blev juridisk Kandidat 1906 og fik sin Sagførerbestalling 1909, hvorefter han fra 1911 nedsatte sig som Sagfører i Skanderborg. 1916 blev han Overretssagfører. Holtet er Medlem af Overnævnet for

Huslejesager — desuden er han Medejer af Stilling Teglværk.

Af Gæstgiverier, Restaurationer, Konditorier og Beværtninger findes ialt 20.

„Jernbanehotellet“ ejes af

Centralhotellet.

Højskolehotellets Have.

P. Christensen, der er født 1879 i Skanderborg og uddannet ved Hotelvirksomhed. 1916 overtog han Hotellet efter Faderen, der havde drevet det i mange Aar. 1904 blev der opført en stor Tilbygning, saa at Hotellet nu har 14 Gæsteværelser, en mindre Sal, Kørestald o. s. v. Det har en god Beliggenhed lige ved Siden af Stationen. P. Christensen er i Bestyrelsen for Aarhus Amts Beværterforening.

Hotel Skandinavien.

„Centralhotellet“ ejes af *Carl Nielsen*, der er født 1869 i Dallerup Sogn og uddannet ved Hotelvirksomhed i Skanderborg. 1902 byggede han Kafe „Adelborg“, som han drev samtidig med, at han var Vært i Haandværkerforeningens Restauration. 1911 indrettede Nielsen „Centralhotellet“ i Adelgade 105. Her findes foruden gode Restaurationslokaler 14 Gæsteværelser med Centralvarme, Selskabslokaler m. m. Nielsen er i Bestyrelsen for Beværterforeningen.

„Højskolehotellet“, Adelgade 56, ejes af *P. Olsen*

der er født i Hovedgaard og egentlig udlært som Maler. 1911 købte han Ejendommen, der oprindeligt har været benyttet som Avlsgaard; men Jorden var bortsolgt med Undtagelse af „Bagageren“. Denne omformede Olsen til et smukt Haveanlæg og byggede her

Forsamlingsbygningens Hotel.

den lille „Søpavillon“, hvorfra der er herlig Udsigt ud over Storesø.

„Skandinavien“ er Byens ældste Hotel. Det ejes af *Jul. Christensen*, der er født 1864 i Aarhus og uddannet i Restaurationsfaget. 1897 købte han „Skandinavien“. Ejendommen solgtes 1813 af Jægermester H. Fr. v. Pultz til Billardholder Marcussen og har siden været benyttet til Hotelvirksomhed. Christensen udvidede og moderniserede Hotellet i 1907 ved en betydelig Tilbyg-

Hotel Gammelgaard.

ning, saa at det nu rummer 16 Gæsteværelser, en større og en mindre Selskabssal, to Spisestuer, Billardværelse og Restaurationslokaler. Hotellet ligger paa Torvet. Den smuk.

ke og hyggelige gamle Have fører lige ned til Lillesø-

Forsamlingsbygningens Hotel ligger i Adelgade ved Siden af Landbosparekassen, det er siden 1914 ledet af Hotelforpagter *I. C. Jørgensen*, der er født 1866 i Hedensted. Hotellet er særlig søgt af Landboer og har bl. a. en stor Sal, der rummer 300 Mennesker, desuden er her 13 Gæsteværelser. Hotellet er ca. 14 Aar gammel.

Restaurationen i Haandværkerforeningen drives af *C. J. Christensen* der er født i Brigsted 1857. Han var oprindelig Landmand og kom 1906 til Skanderborg, hvor han ledede Hotel Gammelgaard, indtil han 1911 overtog Restaurationen i Haandværkerforeningen.

Hotel Gammelgaard ejes af Hotelejer *S. L. Sørensen*, der er født 1870 i Emborg og oprindelig uddannet som Møller. I 1903 nedsatte han sig i Skanderborg,

Landmandshotellet.

idet han overtog Hotel Jylland, som han drev til 1911, da han købte det gamle Hotel „Gammelgaard“. Han er Formand for Beværterforeningen.

Landmandshotellet er bygget 1899. Det ejes nu af Hotelejer *R. P. Nørgaard* som er født 1881 i Sønderby, Glud Sogn. Han købte Hotellet i Foraaret 1918.

Denne lille Beskrivelse af „*Skanderborg og dens Mænd*“ vil forhaabentlig have bibragt Læseren en Forestilling om Byens skønne Beliggenhed ved Skov og Sø med de yndige Holme og Øer. Man vil have faaet et lille Indblik i de mange historiske Minder, som knytter sig til Skanderborg. Gennem Skildringen af Erhvervs­livet vil det ses, at Byen har fulgt godt med i Udviklingen, saa at den idylliske, minderige Stad ogsaa paa det praktiske Virkes Omraade indtager en ærefuld Plads i de danske Købstæders Række. De Mænd, som lagde den første gode Grund, er forlængst gaaet ind bag det store Forhæng. Andre fulgte efter, som hver især gav deres Indsats i Arbejdet for Byens Trivsel. De vil mindes med Ære! Den nulevende Slægt har ikke alene med Glans hævdet Stillingen, men yderligere bragt Fart og Fremgang og betydningsfulde Fremskridt til den lille By. Lad os haabe, at de, der skal spinde den her afbrudte Traad, maa leve og virke til Gavn og Glæde for Byen og bevare det rette Borgersind, saa det forstaas af enhver, at Byens Vel er den enkeltes Vel, da vil gamle Skanderborg gaa en lys og lykkelig Fremtid i Møde!

INDHOLD

Skanderborg Slot	Side	5
Skanderborg i Slottets Tid	„	23
Skanderborg fra 1767—1848	„	35
Skanderborg i Krigsaarene	„	43
Skanderborg i vore Dage	„	48
Erhvervslivet og dets Mænd	„	93

tekst og billeder beskrev en lang række af landets købstæder historisk, erhvervs- og miljømæssigt. Hver for sig en lokalhistorisk perle, hvor forfatterne har evnet at fastfryse et tidsbillede af byerne og deres indbyggere omkring århundredskiftet.

Bogen om Skanderborg var den 30. i serien og foreligger her i genoptryk. Takket være den nye avancerede reproduktionsteknik, er det lykkedes at bevare originaludgavens billedkvalitet og typografi, så hele bogen med dens 180 illustrationer er uforandret i forhold til originaludgaven.

Enhver, der interesserer sig for Skanderborgs historie, vil få glæde af denne bog, der i et letfatteligt sprog beskriver byen, dens indbyggere og opland, levendegjort ved det store billedmateriale.

I serien af genoptryk foreligger: Frederikssund, Roskilde, Slagelse, Næstved, Århus, Skanderborg, Horsens og Randers.